

Pr. conf. dr. Ștefan Buchiu

MAICA DOMNULUI

O INTRODUCERE ÎN TEOTOKOLOGIA ORTODOXĂ

Pr. Conf. Dr. ȘTEFAN BUCHIU

MAICA DOMNULUI

O INTRODUCERE ÎN TEOTOKOLOGIA ORTODOXĂ

© 2006 – Pr. conf. dr. Ștefan Buchiu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BUCHIU, ȘTEFAN

Maica Domnului : o introducere în teotokologia ortodoxă /
pr. conf. dr. Ștefan Buchiu. - București : Sigma, 2006

Bibliogr.

ISBN (10) 973-649-282-6; ISBN (13) 978-973-649-282-2

252.931

Editura SIGMA

Sediul central:

Str. G-ral Berthelot, nr. 38, sector 1, București, cod 010169

Tel. / fax: 021-313.96.42; 021-315.39.43; 021-315.39.70

e-mail: office@editurasigma.ro; web: www.editurasigma.ro

Distribuție:

Tel. / fax: 021-243.42.40; 021-243.40.52; 021-243.40.35

Puteți transmite comenzi folosind apelul UniTel la numerele:

080.10000.10; 080.10000.11 (în rețeaua ROMTELECOM)

e-mail: comenzi@editurasigma.ro; sigmadistrib@yahoo.com

Anticariat:

e-mail: comenzi_anticar@editurasigma.ro; web: www.anticar.ro

Cuprins

INTRODUCERE	5
I. CONCEPȚII ERETICE DESPRE MAICA DOMNULUI	11
1.1. Primele erezii cu privire la Maica Domnului. Raportul lor cu ereziile hristologice	11
1.2. Erorile mariologice ale teologiei catolice, din Evul Mediu până în secolul al XX-lea	24
1.2.a Dogma "Neprihănitei Zămisliri"	30
1.2.b Dogma "Înălțării Fecioarei cu trupul la cer"	38
1.2.c Sfânta Fecioară Maria, Mama Bisericii și împreună-răscumpărătoare	46
1.3 Atitudinea negativă a Reformatoilor față de cinstirea Sfintei Fecioare Maria în catolicism	51
1.4 De la supraevaluarea rolului Sfintei Fecioare Maria în catolicism la subevaluarea sau suprimarea acestuia în protestantism	60
1.5 Respingerea totală a învățăturii de credință despre Maica Domnului de către cultele neoprotestante contemporane	74
II. DREAPTA CINSTIRE A MAICII LUI DUMNEZEU ÎN TEOLOGIA ȘI VIAȚA BISERICII ORTODOXE	85
II.1 Revelația divină cuprinsă în Sfânta Scriptură, temei și mărturie a rolului Sfintei Fecioare Maria în întruparea Fiului lui Dumnezeu	87
II.1.a Profeții, acte minunate și imagini despre Maica Domnului în Vechiul Testament	87

II.1.b <i>Alegerea, pregătirea și umplerea de har a Sfintei Fecioare Maria în vederea actului Întrupării în Noul Testament</i>	99
II.2 Revelația divină cuprinsă în Sfânta Tradiție, temei și mărturie a rolului Maicii Domnului în iconomia mântuirii	111
II.2.a <i>Contribuția Sfântului Chiril al Alexandriei și a Sinodului de la Efes (431) la stabilirea dogmei teotokologice</i>	117
II.2.b <i>Contribuția Sfântului Ioan Damaschin la explicarea dogmei teotokologice</i>	124
II.3 Dogma teotokologică în mileniul al II-lea	135
III. MAICA DOMNULUI CA MIJLOCITOARE	140
III.1 Legătura firească și supra firească a Maicii Domnului cu dumnezeiescul ei Fiș, Iisus Hristos	142
III.2 Relația spirituală desăvârșită a Maicii Domnului cu Duhul Sfânt, temei al lucrării sale de mijlocire ...	151
III.3 Legătura harică dintre Maica Domnului și toți sfinții ...	162
III.4 Legătura proniatoare a Fiului lui Dumnezeu, manifestată prin Maica Domnului	176
III.5 Mijlocirea Maicii Domnului și rugăciunea Bisericii	185
III.6 Maica Domnului, de-a dreapta Fiului ei, Dreptul Judecător	191
IV. PREACINSTIREA MAICII DOMNULUI ÎN CULTUL ȘI ÎN SPIRITUALITATEA BISERICII ORTODOXE	194
ÎNCHEIERE	217
BIBLIOGRAFIE	219

INTRODUCERE

Credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, ca de altfel și ortodocșii din celelalte țări europene se confruntă astăzi, poate ca niciodată în trecut, cu prozelitismul cultelor neo-protestante, care lezează adânc sentimentul lor religios, spiritualitatea și, ceea ce este cel mai dramatic, învățătura de credință în ceea ce are ea mai adânc și mai curat. Atacurile doctrinare se concentrează în special asupra lucrării mântuirii subiective, ce se desfășoară sacramental și pastoral în interiorul Bisericii, contestându-se importanța efortului ascetic al credincioșilor, concretizat în săvârșirea binelui, ca rod al sinergieii dintre harul divin și credința trăită și mărturisită corect. Nu întâmplător sunt respinse, în mod greșit, toate modelele umane de realizare exemplară a mântuirii subiective sau personale, în unire cu Răscumpărătorul neamului omenesc, Domnul nostru Iisus Hristos și prin împărtășirea de Duhul Sfânt, Cel ce șterge răul săvârșit de noi și sădește viața cea adevărată în fiecare om credincios. Aceste modele umane, atestate istoric și confirmate spiritual de mărturia sigură a Bisericii lui Hristos sunt sfinții, adică acei oameni, bărbați și femei, copii, tineri sau vârstnici, care în mod exemplar înnoindu-și viața prin harul Sfântului Botez, hrănindu-și mintea și inima prin cuvântul evanghelic al lui Hristos, statornicindu-se neclintit în săvârșirea binelui față de aproapele, primind în templul trupului pregătit prin asceza jertfelnică însuși Trupul îndumnezeit al Mântuitorului, s-au împărtășit efectiv, de sfințenia Domnului

Hristos, cu dreptate fiind numiți și cinstiți ca sfinți de către Biserica Ortodoxă. Ei reprezintă cea mai sigură dovadă că mântuirea este posibilă și realizabilă, atât în aspectul ei negativ, de ștergere reală a păcatelor, cât și în cel pozitiv de primire a vieții dumnezeiești și omenești pe care ne-o împărtășește Însuși Hristos prin Duhul Său cel Sfânt, a cărui trăire plenară ne pregătește pentru intrarea în Împărăția Cerurilor. Respingerea mărturiei autentice a sfinților include, cum era de așteptat, refuzul obstinent al înțelegerii rolului unic pe care l-a avut în actul aducerii lui Dumnezeu pe pământ, Prea Sfânta Maică a Domnului Nostru Iisus Hristos, lucrare pe care ea o continuă prin puterea Duhului Sfânt, pe plan spiritual, aducându-l pe Fiul ei cel dumnezeiesc în fiecare suflet, pentru care se roagă. Este, în fapt, o **continuare nefastă sau o reînviere a ereziilor hristologice**, apărute în Biserica creștină primară, potrivit cărora Iisus Hristos ar fi fost, fie numai om, fie numai Dumnezeu, în ambele cazuri mântuirea oamenilor devenind iluzorie. Și tot în ambele cazuri Prea Sfânta Sa Mamă **nu ar fi avut acces direct la sfințenia dumnezeiască, neputând ajuta în vreun mod oarecare la mântuirea neamului omenesc**. Intenționând să prezentăm în lucrarea de față coordonatele principale ale dreptei cinstiri pe care Biserica Ortodoxă o acordă Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, pe baza revelației divine și a Tradiției apostolice, vom investiga, pe de o parte, cauzele teologice ale ereziilor care au contestat rolul și importanța Maicii Domnului în planul pronoiei divine, iar pe de altă parte elementele doctrinare, care trebuie să facă

parte dintr-o autentică **teotokologie¹ ortodoxă**, atât de necesară în respingerea polemicii antiortodoxe.

Cea dintâi premisă de la care vom porni va fi aceea că între dogma sau învățătura de credință despre Mântuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat și dogma sau învățătura de credință stabilită de Biserică referitoare la Prea Sfinta Născătoare de Dumnezeu și Pururea-fecioara Maria, există o legătură unică și indisolubilă, de care trebuie să se țină seama în orice demers teologic cu caracter soteriologic, în orice interpretare a spiritualității ortodoxe edificate în jurul persoanei Maicii Domnului, ca și în înțelegerea complexă a exprimării liturgice a cinstirii ei de către Biserică.

A doua premisă, inseparabilă de prima, o constituie rădăcina comună a ereziilor hristologice și teotokologice: împărțirea Persoanei Mântuitorului Hristos, cu intenția nedeclarată de a privi firea umană ca fiind autonomă sau suficientă sieși, impermeabilă la lucrarea de îndumnezeire sau transfigurare, pe care Fiul întrupat, nedespărțit de

¹ Vom utiliza termenul de "teotokologie" în locul celui de "mariologie", nu numai pentru că ultimul este de provenință romano-catolică, cât pentru faptul că el definește mai corect și plener învățătura ortodoxă, conform căreia calitatea de "Născătoare de Dumnezeu" (teotokos în limba greacă) este primordială pentru înțelegerea întregii dogme, edificată de Biserică la Sinodul al III-lea ecumenic. De altfel termenul în discuție începe să fie tot mai utilizat în teologia ortodoxă, fără însă a fi reușit să se impună în totalitate. (A se vedea opinia pr. Alexis Kniazev, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, traducere de Lucreția-Maria Vasilescu, Editura Humanitas, București, 1998, p. 13, și Karl Christian Felmy, *Dogmatica experienței ecleziale*, traducere de pr. prof. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 139)

Duhul Sfânt, a săvârșit-o prin jertfă și înviere. De aici și până la a considera că Maica Domnului a născut doar pe "omul Iisus", nu mai este decât un pas, cu consecințe dramatice pentru ambele dogme.

A treia premisă a demersului nostru teologic o reprezintă motivația reformatorilor din secolul al XVI-lea de respingere a cultului Maicii Domnului și anume excesele mariologice ale teologiei scolastice medievale, care aveau să fie amplificate, din nefericire, în secolul al XIX-lea și al XX-lea.

Toate aceste excese trădează o concepție antropocentristă, transferată din hristologie în mariologie, care va culmina cu situarea Sfintei Fecioare Maria în teologia și spiritualitatea catolică pe un loc, ce tinde să o separe atât de Biserică, cât și de Fiul ei dumnezeiesc. În acest context, convingerea intimă a autorului este aceea că atacurile neoprotestante la adresa cinstirii Maicii Domnului, deși se desfășoară în spațiul ortodox, au în vedere aceste excese mariologice, neconforme cu credința și spiritualitatea primului mileniu creștin. Desigur, în mod corelativ, atitudinea neoprotestantă are la bază și o incapacitate funciară de a pătrunde în spiritul dogmelor ortodoxe, de a experimenta mijloacele și metodele specifice ascezei ortodoxe, fără de care taina Întrupării Domnului, în jurul căreia gravitează taina Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, va rămâne de neînțeles.

În sfârșit, a patra premisă, pe care o socotim la fel de necesară în elaborarea cadrului general și în precizarea elementelor, care trebuie să nu lipsească din structura

dogmei teotokologice, nu este alta decât dimensiunea apofatică a acestei învățături, care, ca și în cazul hristologiei, se opune exceselor raționaliste, ca și îngustimii fundamentalist-pietiste, descoperind modul propriu al Ortodoxiei de a releva unitatea interioară dintre cuvânt și taină, dintre teologie și doxologie, în ultimă instanță dintre creat și necreat. Doar în orizontul spiritual-apofatic și liturgic-ecclesial, poate fi, nu numai înțeleasă corect învățătura despre preacinstirea Maicii lui Dumnezeu, ci și mai ales, trăită și experimentată, ca de altfel toate dogmele Bisericii Ortodoxe.

the 1990s, the number of people in the UK who are employed in the public sector has increased by 1.5 million, from 2.5 million in 1980 to 4 million in 1995. The public sector has also become an important employer of women, with 55% of public sector employees being women in 1995, compared with 45% in 1980.

There are a number of reasons why the public sector has become an important employer of women. One reason is that the public sector has a high proportion of jobs that are traditionally held by women, such as teaching, nursing, and social work. Another reason is that the public sector has a high proportion of jobs that are part-time or flexible, which are more likely to be held by women. A third reason is that the public sector has a high proportion of jobs that are in the service sector, which is also a sector that is traditionally held by women.

The public sector has also become an important employer of women because of the increasing demand for public services. As the population of the UK has increased, so has the demand for public services such as health care, education, and social care. This has led to an increase in the number of people employed in the public sector, and has also led to an increase in the number of women employed in the public sector.

The public sector has also become an important employer of women because of the increasing demand for flexible working arrangements. As more women have entered the workforce, so has the demand for flexible working arrangements. The public sector has responded to this demand by offering a range of flexible working arrangements, such as part-time work, job sharing, and flexi-time.

The public sector has also become an important employer of women because of the increasing demand for high-quality public services. As the population of the UK has increased, so has the demand for high-quality public services. The public sector has responded to this demand by investing in the training and development of its staff, and by offering a range of high-quality public services.

The public sector has also become an important employer of women because of the increasing demand for public services that are delivered by women. As the population of the UK has increased, so has the demand for public services that are delivered by women. The public sector has responded to this demand by employing more women in public services, and by offering a range of public services that are delivered by women.

The public sector has also become an important employer of women because of the increasing demand for public services that are delivered by women. As the population of the UK has increased, so has the demand for public services that are delivered by women. The public sector has responded to this demand by employing more women in public services, and by offering a range of public services that are delivered by women.

The public sector has also become an important employer of women because of the increasing demand for public services that are delivered by women. As the population of the UK has increased, so has the demand for public services that are delivered by women. The public sector has responded to this demand by employing more women in public services, and by offering a range of public services that are delivered by women.

I. CONCEPȚII ERETICE DESPRE MAICA DOMNULUI

I.1 Primele erezii cu privire la Maica Domnului.

Raportul lor cu ereziile hristologice

Ereziile apărute în Biserică, începând chiar din veacul apostolic, pe lângă aspectul lor negativ, acela de falsificare a Revelației divine și a conținutului adevărului de credință, au avut și o consecință indirectă, pozitivă, concretizată în determinarea ierarhiei bisericești și celor dintâi teologi creștini de a formula, cât mai precis posibil, învățăturile de credință în așa fel încât credincioșii Bisericii să-și păstreze dreapta-credință. Pe măsură ce tainele credinței erau răstălmăcite de ereziarhi, Biserica, pe baza Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții și utilizând mărturiile de credință baptismale, ce provin din epoca apostolică și post-apostolică, s-a străduit să prindă în formule cât mai concise adevărul de credință revelat și să-l propoveduiască prin intermediul limbajului cultural și filosofic al timpului.

Din punct de vedere istoric stabilirea dogmelor bisericești a fost prin urmare, determinată de apariția ereziilor, ordinea lor fiind în raport direct cu atacurile îndreptate împotriva dreptei-credințe. Primele erezii au vizat concomitent cele două mari adevăruri de credință și taine ale Creștinismului: Dumnezeu-Sfânta Treime și Fiul lui Dumnezeu întrupat, Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Tocmai de aceea și primele dogme stabilite de Biserică au fost dogma trinitară

și dogma hristologică, ele constituind de altfel și centrul simbolului de credință niceo-constantinopolitan (325, 381).

În această perioadă de început a Bisericii Creștine nu întâlnim erezii cu privire la Maica Domnului; de aceea nu aflăm nici învățături de credință precizate de către Biserică pe această temă. Aceasta nu înseamnă, însă, că cinstirea ei de către credincioși nu exista sau nu se perpetua în mod neîntrerupt de la Sfinții Apostoli. Ca și în cazul altor realități evanghelice incontestabile (nașterea, răstignirea pe cruce sau învierea lui Iisus Hristos), existența istorică, rolul unic în întruparea Fiului lui Dumnezeu sau calitatea de martoră a Învierii și a Înălțării Lui la cer, pe care a avut-o Maica Domnului, n-au putut fi puse la îndoială de cineva. Mai mult decât atât, cinstirea pe care toți sfinții Apostoli, inclusiv Sfântul Pavel i-au acordat-o Maicii Domnului la momentul trecerii ei la cele veșnice, conform Sfintei Tradiții, în mod cert s-a extins la credincioșii din comunitatea din Ierusalim, iar prin propoveduirea apostolică, la toate Bisericile locale. Așa cum vom încerca să demonstrăm în continuare, locul Maicii Domnului a fost conceput în Răsărit, încă din vremea apostolică, atât de aproape de Fiul ei dumnezeiesc, încât a devenit foarte repede o sursă a spiritualității autentic ortodoxe, adică a vieții creștine trăită în toată complexitatea ei, din momentul pogorării Duhului Sfânt. Aceasta și pentru faptul că de la Maica Domnului au aflat și Sfinții Apostoli și cei 70 de ucenici despre minunile, care au însoțit și confirmat nașterea supranaturală a lui Iisus, ca și simțirea Dumnezeirii Lui, a cărei primă martoră a fost Sfânta Fecioară Maria.

Revenind la problema ereziilor, care au apărut din veacul apostolic și au însoțit Biserica aproape neîntrerupt în mersul ei prin istorie, vom preciza că, în mod indirect ele s-au referit și la învățătura de credință, încă neformulată în mod expres, dar atestată de Revelația divină, despre Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria. Este cazul primelor erezii hristologice, care aveau să conteste, pe rând: firea divină, firea umană și unirea ipostatică sau personală a celor două firi în Mântuitorul Iisus Hristos². Combătând aceste erezii prin Sfinții Apostoli, apoi prin Părinții apostolici, apologeți și primii Părinți și scriitori bisericești, din chiar primul moment al începerii propoveduirii apostolice, Biserica a apărut în mod indirect și cele două atribute fundamentale ale Sfintei Fecioare Maria: calitatea de Născătoare și Maică a lui Dumnezeu și pururea-fecioria ei.

a. Ereziile hristologice care negau dumnezeirea lui Iisus Hristos, fie total, prin Cerint și Ebion (sec. I), Carpocrat, Teodot și Artemon (sec. al II-lea), Pavel de Samosata (sec. al III-lea), fie parțial, prin Arie sau Macedonie (sec. al IV-lea), contestau în mod indirect primul din cele două atribute, cel de Născătoare de Dumnezeu. Răspunzând acestor eretici, primilor doi chiar Sfântul Ioan Evanghelistul, iar celorlalți Sfântul Irineu, Tertulian, Ipolit, Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Vasile cel Mare ș.a., au demonstrat pe baza Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, dumnezeirea totală sau integrală a Mântuitorului Iisus Hristos, realitate

² Cf. *Teologia Dogmatică și Simbolică*, Manual pentru Institutele Teologice, vol. II, E.I.B.M.O., București, 1958, p. 605-608

exprimată cel mai plenar prin sintagma "deoființă cu Tatăl" introdusă în Crez de Sfântul Atanasie cel Mare. Prin aceste contribuții hristologice decisive, s-a argumentat, fie și numai indirect, că Sfânta Fecioară Maria a născut după trup pe Fiul lui Dumnezeu, în mod minunat, dar perfect real.

b. Ereziile hristologice din cea de-a doua categorie, referitoare la firea umană a Mântuitorului, susțineau existența doar a unui trup aparent al Lui (dochetismul) sau a unui trup spiritual sau ceresc, pe care Domnul Hristos nu l-a luat din Sfânta Fecioară Maria, ci cu care a trecut doar prin sânul ei, (maniheismul)³.

Prin aceste învățături greșite ereticii lipseau pe Maica Domnului de calitatea de a fi adevărată Născătoare de Dumnezeu, căci dacă n-a avut trup luat din ea, Mântuitorul Hristos n-ar mai fi făcut din Sfânta Fecioară Maria Mama Sa reală, după umanitatea Sa. La fel se prezentau lucrurile și în cazul celor care contestau integritatea firii Sale umane, susținând că locul sufletului în Persoana Mântuitorului l-ar fi luat însăși dumnezeirea Sa. Și în acest caz se nega nașterea supranaturală a întregii firi umane a lui Hristos din Sfânta Fecioară Maria, Ipostasul preexistent în veci al Fiului asumând un trup lipsit de suflet rațional.

Din această a doua categorie de erezii hristologice, cele mai evident potrivnice Maicii Domnului au fost cele în legătură cu nașterea Mântuitorului din Sfânta Fecioară Maria, susținute de către Cerint, Ebion, Carpocrat și

³ *Ibidem*, p. 606

gnosticii iudaizanți, potrivit cărora Iisus s-ar fi născut pe cale naturală din Iosif și Maria⁴.

Gravitatea acestor erezii provenea din faptul că, refuzând să accepte nașterea feciorelnică supranaturală, prin puterea Duhului Sfânt, ele contestau ambele atribute ale Maicii Domnului, atât pururea-fecioria, cât și calitatea de Născătoare de Dumnezeu (theotokia).

În sfârșit, cea de a treia categorie de erezii hristologice, care au tulburat Biserica din secolul al V-lea până în secolul al IX-lea, dar care au și provocat-o să delimiteze cu exactitate și precizie maximă conținutul dogmei hristologice, a prezentat și ea numeroase implicații referitoare la învățătura de credință despre Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria. Prima dintre aceste erezii, nestorianismul, a fost și cea dintâi care contestă în mod direct atributul de Născătoare de Dumnezeu al Sfintei Fecioare Maria. Separând între cele două firi ale Mântuitorului Iisus Hristos și susținând doar o unire morală a acestora, ereticul Nestorie spărgea, așa-zicând, unitatea Persoanei Fiului lui Dumnezeu întrupat și transforma, în mod inevitabil, cele două firi în două persoane, Hristos omul și Logosul divin. Iisus Hristos este, prin urmare, numai purtător de Dumnezeu, nu adevărat Dumnezeu-om. În acest caz consecința în plan teotokologic era clară: Sfânta Fecioară Maria nu mai este Născătoare de Dumnezeu (teotokos), ci

⁴ *Ibidem*, p. 607

numai născătoare de om (antropotokos) sau născătoare de Hristos (hristotokos)⁵.

Combătând această erezie mai întâi prin Sfântul Chiril, patriarhul Alexandriei și apoi prin Sinodul al III-lea ecumenic de la Efes (431), Biserica a dogmatizat astfel: "Unul și Același și din veci este Fiul Tatălui și Fiul Fecioarei Maria, născut la plinirea vremii după trup; de aceea pe bună dreptate o numim Născătoare de Dumnezeu".

Deși unii teologi consideră că prin hotărârile dogmatice care au combătut nestorianismul s-a încheiat orice atac împotriva învățaturii ortodoxe despre Maica Domnului, la o analiză mai atentă vom observa că și ereziile hristologice, apărute după sinodul de la Efes, aveau implicații directe asupra acestei învățături.

Monofizitismul, erezie inițiată de Eutihie, în prima jumătate a secolului al V-lea, a apărut ca reacție împotriva nestorianismului și a greșit tot atât de mult, de data aceasta în direcția opusă. Dacă Nestorie separa cele două firi sau naturi în Iisus Hristos, Eutihie le unește atât de strâns, încât le confundă: firea dumnezeiască absoarbe în sine firea omenească, din care nu mai rămâne decât chipul văzut⁶. Dacă, însă, în Persoana Mântuitorului nu mai rămâne decât o singură fire, cea dumnezeiască, rolul Maicii Domnului este mult diminuat, fiindcă firea omenească, trupul Mântuitorului, zămislit în pântecul ei prin puterea Duhului Sfânt, se pierde sau încetează să mai existe. În acest

⁵ *Ibidem*, loc.cit

⁶ *Ibidem*, p. 608

caz încetează și maternitatea divină a Maicii Domnului, cu alte cuvinte această calitate nu mai rămâne în veci, iar Maica Domnului nu se mai poate ruga Domnului Hristos ca Fiului ei, Căruia i-a dăruit trup din trupul ei.

Aceeași constatare dogmatică se poate face și în cazul următoarelor două erezii hristologice, derivate din monofizitism: monotelismul și monoenergetismul. Deși acestea admiteau existența și persistența firii umane în Mântuitorul Hristos, ele negau existența fie a voinței umane, fie a lucrării omenești a Mântuitorului, concepând așa-dar o fire umană incompletă, care nu mai se exprimă efectiv, nu mai participă la lucrarea lpostasului divin și nici nu mai este îndumnezeită. Dar dacă firea umană devine, în aceste erezii, mai mult o abstracțiune filosofică, în ce fel mai putem numi pe Sfânta Fecioară Maria mamă a lui Hristos, Dumnezeu-Orn? Sfântul Maxim Mărturisitorul, cel care în secolul al VII-lea a combătut cele două erezii, a demonstrat că lipsa firii umane integrale în Persoana Fiului lui Dumnezeu întrupat pune sub semnul întrebării posibilitatea mântuirii și îndumnezeirii oamenilor. Pe această linie de gândire se poate afirma, în sfera teotokologiei, apariția unor consecințe negative, atât asupra persoanei Maicii Domnului, cât mai ales asupra rolului ei de mijlocitoare a noastră către Fiul ei și Dumnezeu nostru, Iisus Hristos. Numai dacă Mântuitorul Hristos, înviat și înălțat la cer, de-a dreapta lui Dumnezeu-Tatăl, și-a păstrat în mod integral firea umană, Maica Domnului mai poate avea înaintea Lui îndrăznire de Maică, iar El o poate asculta, ca fiind aceea din care s-a născut ca om și pe care a îndumnezeit-o prin

prezența Sa ipostatică. În rugăciunile ei către El, Prea Sfânta Născătoare apelează nu numai la mila Lui dumnezeiască, ci și la simțirea Lui umană, transfigurată și îndumnezeită desăvârșit dar care tot omenească rămâne, deci de aceeași fire cu oamenii.

Ereziile hristologice din secolul al V-lea, care, așa cum am încercat să demonstrăm, sunt concomitent și teotokologice prin implicațiile lor, au reapărut în secolul al VII-lea, nestorianismul prin adopțianism iar monofizitismul prin iconoclasism. Erezia adopțianistă susținea, așa cum indică însuși numele său, faptul că Iisus Hristos, după omenitatea Sa, nu este Fiu propriu al Tatălui, ci numai fiu adoptiv, adică după har⁷. Consecința ce decurgea de aici semăna izbitor cu cea nestoriană: cele două firi ale Mântuitorului erau separate, periclitând unitatea Persoanei și ținând, în fond, pe Dumnezeu departe de om. Și în acest caz Sfânta Fecioară Maria nu mai putea fi numită și mărturisită de Biserică drept Născătoare de Dumnezeu, ci numai născătoare de om, fiindcă ar fi născut un om obișnuit, pe care ulterior Dumnezeu-Tatăl l-ar fi adoptat ca Fiu al Său.

În ceea ce privește iconoclasmul, deși mulți dintre teologi îl consideră o erezie referitoare la cult (cinstirea sfintelor icoane), mai corect ni se pare a-l defini ca pe o erezie eminamente hristologică. Refuzând să accepte reprezentarea feței omenești a Mântuitorului Hristos în icoană, iconoclasmul se dovedește a fi o reînviere a monofizitismului, erezie care susținând existența doar a firii divine

⁷ *Ibidem*, loc.cit

în Mântuitorul, respingea persistența firii umane și implicit arătarea Fiului lui Dumnezeu întrupat prin intermediul ei. Dar dacă neagă posibilitatea înfățișării trupului Mântuitorului în icoană se neagă implicit persistența lui în Persoana Fiului lui Dumnezeu întrupat, îndumnezeirea lui, care se va lucra de Duhul Sfânt și în oameni, prin unirea lor cu Hristos cel înviat cu trupul Său. Gândind în acest fel ereticii iconoclaști respingeau și sfințenia Maicii Domnului și a tuturor sfinților, deoarece, prin faptul că îi separau pe aceștia de Hristos de la care au primit sfințenia, lucrată de Duhul Sfânt, îi considerau oameni naturali, nu înduhovniciți și pnevματοfori. Maica Domnului fiind privită ca separată total de Hristos, Care nu-și mai păstra trupul Său pentru veșnicie, își pierdea atributele sale de mamă și Născătoare de Dumnezeu, iar înfățișarea ei în icoană li se părea ereticilor a fi idolatrie .

Expunerea concomitentă a ereziilor hristologice și a celor teotokologice, pe care am încercat-o mai sus, ne ajută să formulăm câteva observații de natură să justifice **interdependența dintre dogmele hristologică și teotokologică**. Prima observație este aceea că punctul de întâlnire al celor două învățături de credință îl constituie Întruparea Fiului lui Dumnezeu. În acest moment crucial al Providenței divine se petrec concomitent două fapte esențiale pentru mântuirea lumii: Fiul lui Dumnezeu coboară chenotic asumând firea omenească și făcându-se pentru eternitate Subiectul ei, inclusiv al voinței și lucrării ei, angajând-o pe drumul desăvârșirii, prin restaurare și transfigurare; Sfânta Fecioară Maria, în numele întregii umanități, nu doar al său

propriu sau numai al poporului ales, își dă consimțământul, rod al desăvârșitei ascultări dar și al pregătirii ei prin puterea Duhului Sfânt ca să devină, atât pentru istorie, cât și pentru veșnicie, Mamă desăvârșită a Celei de-a doua Persoane din Sfânta Treime, Fiul și Cuvântul veșnic al lui Dumnezeu-Tatăl. Coincidența acestor două momente, ce reprezintă pentru prima dată în istorie coincidența totală a voinței divine cu voința umană, va face ca destinul și mărțuria Maicii Domnului, deopotrivă catafatice și apofatice, să fie pentru totdeauna hristocentrice. De aici provine și faptul că orice eroare dogmatică cu privire la Persoana Mântuitorului Hristos se repercutează necondiționat asupra învățăturii de credință despre Prea Sfânta Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria. Dar și invers: ereziile proiectate asupra persoanei Maicii Domnului cu privire în special la cele două atribute esențiale, menționate în mod repetat în lucrarea noastră, să aibă consecințe directe și asupra învățăturii hristologice. În acest context trebuie să afirmăm că numai Biserica Ortodoxă a ținut la unitatea celor două învățături, fapt confirmat de cultul și spiritualitatea ei.

Biserica creștină, încă din epoca apostolică a apărut cu toată puterea realitatea Întrupării Fiului lui Dumnezeu și aceasta pe două căi: confirmând pe baza Revelației divine că Fiul lui Dumnezeu se poate face Fiu al omului, că Mesia-Hristos este concomitent Fiu al Tatălui, dar și Fiu al lui David; afirmând cultic și prin viața duhovnicească a credincioșilor atașamentul față de Maica Domnului, ea reprezentând pentru Biserică cea dintâi și cea mai sigură mărturie a

Întrupării Domnului. Fiul lui Dumnezeu s-a făcut palpabil din punct de vedere istoric și uman, mai întâi pentru Sfânta Fecioară Maria, devenită Maică a Sa și abia ulterior Sfinților Apostoli și tuturor ce au crezut în El (I Ioan 1, 1-3).

Dacă Biserica, plină de Duhul lui Hristos, a pus atâtă preț pe mărturia Sfinților Apostoli despre dumnezeirea Mântuitorului Hristos, socotind-o de netăgăduit, cel puțin tot atâtă valoare a conferit mărturiei Maicii Domnului, de la care au aflat Sfinții Apostoli taina Bunei-Vestiri, care este și taina Întrupării Domnului. Prezența Maicii Domnului, însoțită de sfințele femei mironosițe, alături de Sfinții Apostoli în cei trei ani și jumătate ai propoveduirii Domnului Hristos, avea ca scop permanentizarea îndemnului pe carea ea l-a adresat cu prilejul primei minuni a lui Iisus, la Cana Galileii: "Să faceți tot ce vă va spune" (Ioan 2, 5). Sunt cuvinte inspirate de Duhul Sfânt, care, prin dimensiunea lor profetică, anunță cuvintele lui Dumnezeu-Tatăl, ce vor fi rostite pe Muntele Taborului: "Pe Acesta să-L ascultați" (Matei 17, 5). Tot ceea ce s-a petrecut în viața Maicii Domnului, nașterea și afierosirea sa, pregătirea din Templu, Nazaretul și Cana Galileii, Golgota și Ghetsimani, converg spre a evidenția hristocentrismul unic și total al existenței sale. El trebuie înțeles în două sensuri: ascultarea desăvârșită de Cuvântul lui Dumnezeu pe care îl primește ipostatic și apofatic în sânul său și Căruia i se consacră în întregime și umplerea ei tot mai deplină de lucrarea transfiguratoare a Duhului Sfânt, Duhul Fiului ei, care nu poate fi redusă doar la momentul Bunei-Vestiri, ci trebuie înțeleasă ca fiind prezentă în mod crescând până la Adormirea ei. În acest al

doilea sens, primirea sufletului ei preasfânt și preacurat de însuși Fiul ei dumnezeiesc ca și neaflarea ulterioară a trupului ei în mormântul care nu-l putea reține, sunt două confirmări necesare și deplin plauzibile ale realității îndumnezeirii sale, ca prefigurare a mântuirii oamenilor. Această îndumnezeire nu este luată de Maica Domnului însăși, ci asemenea trupului și sufletului Domnului Hristos, are ca Subiect pe Însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat.

Pe lângă aceste observații de natură dogmatică și duhovnicească, se mai impun și altele spre a explicita posibilitatea apariției ereziilor teotokologice. Pentru Sfântul Justin Martirul și Filosoful ca și pentru Eusebiu de Ceza-reea, atacurile de orice fel împotriva creștinilor, înțelegând aici atât persecuțiile cât și ereziile, veneau din partea demonului: "mai întâi atacase Așezământul dumnezeiesc prin persecuții din afară. Acum, recurge la oamenii răi, magicieni și impostori ai diavolului, care uzurpau numele credinței noastre, atrăgând la ei pe credincioși, pe care îi împingea în abisul piezării, influențând și asupra acelorora, care nu cunoșteau credința noastră, prin îndepărtarea de la drumul care ducea la cuvântul mântuirii"⁸. Acest motiv de ordin spiritual al apariției ereziilor este atât de evident pe planul duhovnicesc al vieții Bisericii, încât nu mai trebuie demonstrat; împotriva acestei cauze, care nu va dispărea de-a lungul istoriei, Biserica luptă cu armele ei sacramentale, iar

⁸ Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. II, E.I.B.M.B.O.R., București, 1985, p. 76

credincioșii prin păstrarea și trăirea adevărilor de credință în autenticitatea și integralitatea lor.

În ceea ce privește contextul social și cultural în care apare Creștinismul, acesta era defavorabil ideii de egalitate între bărbat și femeie; este meritul mesajului evanghelic de a fi reconsiderat statutul și rolul femeii, acordându-i aceeași demnitate ca și bărbatului și afirmându-i posibilitatea de a se împărtăși, în aceeași măsură, de sfințenia adusă de Mântuitorul Hristos. În noua societate, cea creștină, egalitatea ontologică dintre bărbat și femeie, pentru prima dată afirmată în istorie, este corelativă cu egalitatea dintre popoare, care, toate, aparțin lui Dumnezeu prin creație, prin providență și prin destin, dar și cu egalitatea dintre toți membrii societății: "Nu mai este ludeu, nici Elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus" (*Galateni 3, 28*). Și pe măsură ce credința, spiritualitatea și civilizația creștină transformau și modelau comunitățile umane din Asia, Africa sau Europa, devenea tot mai clar specificul unic al preacinstirii Maicii Domnului, care nu era inspirată din idolatria păgână, ci se întemeia pe adorarea Mântuitorului Iisus Hristos, Unul din Sfânta Treime, a cărui Întrupare sau Înomenire era adevărată în modul cel mai direct tocmai de existența istorică, afirmată de cinstirea "de către toate neamurile" (*Luca 1, 48*) a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria.

1.2 Erorile mariologice ale teologiei catolice, din Evul Mediu până în secolul al XX-lea

În Biserica creștină nedivizată a primului mileniu, Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu a fost cinstită în egală măsură în Răsărit și în Apus. După schisma cea mare (1054) toate diferențele la nivel doctrinar, cultic și spiritual care apăruseră deja în primul mileniu, se vor accentua în Biserica Apuseană, în mod solidar cu diferențele din domeniul hristologic.

Începând cu epoca de înflorire a teologiei scolastice, opera de răscumpărare a omenirii înfăptuită de Mântuitorul Iisus Hristos capătă înțelesuri diferite în Apusul creștin. Deja Tertulian și Fericitul Augustin concepuseră o manieră juridică de interpretare a mântuirii, care va culmina la Anselm de Canterbury, prin teoria satisfacției. Potrivit acestei învățături, Iisus Hristos prin moartea Sa pe cruce oferă satisfacție majestății lui Dumnezeu pentru păcatul adamic, primind ca răsplată de la Dumnezeu Tatăl grația pierdută de primul om (harul dumnezeiesc), fără ca prin aceasta natura omenească să fie restaurată⁹. În firea umană a Mântuitorului nu are loc un proces de transfigurare sau îndumnezeire, pentru că natura omenească a lui Adam nu fusese știrbită de păcat și prin urmare nu necesita o restaurare ontologică. Cu alte cuvinte, Fiul lui Dumnezeu întrupat nu lucrase efectiv, prin Duhul Sfânt, asupra

⁹ *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. II, p. 640-645

trupului Său omenesc asumat, nu-i împărtăşise lucrarea Sa dumnezeiască veşnică sau energia Sa necreată, învăţătură pe care teologia catolică n-o acceptă nici până astăzi.

În plan teotokologic acest fapt are ca urmare o lipsă a revărsării harului divin necreat în persoana Maicii Domnului, faptul Întrupării nemaisemnificând curăţirea ei de păcatul strămoşesc, odată ce teologii catolici vor sugera că această curăţire a avut loc la zămislirea Sfintei Fecioare Maria. Mai înainte de a intra, însă, în amănuntele acestei concepţii eronate despre Maica Domnului, trebuie să subliniem faptul că, în mod corelativ cu soteriologia scolastică, doctrina mariologică scolastică şi cea despre cinstirea sfinţilor suferă de aceeaşi viziune juridică şi exterioristă, întemeiată pe teoria meritelor¹⁰. Prin introducerea conceptului de graţie creată, detaşată de Dumnezeu, se sugerează atât o separaţie între planul necreat al lui Dumnezeu-Sfânta Treime şi cel creat al umanităţii, cât şi între Mântuitorul Hristos şi toţi sfinţii şi dreptii, între care primul loc îl ocupă Maica Domnului, căci aceştia din urmă nu primesc harul sau lucrarea dumnezeiască a lui Hristos, care să-i unească tot mai mult cu El şi între ei, ci un bun supranatural creat dar separat de Dumnezeu.

Pentru a înţelege în toată amplitudinea ei această concepţie eronată a scolasticii medievale, să amintim, în acest context, că teologia şi spiritualitatea răsăriteană au fost agresate de spiritul scolastic cu prilejul controverselor palamite în secolul al XIV-lea. Varlaam de Calabria şi Akin-

¹⁰ *Ibidem*, p. 647

din, adversarii Sfântului Grigorie Palama, influențați de teologia scolastică a lui Toma d'Aquino, vor nega posibilitatea oricărei relații de participare între creat și necreat, respingând realitatea transfigurării sau a îndumnezeirii omului¹¹, ca lucrare a harului dumnezeiesc, care începe aici, pe pământ și se desăvârșește în Împărăția cerurilor. Dimensiunea hristologică a învățăturii despre energiile divine necreate, pe care o respingeau adversarii Sfântului Grigorie Palama, constă în prima dintre consecințele unirii ipostatice, ce rezultă din întruparea Fiului lui Dumnezeu și anume "comunicarea înșușirilor". După Akindin firea omenească nu se deschide lucrării firii divine, ci rămâne închisă în sine, așa cum credea cu secole în urmă și ereticul Nestorie¹². Pe bună dreptate scolastica medievală poate fi suspectată în domeniul hristologiei de quasi-nestorianism, fiindcă nici firea divină nu se deschide, în Hristos, spre a împărtăși harul necreat ce izvorăște veșnic din ființa Prea Sfintei Treimi și nici firea omenească nu se deschide, prin participarea, la viața necreată dumnezeiască. Iar dacă acest proces nu are loc în Persoana Mântuitorului, nu va avea loc îndumnezeirea după har nici în sfinți, deci nici în Maica Domnului.

Pe lângă dimensiunea hristologică a învățăturii despre mântuire ca îndumnezeire, proprie Răsăritului ortodox, trebuie avută în vedere și cea pnevmatică, care atestă lucrarea tainică dar reală a Duhului Sfânt, care, plecând de

¹¹ John Meyendorff, *Hristos în gândirea creștină răsăriteană*, trad. de pr. prof. Nicolae Buga, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997, p. 223

¹² *Ibidem*, p. 224

ia umanitatea lui Hristos, se extinde în toți cei răscumpărați și uniți cu Hristos. Acceptând doctrina eronată despre "Filioque", teologia apuseană, încă înainte de schisma din 1054, a conceput lucrarea Duhului Sfânt ca fiind separată de lucrarea lui Hristos, în mântuirea subiectivă a credincioșilor. Pe baza meritelor infinite ale Mântuitorului, Duhul Sfânt împarte grația Sa, pe care o creează în sufletele credincioșilor, fără ca prin aceasta să-i unească pe aceștia cu Hristos. Același lucru este valabil, în opinia teologiei scolastice și în cazul Sfintei Fecioare Maria, căreia Duhul Sfânt i-a infuzat o astfel de grație, care, în loc s-o unească cu Dumnezeu și în primul rând cu Fiul lui Dumnezeu devenit și Fiu al său, mai mult o separă. Pe această linie de gândire, influențată vizibil de filosofia lui Aristotel, omul tinde să se secularizeze și să se autonomizeze în fața divinului. De altfel este cunoscut faptul că toată cultura apuseană, după Renaștere, a devenit antropocentrică, înlocuind divino-umanismul creștin cu umanismul antic păgân. Această desduhovnicire a teologiei scolastice a fost cauzată și de diminuarea progresivă a pnevmatologiei, în locul căreia s-a accentuat o tendință hristomonistă, de factură juridică. Pe acest fundal cultural și spiritual, pentru a suplini lipsa Duhului Sfânt din viața Bisericii și lipsa prezenței efective a lui Hristos, vor apărea în secolul al XIX-lea și al XX-lea dogmele mariologice și dogma infailibilității și primatului papal, toate lipsite de fundament revelat și contrare spiritualității și teologiei ortodoxe.

Potrivit teologilor ortodocși din secolul al XX-lea, Catolicismul a urmărit în mod constant să supraevalueze

rolul Sfintei Fecioare Maria, de o manieră antropocentrică și n-a rezistat tentației de a face o paralelă neverosimilă între persoana Maicii Domnului și cea a Fiului lui Dumnezeu întrupat. Această paralelă începe să se concretizeze prin dogma "Neprihănitei Zămisliri" (1854), adică a conceperii și nașterii fără păcatul strămoșesc a Sfintei Fecioare Maria, în mod asemănător cu nașterea supranaturală a Mântuitorului Hristos și culminează cu dogma "Înălțării cu trupul la cer a Maicii Domnului" (1950), prin care catolicii afirmă că Sfânta Fecioară, după Adormirea ei, s-a ridicat prin propriile-i puteri, cu sufletul și cu trupul la ceruri, lângă Fiul său. La acestea trebuie adăugate și învățătura, încă nedevenită dogmă, despre calitatea de "împreună-mântuitoare" (corredemptrix) a Sfintei Fecioare, prin care ea este așezată pe același plan cu Iisus Hristos, Dumnezeu-Om.

Nu este dificil de observat faptul că exagerările teologiei catolice, care conferă puteri dumnezeiești Sfintei Fecioare, prin care ea singură s-ar fi înălțat la cer¹³, exaltă atât de mult persoana ei, îndumnezeind-o în chip nefiresc¹⁴, sugerând indirect că locul ei ar fi în Sfânta Treime, ca o a patra persoană. În Răsăritul ortodox, chiar dacă venerarea Maicii Domnului a fost o constantă a spiritualității și vieții bisericești, sfinții părinți au avut grijă să respingă orice tendință de exagerare, așa cum observăm că

¹³ Pr. prof. Petru Rezuș, *Mariologia ortodoxă*, în revista "Ortodoxia", anul II (1950), p. 553

¹⁴ Pr. dr. Olimp N. Căciulă, *În legătură cu noua dogmă a papalității: Assumptio corporea Beatae Mariae Virginis in coelum*, în revista "Ortodoxia", anul II (1950), p. 509

procedează Sfântul Ioan Damaschin, care afirmă răspicat: "Astfel, știind că Fecioara aceasta este Maica lui Dumnezeu, noi sărbătorim Adormirea ei, nu răspândind zvonul că ea ar fi Dumnezeu; departe de noi astfel de închipuiri pline de înșelătorie păgână; fiindcă noi vestim și moartea ei; dar sărbătorim Adormirea ei, cunoscând că ea este Maica Dumnezeului celui întrupat"¹⁵.

¹⁵ Cit la Pr. dr. Olimp N. Căciulă, *art.cit.*, p. 509

1.2.a Dogma "Neprihănitei Zămisliri"

Stabilirea acestei dogme de către Biserica Romano-Catolică n-a fost provocată de erezii teotokologice sau mariologice, cum sunt numite în Apus. Momentul istoric al respingerii cinstirii Maicii Domnului de către Reformatori trecuse de trei secole și nu se mai impunea o precizare dogmatică în plus. Altceva se pare că a stat la baza formulării ei și anume dorința papalității de a pregăti terenul pentru dogma infailibilității papale (1870).

Revenind la analiza dogmei este foarte limpede că "ea introduce teze discutabile sau de-a dreptul false, pe primul plan aflându-se negarea necondiționată a păcatului original și a urmărilor sale la Maica Domnului"¹⁶. Acest "privilegiu" de care numai Sfânta Fecioară s-a bucurat în istorie, conduce la o serie de consecințe, care alterează adevărata învățătură despre Maica Domnului. În primul rând ea devine separată de Hristos, pentru că nu El este Cel ce o curățește de păcatul strămoșesc prin actul întrupării Sale. În al doilea rând, Sfânta Fecioară este separată artificial de întreg neamul omenesc, având parte de o naștere cu totul specială, deși naturală, ieșind de sub legea adamică a transmiterii păcatului original. În al treilea rând, dacă ea primește curățirea de păcatul strămoșesc și de urmările lui nu se mai explică efortul ei personal de a se

¹⁶ Pr. Serghie Bulgakov, *Rugul care nu se mistuie*, trad. de Boris Buzilă, Editura Anastasia, București, 2001, p. 72

pregăti pentru a deveni "vas ales" al Întropării Domnului. În acest caz "ar însemna că sfințenia Fecioarei Maria nu se datorează stării personale de neprihănire, moștenirii acumulate de omenirea veterotestamentară, că nu persoana sa a atras asupra-i daruri excepționale ale Duhului Sfânt, ci că ea vine dintr-un act unilateral de selecție divină. Prin aceasta, însă, sunt subestimate libertatea și demnitatea omului, care în concepția Bisericii ortodoxe sunt de neclintit"¹⁷, conchide părintele S. Bulgakov, în opera sa consacrată cinstirii Maicii Domnului.

Același autor consideră că teoria marială catolică este impregnată de mecanicism maniheic, fiindcă fuziunea divinului și umanului în om ignoră libertatea umană. În același timp mariologia catolică poate fi suspectată și de semi-pelagianism, adică de erezia potrivit căreia omul pune început mântuirii sale încă din starea sa naturală, fără ajutorul harului¹⁸.

Caracterul nefundamentat și artificial al dogmei reiese și din faptul că relația dintre Maica Domnului și Fiul lui Dumnezeu întrupat este modificată și alterată grav. Contrar Revelației divine care afirmă că toți oamenii se nasc cu păcatul strămoșesc (*Ioan 3,6; Romani 5,12*), teologia catolică susține că Sfânta Fecioară Maria a făcut excepție de la această lege generală. Prin această opinie, însă, ea este scoasă de sub necesitatea de a se mântui prin Iisus Hristos, Care, pentru ea nu mai este unicul Mijlocitor și Mântui-

¹⁷ *Ibidem*, p. 82

¹⁸ *Ibidem*, p. 79

tor, de vreme ce s-a mântuit înainte de venirea Lui în lume, deci fără harul adus de El¹⁹.

Documentele oficiale ale Bisericii Romano-Catolice afirmă în modul cel mai clar predestinarea Fecioarei Maria, deși, pe de altă parte, resping concepția despre predestinare susținută de Reformatorii secolului al XVI-lea. Din această predestinare teologia catolică face o premisă a dogmei despre "Neprihănită Zămislire", al cărei text se străduiește în zadar să relaționeze persoana Sfintei Fecioare cu cea a Mântuitorului Hristos: "Preafericita Fecioară Maria, încă din primul moment al zămislirii ei, printr-un har și un privilegiu unic al lui Dumnezeu Atotputernicul, în vederea meritelor lui Isus Cristos, Mântuitorul neamului omenesc, a fost ferită de orice prihană a păcatului originar"²⁰. Chiar dacă în Catehismul oficial al Bisericii Catolice (Vatican, 1992) se precizează, în comentariul la această dogmă, că "această strălucire a unei sfințenii unice cu care este împodobită din primul moment al zămislirii sale îi vine în întregime de la Cristos, deoarece ea a fost răscumpărată în mod eminent în vederea meritelor Fiului ei"²¹, este greu de înțeles că se mai poate stabili o viziune hristocentrică în învățătura mariologică romano-catolică, atâta vreme cât accentul se mută în mod artificial de la actul propriu-zis al Întropării (momentul biblic al Bunevestiri) la

¹⁹ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și catolici*, în revista "Ortodoxia", anul II (1950), nr. 4, p. 561

²⁰ *Catehismul Bisericii Catolice*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993, p. 114

²¹ *Ibidem*, loc.cit

actul alegerii predestinate al zămislirii Sfintei Fecioare. Dacă vom adăuga la această tendință evident antropocentrică și dimensiunea juridică a soteriologiei catolice (meritele lui Isus Cristos) întreaga doctrină mariologică devine expresia unui juridism exteriorist și determinist, care distorsionează în mod fatal imaginea Maicii Domnului.

Viziunea catolică asupra Sfintei Fecioare Maria, exprimată cel mai adesea în termeni scolastici, juridici, neduhovnicești, ca și în cazul soteriologiei, induce o anumită stare de pasivitate în persoana ei.

S-a ajuns aici pe mai multe căi, care alterează în mod inevitabil atât antropologia, cât și pnevmatologia și prin ambele însăși mariologia. În actul neprihănitei zămislirii, care, așa cum am menționat anterior, devine în teologia catolică decisiv pentru destinul Sfintei Fecioare, cea care se zămislește este cu totul pasivă în ștergerea păcatului ereditar. În teologia ortodoxă, în care momentul culminant al alegerii Sfintei Fecioare este Bunavestire, îngerul așteaptă consimțământul ei, dat în numele întregii omeniri și numai după aceea coboară în trupul ei preacurat Fiul și Cuvântul Tatălui. "Astfel, precizează Sfântul Nicolae Cabasila. Întruparea Cuvântului a fost lucrarea nu doar a Tatălui și a Puterii Sale și a Duhului – Unul binevoind, Celălalt făcându-și sălaș și Cel de al treilea umbrind –, ci în aceeași măsură a fost lucrarea voinței și credinței Fecioarei... Așadar, numai după ce a înștințat-o astfel și a convins-o, Dumnezeu a făcut-o Maică întrucât numai dintr-o Mamă conștientă și consimțitoare a vrut El să ia trup, ca să se căruiască ea însăși și să devină împreună-lucrătoare la

iconomia lui Dumnezeu asupra neamului nostru"²². Dumnezeu nu urmărește să anuleze libertatea umană atunci când revarsă hărul Său, ci tocmai să restaureze sau să restabilească această libertate, care face parte din chipul divin din om.

Din punct de vedere pnevmatic, pasivitatea Sfintei Fecioare provine din faptul că, odată șters păcatul ereditar, Sfânta Fecioară nu s-a mai nevoit pentru câștigarea unei vieți curate, pregătirea ei la templu nu mai apare ca necesară, totul se împlinește doar datorită unui decret etern. Acest pasivism confirmă faptul că în întreaga sa istorie Apusul creștin a oscilat între predestinaționismul augustinian și pelagianismul antropocentric.

Din perspectivă hristologică, accentuarea unilaterală a jertfei de pe Golgota și aceasta tot într-o manieră juridică, a făcut să scadă interesul, în teologia scolastică, pentru momentul Întrupării, care, în viziune ortodoxă, coincide cu începutul răscumpărării neamului omenesc, întrucât de atunci pomește și procesul îndumnezeirii firii umane a Mântuitorului. Nu poate fi o simplă coincidență faptul că diminuarea importanței hristologice și soteriologice a Întrupării își găsește o directă corespondență în scăderea importanței Bunevestiri în persoana și viața Maicii Domnului. Doar dacă se admite că numai în momentul Întrupării, Fiul lui Dumnezeu însuși, prin umbrirea Duhului Sfânt curăță păcatul strămoșesc din persoana celei ce devine Sfânta Sa

²² Sf. Nicolae Cabasila, *Trei omilii la Nașterea, la Bunavestirea și la Adormirea Preasfintei Maici a lui Dumnezeu*, trad. rom., Editura Icoș, 1999, p. 58-59

Mamă, așa cum mărturisește Biserica Ortodoxă, se recâștigă hristocentrismul mariologiei, înlăturându-se paralelismul forțat și iluzoriu dintre Fiul lui Dumnezeu și Sfânta Fecioară Maria.

Revenind la implicațiile dogmatice ale "Neprihănitei Zămisliri", vom nota remarca ce aparține părintelui Stăniloae și care surprinde în mod elocvent prăpastia ce apare, datorită acestei dogme eronate, între Sfânta Fecioară și Fiul ei dumnezeiesc: "Dacă Maria s-ar fi născut fără acest fond comun, transmisibil, al păcatului omenesc, Iisus s-ar fi născut din ea fără de păcatul strămoșesc, datorită ei, nu datorită Duhului Sfânt, așa cum urmașii lui Adam și ai Evei s-ar fi născut fără păcat, dacă ei n-ar fi căzut. Deci prin ea ar fi venit întâi în lume mântuirea, nu prin dumnezeiescul ei Fiu"²³. Biserica Ortodoxă nu contestă faptul că, de la nașterea sa, Sfânta Fecioară Maria a primit puterea sau harul lui Dumnezeu, care a ajutat-o să nu săvârșească păcate personale, adică să nu activeze păcatul strămoșesc. Curăția Sfintei Fecioare pe care a avut-o până la Buna-Vestire este rodul conlucrării harului divin cu voința ei, este o lucrare sinergică, care privește persoana ei, deci o curăție personală, nu o curăție a firii omenești de păcatul adamic. De aceea Părinții răsăriteni disting între curăția de la naștere a Sfintei Fecioare și cea de la zămisirea dumnezeiescului ei Fiu, care este superioară, fiindcă umbrirea directă a Duhului Sfânt confirmă și are ca efect ștergerea păcatului stră-

²³ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *art.cit.*, p. 567, nota 10

moșesc sau curățirea totală a sufletului și trupului Maicii Domnului.

Dificultatea insurmontabilă a mariologiei catolice provine și din impersonalismul ce caracterizează conceptul de grație creată, specific teologiei scolastice. Dacă harul divin este un ajutor creat de Dumnezeu, care nu poartă în sine prezența personală a Lui, atunci el nici nu stabilește relații personale între Dumnezeu și oameni, ca și între oameni, iar Duhul Sfânt nu mai lucrează prin el la personalizarea umană, înțeleasă ca trecere de la chip spre asemănare. Dimpotrivă, pentru teologia ortodoxă harul reprezintă "energia divină necreată, care a trebuit întâi să se reverse în umanitatea luată de Fiul lui Dumnezeu, pentru ca prin ea să treacă la toți cei ce vor să o primească. De aceea eliberarea de păcatul strămoșesc nu o poate obține nici un om decât prin unirea lui cu Hristos, Dumnezeu-Omul; numai așa a obținut-o și Fecioara Maria"²⁴.

Paralelismul mariologiei catolice este nefundamentat și contrar Tradiției Apostolice, chiar dacă el este favorizat în cadrele teologiei apusene de distincția quasi-nestoriană făcută între Iisus al istoriei și Hristos al credinței. Această distincție arbitrară, vizibilă în teologia catolică a secolului al XX-lea, are rădăcini adânci în dilema dintre divinitatea și umanitatea Mântuitorului²⁵, care însoțește din Evul Mediu teologia scolastică, deoarece n-a înțeles și asimilat corect consecințele unirii ipostatice.

²⁴ *Ibidem*, p. 563

²⁵ Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, *Iisus Hristos – Pantocrator*, Editura I.B.M.B.O., București, 2005, p. 13

Unul dintre motivele cele mai importante pentru care acest paralelism nu poate fi susținut îl constituie întreita cauză pentru care doar Mântuitorul Iisus Hristos S-a născut fără păcatul strămoșesc: zămislirea supranaturală, prin puterea Duhului Sfânt, în sânul Sfintei Fecioare Maria; enigmatizarea firii umane de către Fiul veșnic al lui Dumnezeu, devenit și Subiect al firii umane; misiunea unică de Mântuitor, care vine să șteargă păcatul lui Adam și toate păcatele personale ale celor ce vor crede și se vor boteza (Marcu 16,16). Nici unul dintre aceste trei motive nu poate fi invocat în sprijinul dogmei "Neprihănitei zămisliri", pentru că locul sau rolul Maicii Domnului în realizarea răscumpărării sau a mântuirii obiective este cu totul altul decât al lui Hristos, deși nu despărțit de al Lui, din care decurge.

Ca o concluzie intermediară, putem afirma că dogma de la 1854 configurează o mariologie catolică antropocentrică, ridicând în mod artificial și nefiresc pe Sfânta Fecioară Maria la egalitate cu Fiul și Dumnezeuul său și grevând asupra hristologiei și soteriologiei, care devin tot mai rigide în catolicism, accentul fiind pus unilateral pe meritele lui Hristos, detașate de Persoana Sa.

1.2.b Dogma "Înălțării Fecioarei cu trupul la cer"

Cea de a doua dogmă mariologică romano-catolică, apărută la distanță de aproape un secol (1950) de prima, a fost considerată în mediile ortodoxe drept "o nouă rătăcire a papalității"²⁶. Aceasta întrucât nici noua dogmă n-a rezultat dintr-o grijă pastoral-misionară sau ca răspuns la unele atacuri la adresa mariologiei. De aceea a fost considerată ca o manifestare autoritară a infailibilității papale, care, în mod inevitabil adâncește diferențele dintre Bisericiile și Confesiunile creștine.

Din punct de vedere strict dogmatic, se poate observa o relație interioară între cele două dogme, ambele fiind de natură să micșoreze dimensiunea hristocentrică, pe cea pneumatică și pe cea apofatică a învățaturii despre Maica Domnului, Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria. Dogma "Înălțării Fecioarei cu trupul la cer" evidențiază și mai mult paralelismul artificial conceput în mariologia catolică între Maica Domnului și Mântuitorul Hristos, care are drept consecințe directe tendința de a autonomiza pe Sfânta Fecioară de Fiul ei și tendința de o scoate pe Maica Domnului din solidaritatea cu neamul omenesc și cu universul creat²⁷. La acestea s-ar putea adăuga și apariția unei separații între Maica Domnului și ceilalți sfinți ai Bisericii, viziune străină spiritualității și teologiei ortodoxe,

²⁶ A se vedea poziția Bisericii Ortodoxe Române și a teologilor ei în revista "Ortodoxia", anul II (1950), nr. 4

²⁷ Cf. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *art.cit.*, p. 559-560

pentru care sfinții toți sunt într-o comuniune, care exprimă și întărește comuniunea întregii Biserici, fundamentată pe comuniunea Prea Sfintei Treimi.

La o primă apreciere dogma "Înălțării Fecioarei" nu pare a fi o inovație arbitrară a teologiei și magisteriului catolic, întrucât este un fapt admis și în Răsăritul ortodox, acela că trupul preasfânt al Maicii Domnului n-a rămas în Mormântul din Ghetsimani, acolo unde a fost îngropat de Sfinții Apostoli și de credincioșii din comunitatea creștină a Ierusalimului. De aceea "Biserica Ortodoxă nu va contesta în principiu adevărul afirmat prin ea dar va vedea prin ea o simplificare raționalistă a unei învățături a cărei tainică complexitate e apărută mai bine prin afirmarea ei generală, nedefinită într-o formulare, care în mod necesar trebuie să fie unilaterală"²⁸.

Ceea ce trebuie reproșat teologiei catolice în primul rând este faptul că prin ambele dogme sugerează că înainte de Întrupare și chiar și după, Sfânta Fecioară Maria are o relație particulară cu Dumnezeu iar nu relația pe care o are întreaga creație cu Creatorul ei"²⁹. Pe baza acestei legături, care pare a ocoli, în prima fază, Persoana Fiului lui Dumnezeu, Sfânta Fecioară ocupă un loc privilegiat în economia mântuirii, fiind considerată ca pătașă la opera de răscumpărare. Numai că, odată separată de Fiul ei, Iisus Hristos, prin nașterea ei fără păcatul strămoșesc, Maica Domnului trebuie să aibă parte, în viziunea catolică, și de o moarte asemănătoare cu a Mântuitorului, iar paralela merge

²⁸ *Ibidem*, p. 592

²⁹ Nikos A. Matsoukas, *Teologie Dogmatică și Simbolică*, trad. Nicușor Deciu, Editura Bizantină, București, 2006, p. 222

chiar mai departe, la înviere și înălțare la cer. Poate tocmai de aceea apelativul dat Maicii Domnului în teologia, spiritualitatea și cultul Bisericii Romano-Catolice este cel de Sfântă Fecioară și nu de Născătoare de Dumnezeu, pentru că "sfințenia ei ar proveni din imaculata concepție și nu din însăși opera de mântuire a lumii înfăptuită de către Hristos, la care ia parte ea însăși, ca organ prim și ales"³⁰.

Spre deosebire de teologia catolică, axată pe catastrofism raționalist, teologia ortodoxă este sensibilă la dimensiunea apofatică a teotokologiei, pentru a rămâne consecventă cu duhul și înțelegerea Sfinților Părinți. De aceea ea consideră că "evenimentul înălțării Maicii Domnului a fost ținut acoperit sub taină, voind să se arate și prin aceasta că Maica Domnului nu trebuie paralelizată cu Hristos și autonomizată de El, ci văzută mereu în El și prin El"³¹. Dacă n-ar fi procedat astfel, începând cu Sfinții Apostoli care cunoșteau taina și cu ucenicii lor, nu este greu să ne imaginăm ce s-ar fi putut întâmpla cu cei convertiți recent la creștinism dintre păgâni și care păstrau încă în mintea lor imaginile zeităților feminine ale antichității. Observăm aici o grijă pastorală de a păstra cu fidelitate credința evanghelică și apostolică în Iisus Hristos, Dumnezeu-Om, Căruia nu trebuie să i se contrapună o făptură umană, nici chiar persoana preasfântă și preacurată a Maicii Sale. Mediul cultural politeist impunea o responsabilitate deosebită în propoveduire pentru a păstra corect chipul evan-

³⁰ *Ibidem*, p. 223

³¹ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *art.cit.*, p. 595

grefic al Mântuitorului și pe cel al Prea Sfintei Sale Maici. Iată de ce erauenerate în tăcere taina alegerii Sfintei Fecioare ca vas al Întrupării, taina ascultării ei totale și necondiționate de Fiul său divin și taina sfârșitului ei. Sfântul Andrei Criteanul exprimă cu certitudine opinia, care a devenit tradițională în Biserica Ortodoxă: "Poate pentru că atunci nu îngăduiau divulgarea acestora, căci nu se cuvenea ca, chiar în Evanghelie, cuvântul iconomiei ce începea să se semene să vorbească despre acestea; sau poate pentru că bărbații inspirați (Sfinții Apostoli și Sfinții Evangheliști, n.n.) au întins cuvântul iconomiei numai până la trecerea Cuvântului în trup între noi și n-au mai arătat nimic dincolo de înălțarea de la pământ, ci au pus peste acestea tăcerea"³². Așa cum am subliniat mai sus, faptele memorate ale Maicii Domnului trebuiau păstrate în taină, ca nu cumva să se considere acestea drept mărturii despre zei căgâni veniți pe pământ, așa cum s-a întâmplat atunci când Sfântul Apostol Pavel a vindecat un olog în cetatea Listra iar locuitorii l-au considerat, pe el și pe Barnaba, ca fiind Zeus și Hermes (*Faptele Apostolilor* 14, 11-13).

Ca și în cazul dogmei "Neprihănită Zămislire", învățătura despre ridicarea prin propriile-i puteri cu trupul la cer a Sfintei Fecioare Maria, nu face altceva decât să mute accentul de pe cel mai important moment al vieții sale, care este Bunavestire sau Întruparea Fiului lui Dumnezeu prin zămislirea tainică în sânul său, fie la începutul existenței sale, fie la sfârșitul acesteia. În ambele cazuri ceea ce

³² Cit *supra*, p. 594, nota 93

pune în evidență doctrina catolică este o prezentare autonomă a Sfintei Fecioare, definită prin privilegii excepționale acordate de Dumnezeu, prin care, în mod indirect persoana ei apare separată atât de Hristos Domnul cât și de restul umanității³³.

Faptul că Sfânta Fecioară Maria s-ar fi născut fără păcatul adamic îi determină pe teologii catolici să afirme că moartea ei n-ar fi avut aceleași motive valabile pentru toți care provin din Adam și Eva. Ei sugerează că învierea și înălțarea le-a primit în baza meritelor ei, așa cum le-a primit Hristos însuși de la Tatăl. Avem din nou dovada că tot ceea ce se întâmplă miraculos cu Sfânta Fecioară, în concepția catolică, se petrece în mod independent de Hristos Mântuitorul. Cât de diferită este această viziune antropocentristă de învățătura ortodoxă, după care Maica Domnului primește moartea în baza solidarității panumane, dar în moartea ei, ca și în minunata ei zămislire feciorelnică și pnevmatică, a coborât prezența lui Hristos³⁴, Care biruiește moartea ei, cum a biruit-o pe a Sa, ridicându-i mai întâi sfântul suflet, cum se poate observa din icoana Adormirii ei, apoi și sfântul trup, unindu-le în ceruri, de-a dreapta Sa.

Dimensiunea apofatică, ignorată de teologia scolastică apuseană, deși nu exclude pe cea catafatică, repre-

³³ Are dreptate pr. Sergiu Bulgakov când afirmă că: "După sensul catolic al dogmei, evenimentul hotărâtor din viața Maicii Domnului s-a petrecut înainte de nașterea ei, la conceperea ei, când ea a fost eliberată de păcatul ereditar. Tot ce a urmat în viața ei a fost numai realizarea acestui act, întoarcerea lui "donum superaditum" (cit. la pr. prof. D. Stăniloae, *art.cit.*, p. 595).

³⁴ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *art.cit.*, p. 597

zentă și în domeniul teotokologiei ortodoxe cheia sigură a înțelegerii și, în plan duhovnicesc și cultic, a experienței, în parte a acestei taine. Și trebuie să vorbim despre taină ori de câte ori mărturisim prezența lui Hristos, fiindcă prin moartea sa Maica Domnului intră într-o comuniune și mai intimă cu Fiul ei dumnezeiesc, motiv pentru care nu doar sufletul trece la viața veșnică, ci și trupul ei s-a ridicat mai repede ca ale celorlalți oameni din moarte. Numai că această mutare sau ridicare, cum o numește tradiția ortodoxă, reprezintă un act al Fiului, "a Cărui putere dumnezeiască s-a concentrat și mai deplin în trupul ei, readucându-l la viață, însă la o viață cerească, ce reprezintă suprema înduhovnicire sau îndumnezeire a trupului ei"³⁵.

Considerăm că este momentul, în economia acestui studiu, să facem o precizare cu privire la încă o diferență ce există între mariologia catolică și teotokologia ortodoxă. Catolicii, în dorința nedisimulată de a explica orice mister al credinței, afirmă direct învierea Sfintei Fecioare, oarecum într-un mod similar cu învierea Domnului Hristos. Această înviere a ei ar reprezenta "victoria Fecioarei asupra păcatului, care a fost posibilă prin darul unic, ce i-a fost acordat ca o consecință a meritelor lui Iisus Hristos, de a fi scutită de povara păcatului originar prin imaculata concepție"³⁶. În sprijinul acestei afirmații se aduce faptul învierii trupurilor unor sfinți adormiți care s-au sculat, ieșind din morminte, în

³⁵ *Ibidem*, p. 598-599

³⁶ Jaroslav Pelikan, *Fecioara Maria de-a lungul secolelor. Locul ei în istoria culturii*, trad. de Silvia Palade, Editura Humanitas, București, 1998, p. 208

ceasul morții lui Hristos pe cruce, iar după Învierea Lui, s-au arătat multora (*Matei 27, 52-53*). Suntem de acord că și într-un caz și în celălalt se anticipează învierea generală care se întemeiază și a fost inaugurată de învierea lui Hristos. Numai că cei înviați, care sunt menționați în Sfânta Evanghelie după Matei, aveau să moară din nou, așa cum s-a întâmplat și cu dreptul Lazăr, cel înviat a patra zi de către Mântuitorul (*Ioan 11, 43-44*). În cazul Maicii Domnului însă, Biserica Ortodoxă preferă să cinstească taina în tăcere și aceasta dintr-o pedagogie foarte înțeleaptă. Sunt câțiva dintre Sfinții Părinți, cum vom vedea mai departe, care folosesc termenul de "înviere" cu privire la Maica Domnului, dar cultul și spiritualitatea ortodoxă preferă termenul de mutare la cer a trupului și desigur a sufletului ei. Aceasta întrucât Maica Domnului nu s-a arătat Sfinților Apostoli ca înviată, cum a făcut Mântuitorul Hristos, ci și-a acoperit taina mutării la cer cu aceeași smerenie desăvârșită care îi învăluie toată viața și lucrarea. Noi mărturisim faptul că Maica Domnului este acum în stare de înviere, stare produsă de Mântuitorul Iisus Hristos, și prin aceasta ea anticipează starea generală de la Parusie, când toți vor învia. Dar prona dumnezeiască n-a considerat necesar ca taina ei să fie dezvăluită, tocmai pentru a nu putea fi contrapusă Învierii lui Hristos, prin care a venit mântuirea tuturor și a fost inaugurată învierea trupurilor. În acest sens se exprimă și părintele Stăniloae, care precizează: "A fost o economie dumnezeiască să nu se arate pământenilor slava unei făpturi, înainte de a se descoperi slava întregii zidiri, de a nu se marca prin arătarea Sfintei Fecioare, la înălțare, contrastul dintre slava ei

și chenoza lumii, cum a putut marca acest contrast Iisus, prin faptul că e și Dumnezeu³⁷.

La cele spuse anterior se mai poate adăuga și faptul că pentru teologia ortodoxă abia la judecata universală și nu imediat după moarte, se ajunge la fericirea ultimă, când Dreptul Judecător va răsplăti tuturor. Până atunci și Maica Domnului și toți Sfinții din cer se roagă pentru noi sau ne poartă de grijă prin rugăciunile lor. Pentru Catolicism lucrurile sunt imediat tranșate după moarte, de aici accentul unilateral pus pe însemnătatea judecății particulare. Pentru ortodocși însă, orice atitudine individualistă este respinsă, comuniunea sfinților în Biserică demonstrând interesul pe care, prin Hristos și Duhul Sfânt, toți sfinții îl poartă celor ce trăiesc prin istorie spre finalul ei, pentru a-și câștiga mântuirea.

³⁷ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *art.cit.*, p. 603

I.2.c Sfânta Fecioară Maria, Mama Bisericii și împreună-răscumpărătoare

Ultima concepție catolică mariologică, pe care o vom analiza întrucât contravine teotokologiei ortodoxe, n-a fost încă dogmatizată de Biserica Romano-Catolică. Ea a fost însă oficializată de Sinodul al II-lea de la Vatican (1962-1965) și se află expusă în ultimă ediție a Catehismului catolic³⁸.

Teologia catolică extinde maternitatea Sfintei Fecioare Maria de la Hristos, Fiul ei dumnezeiesc, la întreaga Biserică, "trupul tainic al lui Hristos". În Catehismul catolic se afirmă textual: "Rolul Mariei față de Biserică este inseparabil de unirea ei cu Cristos și decurge direct din ea... Prin aderarea ei totală la voința Tatălui, la lucrarea răscumpărătoare a Fiului ei, la orice îndemn al Duhului Sfânt, Fecioara Maria este pentru Biserică modelul credinței și al iubirii... Ea a cooperat într-un mod cu totul deosebit la opera Mântuitorului... de aceea ea ne este Mamă în ordinea harului"³⁹. Prin această cooperare la opera Mântuitorului, teologia catolică înțelege să o ridice pe Sfânta Fecioară la statutul de "comântuitoare" (corredemptrix) sau "împreună-mijlocitoare" cu Hristos. Deja prin „maximalismul” mariologic al dogmei "Înălțarea la cer cu trupul" se sugerase că Sfânta Fecioară "n-a murit numai pentru a se automântui

³⁸ *Catehismul Bisericii Catolice*, ed. cit., p. 215-218; pr. prof. Ion Bria, *Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, Sibiu, 1999, p. 169

³⁹ *Ibidem*, p. 216-217

pe sine, ci cumva și pentru a mântui pe alții, dacă "a fost asociată" și în moartea lui Hristos"⁴⁰.

Într-o continuitate logică și această ultimă învățătură mariologică descoperă aceeași linie de gândire cu dogmele anterioare, toate având parcă scopul de "a excepta pe Maica Domnului de la legile umane și concomitent de a egaliza lucrarea ei cu cea a Fiului și a Duhului Sfânt, ba chiar de a o înlocui pe a acestuia din urmă, câtă vreme este considerată împreună-răscumpărătoare cu Fiul și împreună-mijlocitoare cu el"⁴¹.

Pentru teologia ortodoxă, care a rămas fidelă Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții, mijlocirea Maicii Domnului se referă îndeosebi la mântuirea subiectivă a credincioșilor, ea intervenind prin rugăciunile ei, alături de toți sfinții, dar mai mult decât ei, pe lângă Fiul și Dumnezeu ei, Iisus Hristos, pentru iertarea și mântuirea noastră. Niciodată în Ortodoxie nu s-a afirmat că Maica Domnului mijlocește la Dumnezeu-Tatăl pentru oameni, acest lucru îi aparține exclusiv Fiului lui Dumnezeu întrupat, Unicul Mijlocitor (*Romani 8, 34; 1 Timotei 2, 5-6; Evrei 7, 25*). Așa cum s-au petrecut lucrurile în timpul vieții sale pământești, când Maica Domnului era nedespărțită de Fiul ei, tot astfel, chiar mai intim unită, prin faptul îndumnezeirii după har, este în ceruri cu Hristos. Iar având permanent către El "îndrăznire de Maică", nu încetează a-L ruga "pentru sufletele noastre", așa cum cântă Biserica în cultul ei.

⁴⁰ Pr. prof. Dumitru Stăniloaie, *art.cit.*, p. 596

⁴¹ *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol II, p. 761

Concepută din perspectivă teotokologică această mijlocire nu o separă pe Maica Domnului de Hristos, transformând-o într-un centru autonom de putere, ci, dimpotrivă, reliefează și mai mult unirea ei cu Hristos, unire ce servește ca model pentru toți sfinții și pentru toți membrii Bisericii.

În Catolicism, Sfânta Fecioară este numită "Mamă a grațiilor", în sensul că prin ea Hristos acordă sau creează prin Duhul Sfânt grația în sufletele credincioșilor pentru meritele Sale și ale Sfintei Fecioare. Pe lângă maniera juridică în care este concepută mântuirea subiectivă, aceeași manieră ca și în cazul mântuirii obiective, această învățătură adâncește separația dintre Hristos și oameni, atât pentru că grația este considerată un bun supranatural creat, deci detașat de Dumnezeu, cât și pentru că Maica Domnului nu împărtășește harul lui Hristos, cum se mărturisește în Biserica Ortodoxă, unindu-i în chip personal, prin puterea Duhului Sfânt pe credincioși cu Mântuitorul Hristos. "Grația nu izvorăște doar din Hristos, ci poate fi creată în ea, în Sfânta Fecioară, de către Duhul Sfânt, în mod autonom, așa cum este creată în firea omenească a lui Iisus Hristos. Același lucru se întâmplă cu Biserica, considerată de catolici drept o mijlocitoare care separă de Hristos, având grația dată ei în administrare și procurând-o credincioșilor în mod autonom de Hristos"⁴².

În ceea ce privește calitatea de "Mamă a Bisericii" (*Mater Ecclesiae*), afirmată în timpul Conciliului al II-lea de la

⁴² Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *art.cit.*, p. 606

Vatican de către papa Paul al VI-lea⁴³, ea o ridică artificial și nefundamentat pe Sfânta Fecioară Maria deasupra Bisericii, după chipul în care Hristos este Capul nevăzut al Bisericii, chiar dacă în constituția dogmatică "Lumen gentium", Fecioara Maria este considerată "membru supraeminent și cu totul deosebit al Bisericii, constituind chiar prefigurarea, prototipul Bisericii"⁴⁴, distanța dintre ea și Biserică pare în Catholicism imposibil de depășit. Aceasta se datorează și faptului că spiritul juridic rămâne dominant în mariologia catolică în aceeași măsură ca și în hristologie și eclesiologie.

Nu putem încheia analiza erorilor mariologice catolice fără a menționa cultul "inimii neprihănite" a Sfintei Fecioare Maria, concrescut cu cel al "inimii neprihănite" a lui Iisus. Lăsând la o parte antropocentrismul evidențiat încă odată în teologia și spiritualitatea catolică, să observăm faptul că reprezentarea acestui nou cult în tablourile religioase catolice sugerează același paralelism între Fecioara Maria și Iisus Hristos. Raportul dintre Maica Domnului și Fiul ei pare a fi unul de perfectă egalitate. Dogmatic vorbind, am putea semna concomitența a două erori: supraînălțarea Sfintei Fecioare, al cărei cult de cinstire se transformă în adorare (mariolatrică), egal cu cel adresat lui Dumnezeu și coborârea lui Iisus Hristos doar la calitatea de om, cum de altfel se întâlnesc premise în hristologia catolică. Cum altfel s-ar putea explica faptul că trupul lui Hristos este slăvit numai după ce părăsește hotarele lumii pămân-

⁴³ Cf. *Catehismul Bisericii Catolice*, ed. cit., p. 216, nota 495

⁴⁴ *Ibidem*, p. 217

tești, după Învierea din morți și Înălțarea la cer prin puterea Tatălui? După teologia scolastică, în timpul vieții pământești Iisus este mai mult om și mai puțin Dumnezeu, iar în cer El este mai mult Dumnezeu și mai puțin om ⁴⁵. Dilema dintre divin și uman, dintre creat și necreat, inclusiv în Persoana Mântuitorului, pare imposibil de depășit în Biserica Romano-Catolică în toate domeniile teologiei, dar în special în hristologie și mariologie.

Toate aceste concepții eronate alterează substanțial imaginea biblică și patristică a Maicii Domnului în catolicism, așezând cinstirea ei pe alte baze decât cele corecte și accentuând divergențele doctrinare, care persistă între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă. O cale de depășire a acestor divergențe ar reprezenta-o întoarcerea teologiei catolice la credința Bisericii nedivizate a primului mileniu, în care supracinstirea Maicii Domnului rămânea în cadrele generale ale Revelației divine, adică ale Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții. În acest sens ar fi pozitiv pentru Biserica Catolică dacă n-ar pierde din vedere că teologii ei reprezentativi din Evul Mediu, Toma d'Aquino și Bernard de Clairvaux au respins, la vremea lor, concepția greșită despre "neprihănită zămislire" ⁴⁶.

⁴⁵ Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, p. 14 nota 8

⁴⁶ *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol II, p. 761

1.3 Atitudinea negativă a Reformatoarelor față de cinstirea Sfintei Fecioare Maria în Catolicism

Pe cât de mult au exagerat învățătura despre cinstirea Sfintei Fecioare Maria Biserica și teologia catolică în Evul Mediu, tot atât de mult au reacționat negativ inițiatorii Reformei din sec. al XVI-lea, care nu s-au oboșit să discute ce este corect și ce este fals în mariologia catolică și au respins-o total. Motivația a fost una cu caracter general, valabilă și pentru respingerea cultului sfinților, al sfintei cruci, a statuilor și tablourilor religioase dar și a majorității sfintelor taine: dorința de întoarcere la vremurile apostolice ale Creștinismului. Dar dacă Reforma a respins total rolul Sfintei Fecioare de mijlocitoare și i-au refuzat orice cult, în ce sens mai prezintă ea interes pentru o lucrare consacrată dreptei cinstiri a Maicii Domnului?

Răspunsul la această întrebare este următorul: investigarea motivelor de ordin dogmatic pentru care inițiatorii Reformei s-au ridicat împotriva mariologiei ne ajută să înțelegem cauzele pentru care astăzi, cultele neoprotestante se manifestă atât de ostil împotriva cinstirii Maicii Domnului, inclusiv în țările de tradiție ortodoxă.

Mai întâi să precizăm faptul că ridicându-se împotriva Bisericii Catolice hiperinstituționalizate, reformatorii au contrapus aspectul spiritual, cel nevăzut, al Bisericii, neglijat în opinia lor de către catolici. Din acest motiv tot ceea ce era prea material în exprimarea credinței trebuia înlăturat pentru a redescoperi Cuvântul autentic al lui Dumnezeu.

zeu, singurul care ne mijlocește accesul la Dumnezeu. În teologia protestantă de astăzi se consideră că reformatorii au fost bine intenționați în demersul lor pentru că "întocmai cum critica pe care au adus-o magiei sacramentale medievale a readus Cina cea de Taină la locul instituit de Hristos, tot astfel și înlăturarea falselor onoruri cu care a fost împovărată Fecioara Maria în Evul Mediu a constituit de fapt o eliberare a ei pentru a fi modelul suprem al credinței în cuvântul lui Dumnezeu"⁴⁷.

Singurul merit al Sfintei Fecioare pe care-l acceptă reformatorii îl constituie, așadar, credința ei tare și neclintită în Cuvântul lui Dumnezeu.

Reducând mântuirea subiectivă la "sola fide" și "sola grația", orice faptă bună devine de prisos pentru credincios, chiar periculoasă pentru că hrănește mândria. Respingând pe bună dreptate teoria meritelor și a meritelor prisositoare din catolicism, pe motiv că faptele separate de credință nu au valoare religioasă morală, reformatorii au pus sub semnul îndoielii capacitatea omului de a săvârși binele în colaborare cu harul sau altfel spus materializarea credinței în fapte de iubire creștină. Această incapacitate de desăvârșire își are izvorul în concepția antropologică protestantă, potrivit căreia "chipul divin" din om a fost abolit sau șters, odată cu păcatul originar.

La motivul respingerii cinstirii Maicii Domnului din protestantism se poate ajunge însă pornind și de la soteriologie, de la învățătura despre mântuirea obiectivă. Pentru

⁴⁷ Cf. Jaroslav Pelikan, *op.cit.*, p. 153

reformatori, ca de altfel și pentru catolici, prin opera Sa de răscumpărare Mântuitorul Hristos n-a lucrat efectiv asupra firii Sale umane restaurând-o, sfințind-o și îndumnezeind-o, ceea ce înseamnă că nici în sfinți și în primul rând în Maica Domnului harul nu sfințește, nu pune, încă de pe pământ, început procesului de îndumnezeire. Concepției hristologice și soteriologice greșite îi va corespunde neînțelegerea funciară a sinergiei dintre divin și uman, dintre harul necreat și voința liberă umană. Calvin și toți reformatii după el au crezut că au descoperit modul în care credincioșii mai pot avea siguranța mântuirii, după ce au înlăturat aproape toate Tainele și în special Preoția: predestinația. În ce sens mai poate ajuta Maica Domnului și toți sfinții prin rugăciunile lor dacă cei predestinați la fericirea veșnică au certitudinea absolută a mântuirii lor iar cei predestinați la iad nu mai au nici o șansă de întoarcere?

Întreg sistemul doctrinar protestant a fost conceput ca și cum omul trebuie să se simtă singur în fața lui Dumnezeu, rupt de comuniunea sfinților, gol de fapte bune, "eliberat" de efortul ascetic al postului, al înfrânării în general, întemeindu-se pe o certitudine imaginară a mântuirii numai prin credință. Cât de străină și de săracă apare această viziune protestantă în comparație cu credința și spiritualitatea ortodoxă, pe baza cărora credinciosul trăiește concret în comuniune sacramentală și eclesială cu Mântuitorul Hristos, Maica Domnului și toți sfinții.

Replierea unilaterală asupra Cuvântului lui Dumnezeu (Sola Scriptura) i-a determinat pe reformatori să renunțe la Sfânta Tradiție, acceptând formal hotărârile prime-

lor patru Sinoade Ecumenice. Prin aceasta au pierdut toate mărturiile prețioase ale prezenței și lucrării nevăzute dar reale a lui Hristos și a Duhului Sfânt în Biserică, confirmate printre altele de însăși existența și desăvârșirea sfinților, care astăzi sunt cinstiți de Biserică, pentru că sunt mlădițe roditoare, izvorâte din vița care este Hristos (*Ioan 15, 5*), fiind crescute de Duhul Sfânt în pământul cel nou, care este Biserica. Rupând succesiunea apostolică a credinței și a hirotoniilor și negând harul Tainelor, protestanții s-au despărțit total de Biserica nedivizată a primului mileniu, promovând un creștinism de factură spiritualistă, accentul punându-se unilateral pe dimensiunea nevăzută a Bisericii și reducând relația individuală a credinciosului cu Dumnezeu doar la cuvânt, singurul transmițător al grației divine.

Renunțând la sprijinul doctrinar al teotokologiei ortodoxe, pe care au ignorat-o total, unii protestanți radicali s-au reîntors la ereziile vechi hristologice, afirmând că "trupul lui Hristos n-a fost din Fecioara Maria, ci Dumnezeu, Tatăl Ceresc, i-a întocmit trup lui Hristos, însă nu din sămânță omenească plină de stricăciune, ci din sămânța sa nestricăcioasă"⁴⁸. Este drept că, în epocă, Bisericile anglicană, luterană și reformată au reafirmat doctrina tradițională hristologică elaborată de primele patru sinoade ecumenice.

Astăzi întâlnim cercetători ai Reformei, care vor să evidențieze rolul pozitiv pe care adepții Reformei l-ar fi atribuit Fecioarei Maria. Un astfel de cercetător a realizat în secolul al XX-lea o colecție din Luther, Calvin, Zwingli și

⁴⁸ *Ibidem*, p. 156

Bullinger sub titlul "Reformatorii în cinstea Fecioarei Maria". Se dau exemple din Zwingli, care o numea pe Maria "cea mai însemnată făptură după Fiul ei" și "Maica lui Dumnezeu" iar Luther o descrie pe Fecioara Maria ca fiind "Fecioară, atât înainte cât și după naștere"⁴⁹. Cu toate aceste mărturii singulare, contestate de urmașii reformatorilor, prin faptul că Luther unește total mântuirea subiectivă cu cea obiectivă, credinciosul este mântuit fără ca el să participe efectiv la mântuirea lui; prin urmare, dacă, odată declarat mântuit prin credință de către Hristos, el nu mai are nevoie de niciun ajutor, nu va simți nici nevoia intervenției sau mijlocirii sfinților și în special a Maicii lui Dumnezeu în sprijinul său. Chiar dacă, până astăzi, teologii protestanți de toate nuanțele nu pot ignora rolul Maicii Domnului în întruparea Fiului lui Dumnezeu, ei nu îi acordă nici un rol în procesul mântuirii subiective a credincioșilor, ci, cel mult, acela de model de credință vie în Dumnezeu.

Vom analiza în continuare și o altă modalitate prin care teologi protestanți mai vechi sau mai noi, de toate nuanțele, au respins cultul Sfintei Fecioare Maria, invocând izvoarele biblice revelate. Dacă despre calitatea de Născătoare de Dumnezeu nu aveau argumente contrare, decât dacă s-ar fi întors la vechile erezii hristologice, calitatea de "pururea Fecioară", pe care în teologia scolastică medievală se punea mai mult accent, decât pe "theotokia" ei, dintr-o viziune antropocentrică excesivă, a început să fie contestată. Motivul invocat era existența "fraților Domnului", ates-

⁴⁹ *Ibidem*, p. 158

tată de toate cele patru Evangheliile canonice, care, în opinia protestantă, proveneau din căsătoria consumată a Sfintei Fecioare cu dreptul Iosif.

Atât Biserica Ortodoxă cât și cea Romano-Catolică resping această acuzație a protestanților, argumentând însă în mod diferit gradul de rudenie dintre cei patru "frați", Iacov, Iosif, Simeon și Iuda și Mântuitorul Iisus Hristos. Teologia catolică a pornit de la o teză preconcepută, sprijinită doar pe opinia Fericitului Ieronim din secolul al V-lea și anume de la castitatea totală a lui Iosif, pe care l-au considerat, contrar tradiției răsăritene, un bărbat în vârstă de 25 de ani, în momentul când i-a devenit logodnic Sfintei Fecioare.

La polul opus se situează evangheliile apocrife, care consideră că dreptul Iosif ar fi avut 80-90 de ani la nașterea Mântuitorului și peste 100 atunci când a murit⁵⁰. Aceste scrieri apocrife, apărute în mediile creștinilor proveniți dintre păgâni, urmăreau să separe pe Mântuitorul de originea sa iudaică.

Tradiția liturgică ortodoxă, consemnată până astăzi în cărțile de cult (Minee și Penticostar) îi consideră frați vitregi ai Domnului, proveniți dintr-o căsătorie anterioară a dreptului Iosif, care, la data nașterii Mântuitorului, avea 45-50 de ani și 10-12 ani de văduvie⁵¹.

⁵⁰ Prof. Ioan Gh. Savin, *Precizări și reconsiderări în jurul problemei "Frații Domnului"*, în revista "Studii Teologice", an XIII (1961), nr. 5-6, p. 278

⁵¹ *Ibidem*, p. 294

Soluția pe care o avansează teologia ortodoxă română este mai complexă și mai nuanțată. Pe baza mărturiilor lui Hegesipp, cel mai vechi scriitor bisericesc, care a trăit între anii 110-180 (confirmate ulterior de Justin Martirul, Clement Alexandrinul, Origen, Irineu, Epifaniu, Eusebiu de Cezareea, Fericitul Augustin, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Ioan Gură de Aur și Sfântul Chiril al Alexandriei), doi dintre cei patru, Iuda și Simon (Simeon) erau fii ai dreptului Iosif, din prima lui căsătorie, iar ceilalți doi Iacob și Iosif (Iosie) au fost fiii Mariei lui Cleopa, soră sau cumnată a dreptului Iosif. După moartea soțului său, Cleopa, această Marie, numită în Sfânta Evanghelie "Maria, mama lui Iacov cel mic și a lui Iosie (Iosif)" (*Luca 24, 10*), "cealaltă Marie" (*Matei 28, 1*), fie "sora mamei lui Iisus, Maria lui Cleopa" (*Ioan 19, 25*), în înțelesul de cumnată, pentru care se folosea același termen, s-a mutat cu cei doi fii ai ei în casa dreptului Iosif, îngrijind de cei patru fii și de cele trei fete (Estira, Tamara și Salomeea a lui Zevedei). De aceea Mântuitorul îi consideră "casnicii Săi" (*Matei 13, 57*), ei fiind toți mai în vârstă decât El (unii, probabil, de o vârstă cu Sfânta Fecioară Maria) întrucât și-au putut manifesta autoritatea față de El (*Marcu 3, 21*). De reținut faptul că "nici un izvor al tradiției autentice a Bisericii nu-i consideră pe toți veri primari sau secundari ai Domnului"⁵². Important este și faptul că în timpul propoveduirii Mântuitorului Hristos, toți aceștia patru, frați vitregi și veri ai lui Iisus n-au crezut în El și nici nu i-au urmat. După Înviere însă, ei s-au convertit,

⁵² *Ibidem*, p. 287

stând de aici înainte împreună cu Aposolii și cu Maica Domnului (*Faptele Apostolilor* 1, 14), doi dintre ei ajungând mai târziu (Iacov cel Mic și Simeon) episcopi ai cetății Ierusalimului.

Pentru a înțelege poziția catolică referitoare la "frații Domnului", trebuie să ne întoarcem în secolul al IV-lea, atunci când un călugăr din Occident pe nume Helvidius, împreună cu monahul Jovinian și episcopul Bonose, au reluat teza eretică împotriva pururea-fecioriei Maicii Domnului. Spre deosebire de ebioniți și antidicomarianiți, care considerau că Iisus era fiul natural, provenit din căsătoria lui Iosif cu Sfânta Fecioară, dar că ceilalți "frați ai Domnului" proveneau dintr-o căsătorie anterioară a lui Iosif, ereticul Helvedius afirma că toți cei patru "frați ai Domnului" erau fiii lui Iosif, proveniți din căsătoria sa cu Sfânta Fecioară, din care Iisus fusese doar "primul născut", urmat de toți ceilalți "frați ai Săi", citați de Evangheli⁵³. În paranteză fie spus, absurditatea acestei erezii se poate dovedi și prin faptul, atestat de Tradiția Apostolică și de cărțile de cult, potrivit căreia toți cei patru erau cu mult mai în vârstă decât Iisus, poate chiar și decât Maica Domnului.

Cel care l-a combătut imediat și vehement pe Helvedius a fost Fericitul Ieronim, care, în focul polemicii, a emis o aserțiune, neîntemeiată pe Tradiție sau pe Sfintele Evangheli⁵³ dar îmbrățișată ulterior de teologia catolică, pretinzând că însuși Iosif a fost feciorelnic, "din pricina Ma-

⁵³ *Ibidem*, loc.cit. *supra*

rieri⁵⁴. Această ipoteză a convenit de minune mariologiei catolice, care l-a ridicat mai târziu pe dreptul Iosif, după ce l-a sanctificat, pe același plan al grației cu Sfânta Fecioară. Este evidentă intenția de a face o paralelă între Iosif și Maria așa cum, în alt context, catolicii au imaginat o paralelă perfectă între Iisus și Maria. Biserica Catolică i-a acordat Sfântului Iosif cele mai înalte epitete, considerându-l "patronul creștinătății", "pârga fecioriei pentru bărbați", "mai mare decât toți sfinții și îngerii", contrazicând flagrant afirmația Mântuitorului, după care "Cel mai mare om născut din femeie este Sfântul Ioan Botezătorul" (*Luca 7, 28*).

Pe lângă această adevărată "iosifologie" creată în interiorul mariologiei catolice sau, mai bine-zis, pe baza ei teologii inovatori apusei au ajuns să considere "sfânta familie" (o altă creație catolică) drept o "augustă trinitate de pe pământ"⁵⁵, care pare a dubla Sfânta Treime, și în care Iosif, "tatăl pământesc" al Mântuitorului este substituit Tatălui ceresc iar Sfânta Fecioară Maria, Duhului Sfânt. Dacă vom adăuga, în context, că teologia elaborată de Conciliul Vatican II tinde să definească Biserica drept o replică pământească a Sfintei Treimi cerești, cu Papa drept "tată" al mădulelor Bisericii și cu episcopatul, din care decurge grația creată, în rolul Sfântului Duh, vom înțelege, încă odată, viziunea antropocentrică, ce separă pe Dumnezeu de om, creatul de necreat, Biserica văzută de cea nevăzută; și toate acestea cu scopul evidențierii pelagianiste a omului.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 286

⁵⁵ L. Fillion, *Vie de N.S. Jésus-Christ*, vol. I, p. 374-376, cit. *supra*, p. 294

1.4. De la supraevaluarea rolului Sfintei Fecioare Maria în catolicism la subevaluarea sau suprimarea acestuia în protestantism

După ce am prezentat evoluția mariologiei catolice, care a cunoscut în ultimele două secole o dezvoltare fără precedent, îndepărtându-se tot mai mult de teotokologia ortodoxă și după ce am înfățișat replica protestantă la exagerările scolastice și neoscolastice mariologice, ne propunem să aprofundăm și să sistematizăm aceste concepții eronate, relaționându-le cu întregul sistem doctrinar catolic, respectiv protestant. Considerăm că prin aceasta vom putea descoperi direcția de viitor a acestor poziții teologice, inclusiv șansele, atâtea câte mai există, de reîntoarcere a teologilor apuseni la unitatea Bisericii creștine a primului mileniu.

a. În primul rând am dori să subliniem faptul că fondul dogmatic pe care apare și se întemeiază erorile mariologice occidentale este unul grefat de erori dogmatice anterioare, cu repercursiuni în toate capitolele de dogmatică, inclusiv mariologia. Întâmplător sau nu, în același loc (Spania) unde în secolul al VI-lea Biserica Romei dogmatizase învățătura greșită despre Filioque (sinoadele de la Toledo, 589), apare pentru prima dată inovația mariologică despre "Neprihănită zămislire", în scrierile lui Paschasius Radbert. Așa cum se cunoaște, punctul de vedere ortodox consideră că erezia lui Filioque, care are implicații trinitare evidente, reprezintă în fond o erezie hristologică. Prin faptul că se

confundă trimiterea Duhului Sfânt în lume de către Mântuitorul Hristos, după înălțarea la cer, cu purcederea din veșnicie, nu numai de la Tatăl, ci "și de la Fiul", se alterează atât domeniul hristologiei, cât și al pneumatologiei. Se introduce o separație artificială între persoana Fiului lui Dumnezeu Întrupat și Persoana Duhului Sfânt, între economia sau lucrarea în lume a Fiului și cea a Duhului. De acum înainte va fi dificil, dacă nu imposibil pentru teologia catolică să susțină că Mântuitorul Hristos, în calitate de Fiul al Tatălui, lucrează nedespărțit de Duhul Sfânt, că împărtășește pe Duhul celor uniți cu El, că harul necreat al Duhului vine la noi prin umanitatea îndumnezeită a Fiului și ceea ce este și mai important, că Hristos Domnul este permanent prezent și lucrător în Biserică prin Duhul Sfânt. Pe de altă parte nici Duhul Sfânt, prin lucrarea Sa nevăzută și tainică în Biserică și Sfintele Taine, nu mai este considerat ca fiind prezent în mod obiectiv în Biserică și în Sfintele taine, ci mai mult subiectiv, în conștiința credincioșilor în care, așa cum vor afirma mai târziu reformatorii, El dă numai mărturie despre Fiul lui Dumnezeu, fără să împărtășească obiectiv sfințirea și desăvârșirea. Așadar, datorită lui "Filioque" are de suferit sau se diminuează în credința și evlavia creștină atât prezența și lucrarea Mântuitorului Hristos, cât și prezența și lucrarea Duhului Sfânt. Trebuie semnalată, însă, și o altă consecință, de data asta în planul antropologic, fiindcă și învățătura despre om se alterează progresiv: din faptul că nici Hristos, nici Duhul Sfânt nu mai lucrează, eclesial și sacramental, deci haric, asupra omului pentru restaurarea și sfințirea lui, s-a ajuns la concluzia că firea

omenească n-a avut propriu-zis de suferit în urma păcatului adamic, ci doar harul divin sau grația, cum o numesc apusenii, i-a fost retrasă de către Dumnezeu. Această viziune prea optimistă asupra omului, definită drept maximalism antropologic, va servi drept bază pentru maximalismul mariologic: Sfânta Fecioară Maria va fi „eliberată” de păcatul adamic, printr-un har special, pentru a-L putea concepe, desigur prin Duhul Sfânt, pe Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

Că este vorba aici de o argumentare nebiblică și ulterioară acceptării unui adevăr dogmatic, ce se dovedește a fi o inovație, ne-o demonstrează și analiza textului produs de Paschasius Radbert: “Deoarece Fecioara Maria a fost glorificată într-un mod atât de solemn, apare clar din autoritatea Bisericii, că atunci când s-a născut ea n-a fost supusă nici unui păcat și că, fiind sfințită în pântecul mamei sale, ea n-a moștenit păcatul originar...Acum, întrucât ea a fost glorificată de către autoritatea întregii Biserici, apare în mod clar că ea a fost ferită de întregul păcat originar”⁵⁶.

Observăm din lectura textului că deja, din secolul al IX-lea, pentru creștinismul apusean învățăturile de credință nu trebuiau fundamentate pe Revelație, adică pe Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, așa cum se procedase la toate cele șapte sinoade ecumenice, ci exclusiv pe autoritatea

⁵⁶ *De l'enfantement de la Vierge*, cit. la Père Justin Popovitch, *Philosophie Orthodoxe de la verite, Dogmatique de l'Eglise Orthodoxe*, Traduit du serbe par Jean Louis Palierne, tome deuxième, Editure L'age d'homme, Lausanne, 1993, p. 240

Bisericii, ceea ce indică o preferință indiscutabilă pentru dimensiunea juridică eclesială, opusă dimensiunii spirituale sau duhovnicești. În mod concret se deduce din cultul adresat Sfintei Fecioare, în mod cu totul forțat și artificial, că ea a trebuit să fie curățită din momentul zămislirii ei de păcatul adamic. Pe lângă lipsa clară de argumente biblice, revelate, putem discerne și faptul că accentul în mariologie este pus, prin intermediul acestei concepții eronate, pe separarea persoanei Sfintei Fecioare Maria de lucrarea răscumpărătoare a Mântuitorului Hristos, prin faptul că a fost curățită fără intervenția Lui, ci doar "în vederea" întrupării Lui. Se ajunge, cu necesitate la o concepție mecanicistă a curățirii de păcatul adamic, fără a se mai aștepta venirea Noului Adam, singurul care poate face aceasta, prin Duhul Sfânt. Așa cum observă și părintele Justin Popovici "a admite zămisirea neprihănită a Sfintei Fecioare Maria implică presupuziția unei imaculate concepții a tuturor strămoșilor până la Adam, pentru ca însăși Sfânta Fecioară să se poată naște fără păcatul ereditar, ceea ce conduce la respingerea întregii antropologii biblice"⁵⁷.

Concomitent cu separarea Sfintei Fecioare de Cel ce va deveni, prin întrupare, Fiu al ei, rămânând Fiu al lui Dumnezeu, se produce și o separare a ei de întreg neamul omenesc, întrucât numai ea nu moștenește păcatul ereditar, ceea ce însă contrazice adevărul revelat al universalității acestui păcat (*Romani 5, 18*: "Precum prin greșeala unuia a venit osânda pentru toți oamenii, așa și prin drep-

⁵⁷ Păre Justin Popovitch, *op.cit.*, p. 242

tatea unuia a venit, pentru toți oamenii, îndreptarea care dă viață"). Această separare artificială va provoca, peste veacuri, așezarea, la fel de artificială, a Sfintei Fecioare, în teologia catolică, deasupra și nu în interiorul Bisericii, parcă mai apropiată de Dumnezeu decât de oameni, oricum separată de ei, ca și cum ar reprezenta un centru de putere autonom în Împărăția cerurilor.

Dacă am afirmat anterior că erorile hristologice se repercutează în mod direct asupra mariologiei, ca de altfel și în celelalte capitole de doctrină, același lucru se poate spune și de erorile mariologice, care, prin ricoșeu, se întorc asupra hristologiei. Astfel "dacă învățătura romano-catolică despre neprihănită zămislire a Sfintei Fecioare ar fi adevărată, ea ar distruge adevărul firii omenești a Domnului Hristos și ar pune în discuție chiar faptul Întrupării, fiindcă Domnul Iisus n-ar mai fi un reprezentant autentic al neamului omenesc. Fiindcă, dacă Sfânta Fecioară n-ar fi fost un autentic membru al firii păcătoase a oamenilor, umanitatea nu s-ar fi putut uni în mod real cu Hristos Dumnezeu și Domnul Hristos n-ar fi putut fi un adevărat membru al neamului omenesc"⁵⁸. Din punct de vedere ortodox Mântuitorul Iisus Hristos se naște, ca om, fără păcatul strămoșesc, pentru că se naște în mod supranatural, prin puterea Duhului Sfânt și dintr-o fecioară, nu în chip obișnuit, natural. Cu alte cuvinte lipsa păcatului adamic la Mântuitorul se explică prin această naștere feciorelnică și nu prin pregătirea anterioară a Sfintei Fecioare de către Dumnezeu,

⁵⁸ *Ibidem*, loc.cit. *supra*

printr-o zămislire neprihănită. Trebuie adăugat în context că, prin ocrotirea Duhului Sfânt, Maica Domnului n-a săvârșit păcate personale, adică n-a activat păcatul strămoșesc până la Întrupare, atunci când, prin coborârea tainică în sânul ei a Logosului divin și prin umbrirea Sfântului Duh acest păcat ereditar i-a fost șters. Aceasta include, nu exclude, așa cum se va vedea mai departe, viața virtuoasă și vrednicia la care s-a ridicat prin colaborarea cu harul divin și prin nevoință proprie Sfânta Fecioară Maria, atât înainte de Întrupare, cât, mai ales, după aceasta. Așadar nu printr-o exceptare artificială și fără sens de la păcatul adamic a pregătit Dumnezeu "vasul ales" al Întrupării, ci pregătind pe Sfânta Fecioară de la nașterea sa, întru totul asemănătoare nașterii celorlalți oameni, deși petrecută la vârsta înaintată a părinților ei, tocmai pentru a se descoperi darul lui Dumnezeu, ca anticipare profetică la celălalt Dar, întru totul supranatural, al înnomenirii Fiului lui Dumnezeu, până la momentul unic al Bunei-Vestiri, atunci când i-a fost șters păcatul adamic de către Adam cel Nou, Iisus Hristos.

În acest context trebuie afirmat faptul că vrednicia reală, autentică a Maicii Domnului, înainte de Întrupare, n-a constatat într-o presupusă nașterea a ei fără păcatul strămoșesc, ci în acceptarea ei ("Fie mie după cuvântul tău!" Luca 1, 38) a planului lui Dumnezeu, în condiția omenească generală, adică aflată sub păcatul ereditar. "Prin acest 'Fiat', în sensul doctrinei sinergiei așa cum e prezentată de

Sfântul Pavel la *1 Corinteni* 3, 9, prin Maria, omul e împreună-lucrător cu Dumnezeu la mântuirea sa⁵⁹.

O altă diferență majoră între mariologia catolică și teotokologia ortodoxă provine din tendința scolastică de a prinde totul în concepte, de a defini și pe această linie de a dogmatiza totul. În Ortodoxie n-a prevalat această tentație raționalistă de a transforma apofaticul în catafatic, "de a face din creștinism o colecție de definiții, când el este esențialmente o religie a tainelor și a vieții. Evlavia față de Maica Domnului n-a simțit nevoia să fie justificată prin definiții dogmatice"⁶⁰. În fond, așa cum observa corect Mitropolitul Antonie Plămădeală, din care am citat mai sus, "însăși dogma de la Efes (431) în realitate e o dogmă hristologică, ce avea să pregătească pe cea de la Calcedon (451). Sinodul de la Efes dogmatizează că Maica Domnului este Theotokos, pentru ca să precizeze că Cel născut din ea este cu adevărat Fiu al lui Dumnezeu iar sinodul de la Calcedon va preciza, în continuare că, născut din Maria, El este și om adevărat. De aceea teologia ortodoxă a păstrat pe Fecioara Maria în condiția umană fără deosebire de ceilalți spre a nu dăuna clarității învățăturii despre omenitatea adevărată a Celui ce s-a născut din ea"⁶¹.

Așadar, ca o concluzie, putem afirma că teotokologia ortodoxă izvorăște în mod direct din hristologie și rămâ-

⁵⁹ †Antonie Plămădeală, *Maica Domnului în teologia și viața ortodoxă*, în revista, "Biserica Ortodoxă Română", anul XCVI (1978), nr. 9-10, p. 1117

⁶⁰ *Ibidem*, p. 1120

⁶¹ *Ibidem*, p. 1118

ne unită cu ea, conținând în sine adevăruri ce decurg din lucrarea lui Hristos, prin Maica Sa sfântă, la adresa umanității, și ajutând atât la explicitarea hristologiei și soteriologiei, cât și antropologiei ortodoxe. În loc să se separe de hristologie, precum mariologia catolică, ea se întemeiază pe aceasta, arătând mereu spre ea, așa cum însăși Maica Domnului a arătat și arată spre Hristos, Fiul ei, prin cuvintele: "Să faceți tot ceea ce vă va spune" (*Ioan 2, 5*).

Dinspre teologia catolică vine un singur semnal pozitiv și anume Conciliul Vatican II n-a mai dogmatizat nimic în materie de mariologie, lăsând la nivelul de teologumenă attributele de "Mamă a Bisericii" (*Mater Ecclesiae*) și "Împreună-Mântuitoare" (*Corredemptrix*)⁶². Opinia noastră este aceasta: în măsura în care hristologia catolică va deveni, în viitor, mai puțin juridică și mai duhovnicească (pnevmatică), pnevmatologia va deveni hristocentrică, prin depășirea lui Filioque, și mariologia catolică ar putea redeveni hristocentrică, făcând inutile inovațiile dogmatice moderne și contemporane.

b. Caracterul inovator și artificial, antropocentric și juridic al mariologiei catolice a fost sancționat de Reformatori, așa cum s-a prezentat anterior, respingându-se orice cult adus Maicii Domnului. Astăzi, în Confesiunile protestante se vorbește în termeni pozitivi despre Maica Domnului, ea fiind numită "fericită", "Fecioară lăudată", "preavrednică" și considerată o femeie deosebită în istoria biblică a

⁶² *Ibidem*, p. 1120

mântuirii. Așadar se observă o cinstire teoretică, formală⁶³, care nu are însă un corespondent în cult, unde nu se întâlnește nici o rugăciune la adresa ei; aceasta pentru că nu se admite rolul ei de mijlocitoare, care, în opinia protestantă, ar face să scadă în importanță calitatea de Mijlocitor unic a Mântuitorului Iisus Hristos.

În capitolul anterior am prezentat erorile hristologice, soteriologice, eclesiologice și antropologice, care i-au determinat pe teologii protestanți să nu admită locul și rolul Maicii Domnului în mântuirea obiectivă și calitatea ei de rugătoare și mijlocitoare în mântuirea subiectivă. Vom adăuga la acestea și tendința maniheistă-gnosticistă a protestantismului spiritualist, care se concretizează în lipsa de încredere în posibilitatea sfințirii naturii umane și a cosmosului în general. S-a ajuns aici și din dorința de a contracara viziunea prea optimistă a teologiei catolice referitoare la om și materie, de proveniență aristotelică. Pe filieră augustiniană, platonismul s-a insinuat în teologia reformatorilor, aducând cu el dualismul ireductibil al filosofiei antice dintre lumea inteligibilă și cea sensibilă, ultima fiind condamnată din cauza păcatului, care a corupt-o total, ajungând autonomă și închisă în ea însăși⁶⁴. Pe cât de mult a accentuat catolicismul importanța juridică și instituțională a Bisericii văzute, pe atât de mult a susținut protestantismul superioritatea și realitatea Bisericii nevăzute, a Duhului

⁶³ Pr. conf. dr. George Remetea, *Dogmatica Ortodoxă*, ed. a treia. Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2000, p. 291; Pr. prof. Ion Bria, *op.cit.*, p. 170, *Idem*, *Credința pe care o mărturisim*, București, 1987, p. 100

⁶⁴ Cf. Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, *Iisus Hristos – Pantocrator*, p. 17

Sfânt, a credinței și a neprihănirii. Prin aceasta ei au golit Biserica văzută de puterea Sfințelor Taine, de evlavlia cinstirii sfinților, dizolvând comuniunea vizibilă a credincioșilor în individualismul fideist și moralist, pentru care faptele iubirii creștinești n-au nici o importanță în procesul îndreptării. Dar dacă faptele bune, ca manifestări ale "credinței lucrătoare prin iubire" (*Galateni 5, 6*) sunt considerate inutile (ca răspuns la teoria meritelor din catolicism), atunci grija pentru asceza necesară în lupta cu ispitele va dispărea iar comuniunea dintre credincioși nu va mai fi concepută ca fiind indispensabilă pentru mântuire.

Ceea ce au pierdut din vedere teologii protestanți este faptul că "în fața lui Dumnezeu nu ne prezentăm ca înși izolați, ci în comuniune, în solidaritate, prin rugăciunile unora pentru alții și ale sfinților pentru noi"⁶⁵. Pentru protestanți separația dintre cer și pământ, dintre Dumnezeu ("Das Ganz Andere", Cel cu totul Altul) și omul păcătos, corupt iremediabil este de nedepășit, nemaiputând fi vorba de o comuniune a celor de pe pământ cu cei din cer, nici chiar prin puterea Duhului Sfânt. Aceasta și pentru faptul că, deși au respins atâtea dogme catolice, totuși au păstrat pe Filioque cu separația inevitabilă dintre Fiul întrupat și Duhul Sfânt. În acest caz, Duhul Sfânt nu mai produce comuniunea prin împărtășirea de același Hristos a tuturor, nici nu mai face prezent pe Hristos în Sfânta Euharistie și în Biserică, trupul Lui tainic și Templu al Său. Iată de ce nici nu mai poate fi vorba de o comuniune de rugăciune și într-ajutorare

⁶⁵ † Antonie Plămădeală, *art.cit.*, p. 1119

Între sfinții din cer, cu Maica Domnului și sfinții îngeri și credincioșii de pe pământ. Singura relație crezută și acceptată în protestantism este cea cu Iisus, "Mântuitor personal", despre care dă mărturie Duhul Sfânt în inima credinciosului.

Sărăcia spirituală și relativismul dogmatic au făcut să se micșoreze la maximum fondul credinței apostolice, care a rămas doar ca o umbră, abia schițat în protestantism. Teologii protestanți nu au putut înțelege că „Maica Domnului face parte din sistemul teologic creștin, așa cum face parte din el Dumnezeu, Mântuitorul Iisus Hristos, mântuirea, minunile, învierea și viața de apoi. Ea face parte din sistem în măsura în care, prin ea ni se dezvăluie o parte din intențiile lui Dumnezeu cu lumea, intenții dezvăluite în întregime prin Iisus Hristos, și prin opera Lui răscumpărătoare. Păstrarea integrității doctrinei creștine presupune înțelegerea revelației prin toate elementele prin care s-a produs, pentru că fiecare element poartă cu sine un mesaj, care întregeste mesajul creștin global”⁶⁶.

Respingerea cinstirii Maicii Domnului de către protestanți trebuie analizată și prin prisma respingerii generale a cinstirii sfinților, icoanelor, sfintei cruci, sfintelor moaște, precum și a caracterului sacru al Bisericii. Întrucât pentru protestanți Biserica nu împărtășește sfințenia dumnezeiască și nici iertarea păcatelor, nimic și nimeni nu poate ajunge aici pe pământ, deci în istorie, la sfințenie, aceasta fiind rezervată doar eshatonului, adică vieții viitoare. Aceasta ar însemna însă că nici Mântuitorul însuși nu și-a sfințit firea

⁶⁶ *Ibidem*, p. 1115

omenească, trupul și sufletul asumate sau enipostaziate de El și că nici n-a oferit Maicii Domnului, Sfinților Apostoli și tuturor credincioșilor accesul la sfințenia Sa dumnezeiască prin trupul Său euharistic și prin cel eclesial.

Autonomizarea cultului Sfintei Fecioare și cultului celorlalți sfinți în catolicismul Evului Mediu i-a determinat pe Reformatori să detașeze complet pe sfinți de Hristos și să le nege orice rol și însemnătate în plan spiritual. Dacă ar fi cunoscut modul în care Biserica Ortodoxă cinstește pe Maica Domnului și pe sfinți, ei ar fi înțeles că "atunci când cinstim pe sfinți și-i rugăm să mijlocească pentru noi la Dumnezeu, nu legăm mântuirea noastră de ei, ci numai de Mântuitorul Hristos, pe Care și sfinții îl imploră în favoarea noastră. Așadar slava și cinstea nu se dă sfinților, ci Aceluia care îi slăvește pe sfinți și le dăruiește harul vindecărilor"⁶⁷.

Prin sfinți și în special prin Maica Domnului și-a arătat Dumnezeu bunăvoința Sa, căci ei sunt cei mai apropiați de Hristos, întrucât i-au urmat cu credință și ascultare, prin viață jertfelnică, ei fiind pentru noi cel mai concret argument al iubirii de oameni a lui Dumnezeu. De aceea tot prin ei și împreună cu ei, avem și noi îndrăznire să cerem aceeași milă sau bunățate a lui Dumnezeu, pe care El le-a arătat-o lor odinioară și de care avem acum și noi atâta nevoie. Lanțul acesta al comuniunii trebuie să ne cuprindă pe toți, cei din cer și cei de pe pământ, ca să se împlinească lucrarea unificatoare și sfințitoare a Mântui-

⁶⁷ Pr.dr. Antonios Alevizopol, *Ortodoxia în fața sectelor*, trad. de pr. Ion Buga, Editura Symbol, București, 1993, p. 131

torului Hristos începută prin Întruparea Sa și desfășurată în lume din ziua Cincizecimii.

Desconsiderând rolul obiectiv al Duhului Sfânt, manifestat prin Biserică și Sfintele Taine și acceptând doar o dimensiune subiectivă a prezenței Lui în sufletul credinciosului singuratic, care se poate confunda ușor cu subiectivitatea proprie, protestantismul n-a mai putut înțelege că legătura noastră cu sfinții și în special cu Maica Domnului se face obiectiv prin har, fiindcă Duhul Sfânt, izvorul veșnic și personal al harului, este Cel prin care această legătură sau relație este posibilă și eficientă în dublu sens: de la sfinți către noi și de la noi către sfinți. În loc să fie contrapusă relației cu Hristos Mântuitorul, legătura noastră cu sfinții tocmai confirmă aceasta, pentru că din puterea lui Hristos se produce acest dialog, se menține și se desăvârșește, anticipând comuniunea finală din Împărăția cerurilor.

Pentru a încheia analiza motivelor pentru care teologia protestantă de toate nuanțele nu acceptă învățătura de credință despre Maica Domnului, ca mijlocitoare și rugătoare către Fiul său dumnezeiesc, Iisus Hristos, trebuie să menționăm și fenomenul secularizării acestei teologii în secolul al XX-lea, atât de evident și de dramatic, încât nu se mai cere a fi explicat. Exemplele de secătuire dogmatică a concepțiilor protestante sunt numeroase; ne vom opri doar la câteva dintre ele. Mai întâi teologia dialectică a lui Karl Barth, inspirată din filosofia existențialistă, care a consfințit distanța infinită și inabordabilă dintre Dumnezeu și om. Apoi școala demitologizantă a lui Bultmann, care a scos minunile din viața Mântuitorului și din

toată Sfânta Scriptură. Urmează curentul lui Bonhoeffer, care susținea un creștinism "fără religie" adică fără cel mai mic caracter instituțional, practic fără nici o certitudine a mântuirii. Vin la rând toate teologiile numite ale "genitivului", care au transformat teologia în sociologie, proclamând "moartea lui Dumnezeu", adică necesitatea părăsirii limbajului tradițional despre Revelația divină a Creștinismului.

Atât de departe au mers aceste concepții protestante încât, așa cum afirma mitropolitul Antonie Plămădeală, "ce mai rămâne din sola Scriptura, ar fi în măsură să sperie desigur și pe cei mai radicali dintre cei dintâi Reformatori, fiindcă din Scriptură nu mai rămâne acum nimic"⁶⁸. Cu cât mai mult pe credincioșii ortodocși, care cu siguranță n-ar mai recunoaște nimic din acest creștinism desfigurat și caricaturizat. Am putea risca o opinie personală: dacă Reformatorii n-ar fi respins cultul Maicii Domnului, cu siguranță ar fi făcut-o urmașii lor de astăzi. Într-adevăr, se pare că n-a mai rămas nimic din evlavia creștină autentică în aceste Confesiuni protestante, care să protejeze adevărul de credință, atât cât a mai supraviețuit în ele.

Cu toate acestea apar, întâmplător sau nu, teologi protestanți sensibili la doctrina Sfinților Părinți și, paradoxal, la spiritualitatea ortodoxă, -pe care o cercetează cu interes, unii dintre ei ajungând să îmbrățișeze credința ortodoxă. Aceasta demonstrează faptul că în interiorul lor, Confesiunile protestante nu mai pot ajunge singure la Tradiția apostolică pe care au pierdut-o.

⁶⁸ † Antonie Plămădeală, *art.cit.*, p. 1113

1.5. Respingerea totală a învățăturii de credință despre Maica Domnului de către cultele neoprotestante contemporane

În mod obișnuit concepțiile neoprotestante fac obiectul unei alte discipline teologice decât dogmatica și anume misiologia. Aceasta întrucât, pe de o parte s-a constituit special o disciplină, numită inițial Sectologie, ulterior Îndrumări misionare, astăzi așa cum am precizat Misiologie, care studiază acest fenomen cu care se confruntă Bisericele și Confesiunile creștine istorice; pe de altă parte pentru că aceste culte au o atitudine extrem de critică față de dogmele bisericești, pe care le consideră creații filosofice, influențate de elenismul antic, contrare literei și spiritului Sfintei Scripturi. La acestea se poate adăuga faptul că înseși concepțiile lor religioase se vor exclusiv biblice, fără nici o referire la Sfânta Tradiție și la istoria Bisericii creștine.

Cu toate acestea, din considerente metodologice, vom încerca să identificăm motivele teologice pe care neoprotestanții le formulează pentru a respinge în mod total și radical cultul Maicii Domnului, ca de altfel și cultul sfinților în general. Considerentele pastorale sunt și mai evidente pentru o astfel de abordare, deoarece neoprotestanții sunt singurii creștini, care agresează verbal pe credincioșii ortodocși, pe motiv că nu respectă Biblia dacă cinstesc pe Maica Domnului.

Maternitatea divină a Maicii Domnului nu este respinsă în mod direct, ea fiind prea evidentă în Sfânta Scrip-

tură. Cu toate acestea neoprotestanții se apropie în mod foarte evident de erezia nestoriană, întrucât tind să vadă în Mântuitorul Iisus Hristos doar omul născut din Fecioara Maria și mai puțin pe Dumnezeu. De altfel preferința aproape exclusivă pentru numele Iisus și ignorarea premeditată a numelui de Hristos (care indică mai evident dumnezeirea Lui, în calitate de Mesia, adică Cel uns) arată în mod clar înțelegerea mai mult a omului Iisus, decât a Dumnezeului-Om, Fiul veșnic al Tatălui.

O astfel de hristologie deficitară atrage după sine, cum era de așteptat, alte erori sau, în cel mai bun caz, omisiuni doctrinare fundamentale.

Punctul nevralgic al teotokologiei ortodoxe ar consta, în opinia comună a neoprotestanților, în dogma despre pururea-fecioria Maicii Domnului, pe care aceștia o consideră nebiblică, deci neadevărată. Interpretând Sfânta Scriptură fără cărma Sfintei Tradiții, neoprotestanții susțin împotriva tuturor evidențelor, că Fecioara Maria a avut și alți copii, proveniți din căsătoria cu Iosif. Fundamentalismul extrem al neoprotestanților iese și în acest caz în evidență, întrucât nu vor să știe nici chiar de Tradiția apostolică și postapostolică, care păstra cu evlavie taina Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu nedespărțită de Taina Mântuitorului Hristos. Principiile protestante "sola Scriptura", "sola gratia", "sola fide" au fost absolutizate și au condus la "solum Christus", concretizat într-un hristomonim obtuz și de-spiritualizat. Pasiunea pe care o pun în respingerea dreptei credințe, demnă de o cauză mai bună, îi arată ca fiind reprezentanți virulenți ai unui pietism secularizat, adică o

îmbinare ciudată între două extreme, provenind din ciocnirea culturii renașcentiste și a teologiei Reformatoarelor. Pentru ei doar predestinația este cea care are importanță decisivă, mântuirea aparținând exclusiv deciziei divine, fără ca omul să aducă vreo contribuție.

Neoprotestanții urmăresc să respingă nu numai dreapta credință despre Maica lui Dumnezeu ci și, în mod special, cultul și rugăciunile ce i se aduc în Biserică, pe motiv că însuși Fiul ei nu i-a dat cinstea cuvenită. Ei aduc în sprijin unele texte din Sfânta Scriptură, pe care le interpretează eronat, scoțându-le din context, după metoda lor binecunoscută. Vom încerca o evaluare dogmatică a acestor texte, sprijinindu-ne desigur pe exegeza tradițională ortodoxă.

"A zis ei Iisus: Ce este Mie și ție, femeie? Încă n-a venit ceasul Meu" (*Ioan 2, 4*). "Deci Iisus, văzând pe mama Sa și pe ucenicul pe care îl iubea stând alături, a zis mamei Sale: Femeie, iată fiul tău! Apoi a zis ucenicului: Iată mama ta! Și din ceasul acela ucenicul a luat-o la sine" (*Ioan 19, 26-27*).

Desconsiderarea mamei Sale de către Iisus Hristos este evidentă, susțin neoprotestanții, de vreme ce i se adresează cu apelativul "femeie". Exegeza ortodoxă și miologia răspund că Mântuitorul n-a disprețuit-o pe Mama Sa, deoarece în primul caz i-a ascultat rugămintea, iar în al doilea a încredințat-o din iubire și recunoștință Sfântului Ioan Evanghelistul, de vreme ce ea nu mai avea pe nimeni. Se mai răspunde cu argumentul că termenul în cauză trebuie luat în înțeles de gen sau sex, cum se vede și din

aceea că tot așa s-au adresat și cei doi îngeri Mariei Magdalena la mormânt: "Femeie, de ce plângi?" (*Ioan 20, 13*), precum și cei doi bărbați, care s-au arătat la Înălțarea la cer a Domnului, zicând către Apostoli: "Bărbați galileeni, de ce stați privind la cer?" (*Faptele Apostolilor, 1, 11*). În ambele cazuri cuvintele "femeie" sau "bărbat" n-au fost rostite cu dispreț, ci dimpotrivă, în chip mângâietor⁶⁹.

Un alt argument îl constituie paralela care se face între vechea Evă și "noua Evă", cum a fost numită de către Biserică Maica Domnului. În acest sens "Arhanghelul Gabriel i se adresează numind-o "binecuvântată între femei", nearătând dispreț față de „cea plină de har”, ci descoperind o veche taină: zdrobirea capului șarpelui prin femeie (*Facere, 3, 15*) și faptul că ea va fi acea tainică și duhovnicească Evă, care va naște pe Noul Adam, Hristos, Care va aduce viața în lume”⁷⁰.

Și tot ca o argumentare biblică, deci revelată, este adusă în sprijin denumirea Evei de către Adam cu apelativul "femeie" (*Facere 2, 23*).

Considerăm că la cele menționate anterior s-ar mai putea adăuga o explicație, de natură mai mult dogmatică dar care se încadrează perfect în erminia Sfintei Scripturi. Mântuitorul Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și om deplin și-a manifestat ambele firi, voințe și lucrări, prin unicitatea

⁶⁹ Arhim. Clepa Ilie, *Despre credința ortodoxă*, ed. a doua, E.I.B.M.B.O.R., București, 1985, p. 54; Pr. Sterea Tache, *Credință și misiune*, Editura Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, București, 1999, p. 213; Diac. P. David, *Călușa creștină – Sectologie*, Editura Episcopiei Argeșului, Curtea de Argeș, 1994, p. 231

⁷⁰ Arhim. Clepa Ilie, *op.cit.*, p. 55

Ipostasului Său. În funcție de scopul pe care îl urmărea prin predica sau prin faptele Sale minunate, El și-a pus în evidență una sau cealaltă dintre firi, tocmai pentru a-i încredința pe Apostoli și pe cei ce erau cu ei, de realitatea unirii ipostatice a celor două firi. În ambele cazuri menționate, nunta din Cana Galileii și răstignirea de pe Golgota, Mântuitorul Hristos a vorbit ca Dumnezeu; în primul caz, deoarece din acel moment avea să-și manifeste puterea Sa dumnezeiască (prima minune săvârșită), anunțând El însuși iminența acestei revelații "încă n-a venit Ceasul Meu" (Ioan 2, 4), cunoscând, ca Dumnezeu, dinainte ceea ce se va întâmpla la Cana Galileii; în al doilea caz, fiindcă misiunea Lui pe Pământ se apropia de sfârșit, după înviere toți având să se încredințeze de dumnezeirea Lui, îndeosebi prin Înălțare.

De altfel și episodul petrecut la vârsta de 12 ani a Mântuitorului prin rămânerea în templul din Ierusalim (Ioan 2, 42-51) nu trebuie înțeles ca o neascultare sau lipsă de cinstire față de Maica Sa și dreptul Iosif, ci ca o primă descoperire a dumnezeirii Sale, prin afirmarea filiației divine.

Există și un al treilea text pe care neoprotestanții îl interpretează în sensul desconsiderării de către Iisus a Maiei Sale și a rudelor Sale. "Cine este mama Mea și cine sunt frații Mei? Și arătând către ucenici, a zis: iată mama Mea și frații Mei. Că oricine va face voia Tatălui...acela îmi este frate și soră și mamă" (Matei 12, 47-50).

Prin cuvintele Sale, Mântuitorul n-a urmărit să ignore rudele Sale trupești și pe Mama Sa, ci doar a voit să indice superioritatea rudeniei spirituale inaugurate de cre-

dința în El, prin care toți devin fii ai Celui Prea Înalt și prin urmare frați între ei. Tocmai de aceea El a arătat „că de importanță deosebită pentru oameni este nu înrudirea trupească, ci a face voia Tatălui, ceea ce noi știm că Sfânta Fecioară realizase deja, atunci când a acceptat să fie Maica trupească a lui Dumnezeu-Cuvântul. Mântuitorul nu pune în discuție deci faptul că ea era Maica Sa, ci faptul că legătura omenească se face cu Dumnezeu numai odată cu împlinirea voii Lui. Cel ce face voia lui Dumnezeu devine suflătește înrudit cu Dumnezeu⁷¹.

În sfârșit, neoprotestanții se opun preacinstirii Maicii Domnului, considerând-o nejustificată, pe motiv că ea a mai avut și alți copii, denumiți „frații și surorile Domnului” (*Matei 13, 55*); Mântuitorul este numit „cel dintâi născut” sau „primul născut”, deci au mai existat și alți „născuți”; căsătoria cu Iosif a fost consumată, de vreme ce Evanghelia spune: „Și nu a cunoscut-o pe ea până ce a născut pe Fiul său...” (*Matei 1, 25*)⁷².

Dacă referitor la gradul de rudenie dintre Iisus și cei socotiți frați ai săi am făcut anterior precizări pe baza contribuției teologiei ortodoxe române, care soluționează în mod satisfăcător problema, trebuie să adăugăm, și faptul că doi dintre „frații Domnului”, Iacob (cel Mic) și Iuda, autorii epistolelor care le poartă numele, nu se prezintă pe ei înșiși ca „frați”, ci ca „rob” (*Iacob 1, 1*), respectiv „slujitor” (*Iuda 1, 1*)

⁷¹ *Ibidem*, p. 53

⁷² Pr. Sterea Tache, *op.cit.*, p. 213

ai Domnului. Dacă Iisus ar fi avut frați naturali, de ce a încredințat-o Mântuitorul pe Maica Sa Apostolului Ioan?

Referitor la apelativul de "cel dintâi născut" sau "primul născut", acesta se dădea "celui ce deschide întâi pântecele", indiferent dacă mai urmau sau nu și alți frați. În cazul Mântuitorului, traducerea este tendențioasă, corect fiind "unul născut" sau "singurul născut"⁷³.

Ultima obiecție este cea întemeiată pe textul de la *Matei 1, 25* în care se afirmă despre dreptul Iosif: "și nu a cunoscut-o pe ea până ce a născut pe Fiul său Cel Unul-Născut, Căruia i-a pus numele Iisus". Pe baza unor locuri asemănătoare se poate deduce că în Sfânta Scriptură expresia "până ce" înseamnă "pentru totdeauna" adică veșnic. Să enumerăm aceste locuri biblice: "Iată, Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacului" (*Matei 28, 20*). Oare aceasta înseamnă că Se va despărți de noi după sfârșitul veacului acestuia? Numai că Sfântul Apostol Pavel afirmă: "Și astfel (după învierea generală) pururea cu Domnul vom fi" (*1 Tesaloniceni 4, 17*). "Zis-a Domnul Domnului meu: Șezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmașii Tăi așternut picioarelor Tale" (*Psalom 109, 1*). Aceasta nu înseamnă, însă, că Mântuitorul Hristos nu va ședea pentru totdeauna de-a dreapta Tatălui spre a împărăți cu El veșnic, deoarece știm că "Împărăția Lui nu va avea sfârșit" (*Luca 1, 33*). La *Facere 8, 7* se afirmă că Noe a dat drumul corbului din corabie pentru a vedea dacă a scăzut apa și zburând corbul "nu s-a mai întors până ce a secăt apa de

⁷³ *Ibidem*, p. 214

pe pământ". Oare să însemne asta că el s-a mai întors vreodată la corabie?⁷⁴

Pe temeiul înțelesului expresiei "până când" din cita-tele biblice anterioare putem concluziona că Iosif cel drept și temător de Dumnezeu, pentru totdeauna n-a cunoscut-o pe aceea care a fost fecioară înainte de naștere, a rămas fecioară în naștere și pentru totdeauna a rămas fecioară. Așa se explică și faptul că în unele ediții ale Sfintei Scripturi s-a utilizat și traducerea "fără să o fi cunoscut pe ea Iosif, Maria a născut pe Fiul său Cel Unul-Născut".

Despre natura mijlocirii Maicii Domnului la tronul Fiului ei s-au făcut unele precizări, asupra cărora se va reveni în partea a doua a lucrării. Acum însă vom evalua doar expresia cultică "Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu, miluiește-ne (mântuiește-ne) pe noi", pe care neoprotestanții o consideră greșită, întrucât prin ea Maica Domnului este așezată pe un plan egal cu Mântuitorul, Unicul mijlocitor la Dumnezeu Tatăl. În limba greacă, verbul "a mântui" înseamnă și a izbăvi de rău, de necaz. În acest sens, expresia din cultul ortodox trebuie înțeleasă astfel: Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu, înduplecă pe Fiul Tău să ne mântuiască, ajută-ne cu rugăciunile tale să ne izbăvim de rele, de necaz, de patimi. Prin "mântuiește-ne pe noi" nu înțelegem "iartă-ne păcatele", ci "roagă-te Fiului tău să ni le ierte"⁷⁵.

⁷⁴ Arhim. Cleopa Ilie, *op.cit.*, p. 60

⁷⁵ *Ibidem*, p. 61

Credincioșii ortodocși se roagă Maicii Domnului cu conștiința că ea este cea mai apropiată de Mântuitorul Hristos în ceruri, având îndrăznire de mamă către Fiul ei și prin aceasta, rugăciunile ei au cea mai mare trecere la Dumnezeu. Așa cum afirma adesea părintele Cleopa de la mănăstirea Sihăstria, "este cu neputință ca venerarea Maicii Domnului să supere pe Fiul ei, Căruia, prin aceasta, nu-l scădem nimic din adorarea ce I se cuvine, ci, dimpotri-vă, toată preacinstirea Maicii Domnului trece asupra Fiului său, Cel care a ales-o și a sfințit-o pe ea pentru a-l fi Lui Maică"⁷⁶.

Neoprotestanții nu înțeleg nimic din procesul de transfigurare a umanității lui Hristos; cu atât mai puțin ar putea pricepe desăvârșirea de care se împărtășesc sfinții, uniți cu Hristos și plini de Duh Sfânt. Maniheismul lor nedisimulat îi face să desconsidere materia, cultura și istoria, precum și toate faptele bune pe care le-ar face omul, deoarece consideră că lumea întreagă se află sub stăpânirea lui Satan. Se mulțumesc cu ceea ce le oferă sentimentalismul unor cântări pietiste, siguranța absolută a mântuirii prin predestinație și activismul eticist, dezvoltat în interiorul comunității. Orgoliul nemăsurat provocat de sentimentul că sunt singurii aleși, toți ceilalți fiind condamnați, îi provoacă să repete păcatul luciferic, devenind obiectul muștrării directe a Mântuitorului Hristos: "Nu tot cel ce zice Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu" (Matei 7, 21).

⁷⁶ *Ibidem*, p. 61-62

Vehemența cu care sunt respinse sfintele icoane, sfânta cruce, sfintele moaște etc., amintește de lupta ereziarhilor din primele secole ale erei creștine împotriva adevărului revelat, păstrat și formulat de Biserică. Deși contextul apariției noilor erezii ariene, nestoriene sau monofizite este altul, în principiu, cauzele sunt asemănătoare. Dacă primii eretici erau dependenți într-o foarte mare măsură de sistemele filosofice ale antichității, pe care își propuneau să le introducă în creștinism, un lucru asemănător se petrece astăzi în sfera neoprotestantă. Propriu-zis protestantismul secolelor al XIX-lea și al XX-lea s-a lăsat impregnat de curentele moderne din filosofie și din cultură, căutând să edifice o sinteză între acestea și creștinism. Pe această cale s-a produs însă o mutație foarte gravă a centrului teologiei protestante, încât s-a ajuns la cazul dramatic în care nu Revelația este de fapt acest centru, ci istoria și cultura modernă. Altfel nu s-ar putea explica oscilațiile nesfârșite ale curentelor protestante între istorism-criticist și existentialism, între individualism și comunitarism, în fond între Revelația divină și cultura umană.

În principiu concepțiile religioase neoprotestante prin radicalismul prin care s-au separat de Confesiunile protestante istorice sunt în mod declarat anticulturale, în sensul că nu admit un dialog între teologie și cultură, teologie și știință, teologie și artă. Paradoxal însă, neoprotestanții aleg din știință, într-o manieră gnostică, doar ceea ce ar putea sluji la o interpretare științifică a Bibliei, ignorând perceperea duhovnicească a tainelor dumnezeiești, cu aite cuvinte resping dimensiunea apofatică a credinței. Nici nu

este de mirare dacă în atari condiții se ajunge la o manieră psihologistă și intelectualistă de abordare a mesajului evanghelic, ale cărei consecințe în plan spiritual au fost prevăzute de Sfântul Apostol Pavel, care a ținut să avertizeze asupra atitudinii fundamentaliste: "Litera ucide, iar duhul face viu". (2 Corinteni 3, 6)

Ne-am dori, ca teologi ortodocși, să întrevădem chiar și cele mai slabe indicii ale unor deschideri către valorile Ortodoxiei în cercurile neoprotestante. S-ar putea identifica în țara noastră interesul unor teologi baptiști sau adventiști pentru teologia părintelui Stăniloae (elaborarea unor teze de doctorat, cu aprecieri pozitive la adresa doctrinei și mai ales a spiritualității ortodoxe) sau alte exemple: semnul sfintei cruci așezat pe casele de rugăciune, apelativul "sfânt" folosit pentru Apostolul Pavel ș.a. care ar putea constitui un început pentru ca, cel puțin într-o țară cu majoritate ortodoxă, concepțiile neoprotestante să se resimtă de influențele binefăcătoare ale Ortodoxiei. Până la reîntoarcerea lor, ca și a "părinților lor", protestanții clasici, la izvoarele Ortodoxiei, la unitatea Bisericii primului mileniu, avem probabil mult de așteptat.

II. DREAPTA CINSTIRE A MAICII LUI DUMNEZEU ÎN TEOLOGIA ȘI VIAȚA BISERICII ORTODOXE

În partea întâia a acestei lucrări am expus, mai mult sau mai puțin sistematic, concepțiile eronate sau false care se opun cinstirii Maicii Domnului, începând cu primele erezii teotokologice, care derivă din cele hristologice și încheind cu pozițiile radicale neoprotestante, după care Sfânta Fecioară Maria a fost o femeie obișnuită, ca alte femei din Biblie. Am respins aceste erezii mai vechi sau mai noi cu argumente biblice și patristice, dar, în special, cu cele dogmatice, indicând și sursele teologice și filosofice ale acestor concepții eronate.

În partea a doua a lucrării ne propunem să prezentăm și să analizăm elementele care intră și pe cele care trebuie să nu lipsească din capitolul de teotokologie ortodoxă, ce aparține dogmaticii, urmărind și consecințele lui directe în cultul și spiritualitatea Bisericii. Așa cum ne-am propus în introducere, ca element de noutate, vom încerca să evidențiem interdependența dintre teotokologie și hristologie, caracterul hristocentric și dimensiunea pnevmatic-ecclesială ale teotokologiei, aspectul apofatic al cinstirii Maicii Domnului, precum și locul pe care această învățătură de credință îl ocupă în ansamblul doctrinar al Ortodoxiei.

După modul în care a reacționat Biserica în primele veacuri la apariția erezilor, considerăm că trebuie să acționeze și teologia ortodoxă, ca slujire a Bisericii, pe de o

parte răspunzând atacurilor la adresa învățaturii de credință iar pe de altă parte explicitând în limbajul teologic actual, tezaurul său de credință, în cazul nostru învățătura despre dreapta credință și dreapta cinstire a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea-Fecioarei Maria.

II.1 Revelația divină cuprinsă în Sfânta Scriptură, temei și mărturie a rolului Sfintei Fecioare Maria în întruparea Fiului lui Dumnezeu

Metoda clasică folosită în dogmatica ortodoxă în prezentarea și evaluarea unei învățături de credință conține câteva etape, dintre care prima o constituie expunerea temeiurilor revelate ale acestei învățături. Ca și în cazul altor dogme aceste temeiuri se află în Vechiul și în Noul Testament, prin urmare le putem împărți în două categorii, pe care le vom înfățișa în mod succesiv.

II.1.a Profeții, acte minunate și imagini despre Maica Domnului în Vechiul Testament

O primă observație este aceea că majoritatea profețiilor mesianice sunt, în mod direct sau indirect, și profeții teotokologice. Nici nu s-ar putea face o despărțire tranșantă, deoarece actul Întrupării, care este profețit în Vechiul Testament, definește în fond întâlnirea personală, unică și irepetabilă dintre Fiul lui Dumnezeu, Mesia, și Sfânta Fecioară Maria, care din acest moment crucial devine și Mamă a lui Dumnezeu înomenit. Iată de ce prima profeție mesianică din Vechiul Testament, denumită și protoevanghelie, deoarece conține în sine prima anunțare a mântuirii, evanghelia dinaintea evangheliei noutestamentare, mărturisește concomitent despre "sămânța femeii", adică despre Fiul omului, nume dat Mântuitorului pentru a evidenția firea umană asumată, care va zdrobi capul șarpelui (adică

al diavolului pe care șarpele îl întruchipa) și de femeia a cărei sămânță (Hristos) va birui pe cel rău. Textul întreg al profeției este acesta: **"Dușmănie voi pune între tine și între femeie, între sămânța ta și sămânța ei; aceasta îți va zdrobi capul iar tu îi vei înțepa călcâiul"** (*Facere 3, 15*). Pe baza acestui text Sfinții Părinți vor dezvolta o paralelă între prima Evă, prin care a venit ispita căderii și a doua Evă (Maica Domnului) prin care a venit Răscumpărătorul și Restauratorul neamului omenesc. Pronia divină se descoperă lucrând minunat: prin femeie a venit căderea, tot prin femeie (și sămânța ei) va fi și ridicarea.

Textul de la Facere poate fi înțeles mai bine prin raportarea la ceea ce afirmă Sfântul Apostol Pavel în Epistola către *Galateni 3, 16*: "Făgăduințele au fost rostite lui Avraam și urmașului său. Nu zice și urmașilor – ca de mulți, ci ca de unul singur: Și urmașului tău, care este Hristos". Toate profețiile vechi-testamentare s-au împlinit în Iisus Hristos, ceea ce face posibil ca din perspectiva Noului Testament, adică a profețiilor împlinite, să vedem în ele atât pe Mesia cât și pe Maica Sa⁷⁷.

De această primă profeție mesianică se leagă în modul cel mai direct **profeția de la prorocul Isaia cap. 7, versetul 14**: "Pentru aceasta Domnul meu vă va da un semn: **iată Fecioara va lua în pântec și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel**". Este considerat textul biblic de bază pentru teotokologie, pe el sprijinindu-se atât naște-

⁷⁷ Alexis Kniazev, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, trad. Lucreția-Maria Vasilescu, Editura Humanitas, București, 1998, p. 49

rea supranaturală a lui Mesia, dintr-o fecioară, cât și alegerea pentru acest fapt a unei fecioare din neamul lui David. De importanță deosebită este și numele descoperit de Dumnezeu pentru Cel ce se va întrupa, Emanuel, care se traduce: Dumnezeu este cu noi. Cu alte cuvinte prin Cel ce se va naște dintr-o fecioară, separația dintre om și Dumnezeu va fi abolită, restabilindu-se unitatea primordială dintre Dumnezeu și om, tulburată și slăbită de păcat.

Textul acestei profeții mesianice trebuie relaționat cu alte două locuri din proorocul Isaia, cel care pe drept cuvânt a fost numit evanghelistul Vechiului Testament, în special prin modul în care a pus în scris descoperirea despre Patimile lui Hristos (*Isaia 53*). Cu siguranță, însă, că și profețiile lui mesianice despre nașterea din fecioară (7, 14) despre eliberarea spirituală, din păcat, a lui Israel prin Mesia (9, 1-6): despre originea davidică și puterea lui Mesia peste care se va odihni Duhul lui Dumnezeu (11, 1-9), receptate ca atare în învățătura și cultul Bisericii creștine primare întregesc tabloul complet al imaginii Mântuitorului și a Maicii Sale, descoperit prin Duhul Sfânt și confirmat în Sfintele Evanghelii. Cercetătorii îl consideră de aceea pe profetul Isaia "cel ce a dat lumii (prin puterea Duhului Sfânt n.n.) ideea Maicii Fecioare a lui Mesia"⁷⁸.

Cea de-a treia profeție mesianică la care vom face referire conține o aluzie directă la cea din care se va naște "stăpânitor peste Israel", indicând nu numai locul nașterii, ci și veșnicia Celui ce se va naște. "Și tu, Betleeme Efrata,

⁷⁸ Ibidem, p. 47

mic ești între miile lui Iuda, din tine va ieși stăpânitor peste Israel, iar obârșia lui este dintru început, din zilele veșniciei. Pentru aceasta îi va lăsa până în vremea când aceea care trebuie să nască va naște" (*Miheia*, 5, 1-2). Dacă avem în vedere că *Miheia* a fost contemporan cu profetul *Isaia*, este clar că cele două profetii merg împreună, înscriindu-se în sfera teotokologiei. Așadar și la profetul *Miheia* profetia despre Sfânta Fecioară este inseparabilă de cea despre Mesia; pe lângă aceasta este atestat faptul că "maternitatea ei mesianică și în aceeași măsură persoana și rolul ei, țin de planul lui Dumnezeu"⁷⁹. Acest plan al Provi-denței divine cuprinde nu numai locul, data și contextul general în care va veni Mesia, ci, în primul rând, persoana aleasă de Dumnezeu, ca exponent nu doar al „rămășiței lui Israel”, ci al întregii umanități, prin care se va întrupa El, adică persoana Sfintei Fecioare Maria. De altfel Sfinții Părinți răsăriteni au înțeles că nu numai textele acestor profetii aduc lumină asupra persoanei unice a Maicii Domnului, dar însăși istoria poporului ales, în toată complexitatea ei, poate servi ca model sau tipologie pentru Biserica întemeiată de Mântuitorul Hristos prin pogorârea Duhului Sfânt, în care sfinții și dreptii au fost ei înșiși anticipați de dreptii Vechiului Testament. Un exemplu în acest sens îl întâlnim în cartea Regilor (*I Regi* 14, 2; 15, 2, 10; 22, 42; *II Regi* 9, 6; 12, 2 ș.a.) prin menționarea numelui mamei regelui, care se suie pe tron, cu ocazia fiecărei schimbări, mama regelui având la curte o poziție aparte. "Statutul particular al ma-

⁷⁹ *Ibidem*, p. 48

mei regelui mesianic putea fi o prefigurare a locului pe care Mama Regelui Mesia, adică a lui Iisus Hristos l-a primit în Împărăția Fiului ei⁸⁰.

Următoarea **profeție teotokologică** o aflăm expusă în cartea profetului *Iezechiel 44, 1-2*: "Apoi m-a dus bărbatul acela înapoi la poarta cea dinafară a templului, spre răsărit, și aceasta era închisă. Și mi-a zis Domnul: Poarta aceasta va fi închisă, nu se va deschide și nici un om nu va intra pe ea, căci Domnul Dumnezeu lui Israel a intrat pe ea. De aceea va fi închisă." Acest text a fost interpretat de Sfânta Tradiție ca referindu-se direct la pururea-fecioria Maicii Domnului, precum și la motivația spirituală a acesteia și anume: în vederea coborârii la oameni, din inițiativa Sa proprie a Fiului lui Dumnezeu. El se va coborâ nu în baza unei determinări exterioare, ci pe temeiul propriei Sale hotărâri, motivată doar de bunătatea Sa. Tocmai acest lucru îl și atestă dogma pururea-fecioriei și anume că inițiativa întrupării aparține exclusiv lui Dumnezeu.

O dovadă a faptului că aceasta este semnificația și mesajul acestui text, ca și al altora, o constituie receptarea lor și în cultul Bisericii Ortodoxe, aceste profeții teotokologice făcând astăzi parte integrantă din slujbele închinare sârbătorilor Maicii Domnului.

Un alt **text profetic referitor la Maica Domnului** și care este astăzi folosit la rânduiala Proskomidiei, ce premerge Sfintei Liturghii este acela din *Psalmul 44, 11*: "Stă-tut-a împărăteasa de-a dreapta ta, îmbrăcată în haină

⁸⁰ *Ibidem*, p. 46

aurită și prea înfrumusețată". (*Preotul rostește acest verset la scoaterea miridei pentru Maica Domnului*). Caracteristica acestui text constă în dimensiunea lui eshatologică, ceea ce demonstrează faptul că profețiile teotokologice vechi-testamentare se referă nu doar la viața istorică a Maicii Domnului ci, în egală măsură, la locul ei de cinste din Împărăția cerurilor, care este Împărăția Fiului ei iubit. Este aici și dovada incontestabilă a cinstirii Maicii Domnului în gradul cel mai înalt de către Fiul ei, Iisus Hristos, Împăratul cerurilor și al pământului. Pe baza unor astfel de mărturii profetice, Biserica a înțeles că locul Maicii Domnului, atât în iconomia Întrupării și a mântuirii neamului omenesc, cât și în veacul viitor nu poate fi decât unul singur: de-a dreapta Celui ce a ales-o, a pregătit-o prin Duhul Sfânt, Biserică a Lui, înaintea Bisericii văzute de la Cincizecime. Nimeni și nimic nu o poate despărți pe Împărăteasă de Împăratul ei și al lumii, de la care îi vine o cinstită veșnică, ce depășește, dar și confirmă, cinstirea pe care i-o aduc credincioșii în Biserică.

Vom trece acum la evaluarea simboalelor de care s-a folosit Duhul Sfânt în Vechiul Testament pentru a profeti rolul ce îl va avea Sfânta Fecioară Maria în iconomia mântuirii neamului omenesc. Dacă profețiile menționate anterior se înscriu în dimensiunea catafatică a cunoașterii anticipate a Maicii Domnului, ca Mamă a lui Mesia, imaginile profetice și faptele minunate, atestate de Vechiul Testament, vor face trimitere la dimensiunea apofatică, experimentabilă prin puterea Duhului Sfânt, a acestei cunoașteri. De menționat, în context, că ambele tipuri de cunoaștere

se vor prelungi și amplifica în cuvintele și faptele minunate ale Noului Testament, ce se referă la Maica Domnului.

Primul dintre **simbolurile vechi-testamentare** ce au preînchipuit și indirect au profetit-o pe Maica Domnului este "scara lui Iacob", pe care o întâlnim la *Facere 28, 12*: "Și a visat că parcă era o scară, sprijinită pe pământ iar cu vârful atingea cerul; iar îngerii lui Dumnezeu se suiau și se pogorau pe ea". Această scară, în capul căreia se arată patriarhului Iacob în vis însuși Domnul Dumnezeu lui Avraam (*versetul 13*) a fost înțeleasă de Sfinții Părinți ca având cel puțin două înțelesuri: coborârea lui Dumnezeu pe pământ prin întruparea Sa și persoana prin care se va coborî sau se va întrupa El, adică persoana Maicii Domnului. În primul sens, cel mesianic, visul lui Iacob, împlinit prin întruparea Fiului lui Dumnezeu va fi confirmat de însuși Mântuitorul Iisus Hristos prin cuvintele consemnate în Sfânta Evanghelie de la *Ioan 1, 51*: "Adevărat, adevărat zic vouă, de acum veți vedea cerul deschizându-se și pe îngerii lui Dumnezeu suindu-se și coborându-se peste Fiul Omului".

În cel de al doilea sens, trebuie afirmat că prin Întrupare, cerul și pământul s-au unit din nou, așa cum erau unite profetic prin scara lui Iacob, dar cea prin care s-a petrecut minunea acesta a fost persoana Maicii Domnului, care și-a dat consimțământul liber: "Iată roaba Domnului, fie mie după cuvântul tău" (*Luca 1, 38*). De aceea Biserica este cea care confirmă acest adevăr prin faptul că o numește, în slujbele sale, pe Maica Domnului "scara lui Iacob" și "poarta cerului". Mai mult decât atât, scena Bunei-Vestiri, prin care visul lui Iacob s-a concretizat, este pictată

pe ușile împărătești ale iconostasului, ca o referire directă la porțile Împărăției cerurilor, care s-au deschis prin coborârea Fiului lui Dumnezeu în Sfânta Sa Maică⁸¹.

A fost identificat și un al treilea sens al acestei teofanii, care privește imaginea Providenței divine⁸², lucrare a lui Dumnezeu care se îndeplinește prin intermediul îngerilor, așa cum se îndeplinește și prin intermediul oamenilor aleși de Dumnezeu. Providența sau pronia divină, înțeleasă și în sensul unei prezențe reale divine de către Iacob l-a determinat să denumească locul teofanic Betel, Casa lui Dumnezeu. Dar cea care avea să fie în modul cel mai concret și mai plenar "casă a lui Dumnezeu" va fi Maica Sa sfântă și preacurată. Pentru ea a fost învrednicit Iacob să aibă acea teofanie, care a avut scopul să-l pregătească, întrucât din urmașii săi va fi Sfânta Fecioară, întru al cărei Rod, Iisus Hristos, "se vor binecuvânta toate neamurile pământului" (*Facere 28, 14*).

A doua teofanie, la fel de semnificativă ca și prima, este cea de pe muntele Horeb, atunci când lui Moise îi vorbește Dumnezeu: "Acolo i s-a arătat îngerul Domnului într-o pară de foc, ce ieșea dintr-un rug; și a văzut că rugul ardea dar nu se mistuia" (*Ieșire 3, 2*). Întregul capitol relatează prima teofanie de care s-a învrednicit Moise, în care Dumnezeu afirmă textual: "M-am pogorât" (*Ieșire 3, 8*), arătând inițiativa Sa liberă de a scăpa poporul israelit de robia egipteană, iar prin aceasta, așa cum a înțeles Biserica și a

⁸¹ Cf. *Dieu est vivant, Catechisme pour les familles*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1980, p. 42-43

⁸² Alexis Kniazev, *op.cit.*, p. 51

fost confirmat în Noul Testament, anticipând și profețind coborârea Sa ipostatică, prin Sfânta Fecioară Maria, în vederea eliberării întregului neam omenesc din robia diavolului.

Dimensiunea teotokologică a acestei arătări a lui Dumnezeu a fost văzută de către Sfinții Părinți în rugul ce ardea fără să se consume și care preînchipuia trupul Maicii Domnului, în care avea să coboare Cuvântul Tatălui cu dumnezeirea Sa, fără ca prin aceasta firea omenească a Sfintei Fecioare să fie consumată de focul dumnezeirii. Este aici poate cea mai elocventă mărturie profetică și revelată a realității unirii ipostatice, petrecută în sânul Sfintei Fecioare Maria, întru totul apofatică pentru mintea omenească. Din acest apofatism al Întrupării, al unirii ipostatice, decurge și apofatismul persoanei Maicii Domnului, despre care avem certitudine atât prin ștergerea păcatului adamic în momentul Bunei-Vestiri, cât și prin păstrarea ei neatinșă de păcatele personale, prin puterea Duhului Sfânt. Focul curățitor, care nu consumă firea omenească, ci numai pata păcatului, este energia veșnică, necreată pe care o va împărtăși Hristos prin Duhul Sfânt, mai întâi celei mai alese dintre toți oamenii, Prea Curatei Sale Maici, iar apoi în ziua Cincizecimii, Bisericii Sale, zidită pe Întruparea, Jertfa și Învierea Sa.

Legată în mod direct de această teofanie este și minunea săvârșită de Dumnezeu cu toiagul lui Aaron, cel ce a odrăslit. Acest fapt minunat a fost interpretat în Biserica Ortodoxă ca o profeție a nașterii supranaturale a Mântuitorului din Sfânta Fecioară Maria, toiagul simbolizând fecioria Maicii Domnului. Pe aceeași linie profetică teotokologică se

înscrie și minunea săvârșită de Dumnezeu la cererea lui Ghedeon, în care lâna, fie rămâne uscată, fie se umple de rouă, în contrast cu pământul pe care este așezată (*Judecători 6, 36-40*). Aceeași putere a lui Dumnezeu prin care se produce această minune, va păstra pururea-fecioria Maicii Domnului, ca mărturie, s-o spunem încă odată, a inițiativei, ce aparține în exclusivitate lui Dumnezeu, de a veni în trup omenesc. Și această minune a fost receptată de Biserică din perspectivă teotokologică și introdusă în imnografia consacrată Maicii Domnului.

Minunea trecerii prin Marea Roșie a poporului israelit (*Ieșire 14, 1-31*), ca de altfel și alte minuni din Vechiul Testament, este încărcată de sensuri spirituale și profetice pe care, în epoca creștină, Sfinții Părinți le vor descoperi și aprofunda. Pe lângă semnificațiile mesianice, trecerea sau "Paștele" lui Hristos prin moarte, ca om, spre Înviere, anticipare a Botezului creștin (trecerea fiecărui credincios în unire cu Hristos la învierea spirituală), descoperim și o dimensiune teotokologică: trecerea prin mare ca pe uscat este o profetie și despre nașterea supranaturală a Mântuitorului din Sfânta Fecioară Maria, "nesticând pecetea fecioriei sale". Multiplicitatea aceasta de sensuri este paradoxală și totuși unitară, așa cum însăși Providența divină este paradoxală, fără să-și piardă unitatea ei interioară dată în Logosul lui Dumnezeu și în Duhul Sfânt.

Ca loc al prezenței inefabile a lui Dumnezeu prin Întrupare, Prea Curata Născătoare de Dumnezeu și Pururea-Fecioara Maria, a fost prefigurată în Vechiul Testament de cortul sfânt, de templul lui Solomon din Ierusalim dar

mai ales de chivotul Legii, care a anticipat taina ei, în fond însă, în sânul ei încapând întreaga dumnezeire a Fiului, nu doar unele simboale precum în chivotul de odinioară al Legii Vechi.

Am menționat anterior dimensiunea apofatică a acestor teofanii și simboluri vechi-testamentare, peste care cercetătorii trec uneori cu prea multă ușurință, reducând totul doar la dimensiunea catafatică sau informațională. Dacă vom privi, însă, din perspectiva Noului Testament, în care s-au împlinit toate proorociile, iar prin Iisus Hristos a venit în lume însuși Duhul Sfânt, Care a vorbit prin gurile profeților, și din interiorul Bisericii, în care se actualizează aceste taine, vom înțelege că aceste realități duhovnicești sunt experimentabile prin Tainele și slujbele Bisericii, ca și prin experiențele mistice ale oamenilor duhovnicești. Sau, altfel spus așa cum va confirma în plină epocă patristică Sfântul Maxim Mărturisitorul, Hristos vrea să repete tainic și spiritual în fiecare credincios taina nașterii Sale din Sfânta Fecioară Maria. Se descoperă prin aceasta întreaga valoare a antropologiei ortodoxe, dată în faptul că Hristos vrea să ia chip în fiecare credincios, care se unește cu El prin Botez, îl primește pe Duhul Sfânt prin Mirungere și se hrănește cu Hristos prin Euharistie, în comuniunea Bisericii.

Vom încheia acest capitol al profețiilor și teofaniilor din Vechiul Testament menționând o altă profeție mesianică, mai puțin folosită de cercetători, dar receptată ca atare în cultul Bisericii. "Înțelepciunea și-a zidit casă și și-a tăiat șapte stâlpi, a înjunghiat vite, și-a pregătit vinul și a întins masa sa" (*Pilde 9, 1-2*). Înțelepciunea lui Dumnezeu sau

Puterea Lui sunt nume biblice ale Logosului veșnic, Fiul Tatălui Celui fără de început, Care și-a pregătit El însuși casă, adică loc al venirii Sale chenotice pe pământ, în pân-tecele prea curat al Sfintei Fecioare Maria. Imaginea mesei pregătite prefigurează ospățul euharistic din Biserică dar și din Împărăția cerurilor, care nu ar avea, însă, loc dacă n-ar fi existat casa zidită pe șapte stâlpi, adică Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu, asupra căreia s-au coborât cele șapte daruri ale Duhului Sfânt. Din punct de vedere trinitar, economia Fiului și economia Duhului Sfânt au avut ca obiect comun atât pregătirea poporului ales în vederea primirii lui Mesia, cât și pregătirea, prin atâtea generații, dar și prin atâtea profeții, semne minunate și teofanii, a vasului ales, care, în chip minunat va primi pe Dumnezeu cel neîncăput de întregul univers.

II.1.b Alegerea, pregătirea și umplerea de har a Sfintei Fecioare Maria în vederea actului Întrupării în Noul Testament

În cuprinsul Noului Testament descoperim în mod mai limpede toate elementele revelate, care vor intra în formularea dogmei teotokologice de către Biserică. Acestea sunt în număr de trei:

1. Învățătura că Sfânta Fecioară Maria este Născătoare de Dumnezeu (theotokia);
2. Învățătura despre pururea-fecioria Maicii Domnului (aeiparthenia);
3. Preacinstirea Maicii Domnului (hyperdulia) și rolul ei de mijlocitoare pe lângă Iisus Hristos, Fiul ei după trup.

Aceste elemente se întâlnesc mărturisite atât în Sfânta Scriptură, cât și în Sfânta Tradiție, mai ales în istorisirea evanghelică despre Buna-Vestire și în predica apostolică. Pe baza acestor mărturii revelaționale Biserica propoveduiește adevărul de credință despre Maica Domnului, punând în evidență locul și rolul ei special⁸³.

Elementele menționate le aflăm fie unite, fie despărțite în Noul Testament, ele fiind pe deplin confirmate ulterior de Sfânta Tradiție așa cum vom vedea. De fiecare dată, aceste elemente sunt inseparabile de cele care vor intra

⁸³ Pr. prof. Mircea Chialda, *Preacinstirea Maicii Domnului*, în vol. *Îndrumări misionare*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1986, p. 782

În compunerea dogmei hristologice, fapt ce s-a putut constata și la nivelul Vechiului Testament. Tocmai de aceea, din perspectivă ortodoxă, întreaga învățătură de credință despre Maica Domnului nu poate fi decât hristocentrică.

Două dintre cele patru sfinte evanghelii relatează faptul minunat al nașterii Domnului Iisus Hristos din Sfânta Fecioară Maria. Ambele conțin și cele două genealogii, una a dreptului Iosif (*Matei 1, 1-16*), cealaltă a Sfintei Fecioare Maria (*Luca 3, 23-38*). Aceste genealogii confirmă originea davidică după trup a Mântuitorului Iisus Hristos, fapt de natură să confirme împlinirea în Persoana Lui a tuturor profețiilor mesianice. Odată cu acestea însă, este confirmată și originea Sfintei Fecioare Maria, din aceeași seminție a lui Iuda, prin aceasta împlinindu-se nu numai făgăduințele pe care Dumnezeu le-a făcut lui Avraam, ci și cele făcute lui David: "Jurat-a Domnul lui David un jurământ adevărat, de la care nu se va da în lături: Din rodul pântecelui tău voi pune pe scaunul tău" (*Psalms 131, 11*). Acest lucru îl vestise însuși Dumnezeu lui David, prin proorocul Natan (*2 Samuel 7, 12*) și îl confirmă prin alt psalm astfel: "Odată m-am jurat pe sfințenia mea: oare voi minți pe David? Seminția lui în veac va rămâne. Și scaunul lui ca soarele înaintea mea. Și ca luna întocmită în veac și martor credincios în cer" (*Psalms 88, 35-36*).

Prin urmare, nașterea omenească a Mântuitorului a fost rezervată unui descendent din David⁶⁴, ceea ce indică

⁶⁴ *Dieu est vivant*, p. 225, nota 25

o lucrare specială a Providenței divine de alegere a unei fecioare, atunci când Sionul va deveni loc al dreptății și al binecuvântării divine (*Jeremia 31, 21-23*).

Primul și cel mai însemnat loc biblic în care întâlnim reunite elementele teotokologice principale este cel din Evanghelia după *Luca, 1, 26-56*. Relatarea începe cu o angelofanie, prin care Sfânta Fecioară Maria, pregătită în prealabil printr-o ședere de șapte ani la templul din Ierusalim (cum este atestat de Sfânta Tradiție) este vestită de îngerul Gavriil despre minunea zămislirii feciorelnice, deci mai presus de fire, a Fiului lui Dumnezeu. Mirarea Sfintei Fecioare confirmă fecioria ei și atrage după sine ridicarea vălului de pe taina care avea să se împlinească în curând: "Duhul Sfânt se va pogori peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea și Sfântul care se va naște din tine, Fiul lui Dumnezeu se va chema" (*Luca 1, 35*). Aceste cuvinte revelate de înger se referă direct la maternitatea divină (theotokia), calitate unică și irepetabilă, conferită prin har Sfintei Fecioare.

Cel de-al treilea element, cinstirea pe care o va primi de la oameni în această calitate de Maică a lui Dumnezeu întrupat, este prezent în același capitol, care relatează vizita Sfintei Fecioare Maria la verișoara sa, Elisabeta. Primul om care o preamărește pe cea în care deja se zămislise umanitatea lui Hristos este tocmai cel chemat să-l fie înainte-mergător și botezător, proorocul Ioan, aflat în pântecele maicii sale (*Luca 1, 44*). Îndată după aceea însăși Sfânta Elisabeta o binecuvântează pe Maica Domnului și o ferește pentru credința cu care a primit vestea cea

bună (*Luca 1, 42, 45*). Dacă Sfânta Elisabeta este a doua persoană care o cinstește pe Maica Domnului, după fiul ei încă nenăscut, totuși ea este prima care o numește Mamă a lui Dumnezeu (Theotokos), desigur, prin puterea Duhului Sfânt de care se umpluse (*Luca 1, 43*). Și tot prin insuflarea Duhului Sfânt, Maica Domnului proorocește în acel ceas faptul că va fi fericită (preamărită) de toate neamurile pământului (*Luca 1, 48*).

Acest pasaj evanghelic este de o maximă concentrare teotokologică, unică în Noul Testament. Este într-adevăr unică, dar în același timp și suficientă petru a fundamenta o învățătură de credință sau o dogmă a Bisericii, a cărei valoare și importanță decurge în chip direct din dogma Înrupării.

O a doua angelofanie, de data aceasta relatată de Evanghelia după Matei, de care este învrednicit dreptul Iosif, vine să confirme, concomitent, zămislirea feciorelnică a Sfintei Maria și calitatea ei de Mamă a Mântuitorului Iisus, nume descoperit de înger, deci a Fiului lui Dumnezeu făcut om (*Matei 1, 20-23*). Sunt atât de limpezi aceste locuri biblice pe care se întemeiază dogma teotokologică, încât veacuri de-a rândul ereticii n-au putut contrazice adevărul revelat. Cu atât mai mult cu cât acest adevăr constituia o împlinire a unor profeții vechi-testamentare, cu alte cuvinte primite și crezute de un popor întreg, poporul israelit.

Din punct de vedere dogmatic ar mai fi de observat faptul că la Înrupare ca de altfel și la crearea lumii, participă întreaga Sfântă Treime. Fiul lui Dumnezeu se coboară, înomenindu-se, pentru a împlini voia Tatălui Său, El însuși

zidindu-și, ca Logos creator divin, firea omenească în pân-tecele Sfintei Fecioare; Duhul Sfânt o adumbrește pe Sfânta Fecioară, lucrând tainic zămislirea "cea fără de sămân-ță", împlinind și El voia Tatălui din care porcede din veci; prin Fiul și Duhul, cele două "brațe ale Sale", cum sunt numiți în spiritualitatea ortodoxă, este prezent însuși Dumnezeu-Tatăl, Cel care din veci hotărâse întruparea răscumpărătoare. Această viziune ortodoxă face să crească importanța acestui unic moment din istoria umanității, punctul central al istoriei mântuirii neamului omenesc. Sfinții Părinți vor căuta să explice faptul că prin actul Întrupării, între Maica Domnului și Persoanele Sfintei Treimi se stabilesc relații speciale, concretizate prin ascultarea desăvârșită de Tatăl ("iată roaba Domnului"), prin umplerea de Duhul Sfânt, prin care se sfințește deplin cortul cel pământesc, pregătit pentru primirea ipostatică a Fiului și Cuvântului veșnic al lui Dumnezeu. Prin participarea Prea Sfintei Treimi, ca și prin răspunsul Sfintei Fecioare Maria, se poate înțelege că taina Maicii Domnului este menită a se repeta sau actualiza în mod spiritual cu fiecare dintre credincioși, care, în Biserică, în mod sacramental, primesc pe Fiul întrupat, se umplu de darurile Duhului Sfânt, împlinind voia Tatălui și devenind prin har fii ai Lui. Așadar taina Maicii Domnului are și o destinație universală, pentru toate timpurile, fiind modelul desăvârșit al unirii persoanelor umane cu Dumnezeu-Sfânta Treime.

Îndată după momentul nașterii din Betleem pentru Maica Domnului va urma un șir întreg de confirmări ale dumnezeirii Pruncului Iisus, care nu rămân fără ecou în

sufletul și în viața Maicii Sale. Păstorii din Betleem (*Luca 2, 17*), magii de la Răsărit (*Matei 2, 11*), dreptul Simeon și proroocița Ana (*Luca 2, 25-38*), vor da mărturie despre minunile care au însoțit nașterea Mântuitorului și vor prooroci prin Duhul Sfânt despre Prunc și despre Mama Sa, și prin acestea vor aduce închinare lui Iisus Hristos și cinstire Maicii Sale.

O altă confirmare a dumnezeirii lui Iisus i-o va da chiar El la vârsta de 12 ani, în templul din Ierusalim, "casa Tatălui Său" (*Luca 2, 49*). Toate aceste fapte și cuvinte, păstrate în inima ei de Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu o vor ajuta să cuprindă cât mai deplin taina înomenirii Fiului lui Dumnezeu, dar și să înainteze pe drumul desăvârșirii, sfințirii și îndumnezeirii sale prin har, început la nașterea sa binecuvântată din părinții Ioachim și Ana și ridicat la o treaptă unică, prin curățirea de păcatul ereditar, în ceasul sfânt al Bunei-Vestiri.

În Sfintele Evanghelii mai sunt puține alte locuri în care este consemnată prezența Maicii Domnului și aceasta deoarece atenția evangheliștilor s-a concentrat, cum era și firesc, asupra Persoanei dumnezeiești a Mântuitorului, Care prin cuvintele, învățăturile și minunile Sale, îi copleșea pe Ucenici. Nu vom trece însă peste episodul din Cana Galileii (*Ioan 2, 1-11*), deoarece atitudinea și cuvintele Maicii Domnului sunt extrem de semnificative. Numai că în loc să desoperim o presupusă mustrare a Maicii Domnului făcută ei de Iisus Hristos, cum vor să înțeleagă unii eterodocși, noi ne pregătim să fim martorii primei minuni a Mântuitorului, care coincide cu arătarea, pentru prima dată a

puterii Sale dumnezeiești. Pentru credinciosul ortodox sunt uimitoare cuvintele Maicii Domnului, atât când cere, indirect, ajutorul Fiului său, cât mai ales când îi îndeamnă pe cei ce slujeau la masă să îndeplinească poruncile lui Iisus. Aceste cuvinte nu puteau fi rostite decât sub iluminarea Duhului Sfânt, pentru că în ele este prezentă așteptarea săvârșirii unei iminente minuni de către Mântuitorul. Cum până atunci El nu săvârșise astfel de fapte dumnezeiești, pentru că "nu sosise ceasul Lui" (*Ioan 2, 4*), de unde ar fi putut cunoaște ce avea să se întâmple Maica Domnului, dacă nu prin puterea Duhului Sfânt?

Tot în acest loc biblic observăm că se manifestă, pentru prima dată, rolul mijlocirii Maicii Domnului pe lângă Fiul său dumnezeiesc. Iar dacă aici ea a intervenit pentru cele materiale, care erau de lipsă nuntașilor, cu cât mai mult va interveni Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu pentru bunurile spirituale, de care au nevoie toți oamenii? La acestea vom adăuga faptul, menționat anterior în lucrare și anume că Sfintei Sale Maici îi descoperă firea Sa dumnezeiască și ipostasul Său divin Mântuitorul Hristos, numind-o "femeie" tocmai pentru ca ea să vadă în El, pe Dumnezeu adevărat făcut om.

Ultimul pasaj din sfintele Evanghelii, care atestă prezența Maicii Domnului se referă la răstignirea de pe Golgota. Încredințarea Prea Curatei Sale Maici Apostolului iubit (*Ioan 19, 26-27*), o face Mântuitorul acordându-i toată cinstirea pe care El însuși o cerea oamenilor, prin porunca a cincea a Decalogului, s-o arate părinților. Ceea ce trebuie reținut este faptul că cinstirea aceasta El o dă și ca

Dumnezeu, deși era Mama Lui doar pământească sau după trup. Același lucru se poate spune și despre momentul tratat anterior, de la Cana Galileii, când Iisus ca Dumnezeu îi ascultă cererea și i-o împlinește. Pe această cinstire pe care i-o acordă Dumnezeu-Om Prea Sfintei Fecioare Maria, Mama sa, se întemeiază toată cinstirea pe care i-o arată Biserica în plenitudinea Sa și fiecare credincios în parte.

O altă referire despre Maica Domnului se află în *Faptele Apostolilor*, capitolul 1, versetul 14. În foisorul de sus, acolo unde locuiau cei 11 Apostoli: "Toți aceștia, într-un cuget, stăruiau în rugăciune împreună cu femeile și cu Maria, mama lui Iisus și cu frații Lui".

Observăm din acest pasaj că îndată după Înviere Maica Domnului era nedespărțită de Sfinții Apostoli, rugându-se împreună în foisorul cel de sus, acolo unde Mântuitorul participase la Cina cea de Taină și mai ales acolo unde li se arătase după înviere. Înțelegem și faptul că Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu a asumat rolul de mamă duhovnicească pentru cei ce se botezau, încă din primele zile ale Bisericii. Legăturile sale cu Apostolii erau atât de puternice, încât, după Sfânta Tradiție aceștia s-au adunat în chip minunat în jurul Maicii Domnului la Adormirea sa.

Tot după Învierea Domnului s-a petrecut și faptul convertirii "fraților lui Iisus", a căror mamă, Maria lui Cleopa, era nedespărțită de Maica Domnului, atât lângă crucea lui Iisus, cât și în foisorul cel de sus. Așa se poate explica respectul pe care aceștia l-au câștigat în fața Sfinților Apostoli, Iacov cel Mic fiind primul episcop al Ierusalimului,

care a și prezidat Sinodul Apostolic la anul 50, iar Simeon, fratele său, al doilea episcop al cetății sfinte.

Prin faptul că Maica Domnului era înconjurată cu atâta dragoste de prima obște din Ierusalim, chiar înainte de Cincizecime (Sfinții Apostoli, cei 70 de ucenici, femeile mironosițe, "frații Domnului" au format această primă comunitate, după Sfântul Evanghelist Luca fiind ca la 120 de frați, *Faptele Apostolilor 1, 15*) ne ajută să înțelegem că s-au împlinit cuvintele Mântuitorului, Care spusese: "Cel ce va lăsa casă, frați și surori, tată, mamă, copii sau țarină pentru numele Meu, înmulțit va avea înapoi și va moșteni viața veșnică" (*Matei 19, 29*). În locul Fiului Său, Unul-Născut, jertfit pentru întreaga umanitate, Maica Domnului va primi, prin Duhul Sfânt, ca fii spirituali ai săi pe toți cei ce se vor boteza și se vor uni spiritual cu Fiul Său, Iisus Hristos. Această înfiere spirituală de către Maica Domnului echivalează pentru credincioși cu mijlocirea ei către Fiul său⁸⁵.

Înfierea noastră spirituală de către Prea Sfânta Născătoare Dumnezeu în baza maternității ei divine este posibilă prin înfierea noastră spirituală prealabilă, de către Dumnezeu-Tatăl, prin Iisus Hristos, Fiul Său. Acest lucru îl mărturisește Sfântul Apostol Pavel în singurul loc din epistolele sale în care este menționată și Maica Domnului în calitate de Născătoare de Dumnezeu: "Iar când a venit plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub lege, ca pe cei de sub lege să-i răscumpere, ca să dobândim înfierea" (*Galateni 4, 4-5*).

⁸⁵ Alexis Kniazev, *op.cit.*, p. 72

Menționarea Maicii Domnului în contextul teologiei pauline despre întruparea Fiului lui Dumnezeu evidențiază rolul providențial și unic al maternității ei, care se înscrie în planul economiei divine cu privire la Răscumpărare. Această presupune o alegere anterioară a ei de către Dumnezeu-Tatăl, cunoscându-se din veci că răspunsul la această chemare va fi unul pozitiv: "lata roaba Domnului" (*Luca 1, 38*). De altfel în Sfânta Scriptură a fi robul lui Dumnezeu este un titlu de glorie, care poate implica chiar participarea la revelarea planului divin, așa cum se poate observa la *Isaia 42, 1-9; 49, 1-6; 50, 9-11; 52, 13; 53, 12*⁸⁶.

Răspunsul și acceptarea Maicii Domnului nu reprezintă o simplă constatare a alegerii din veci, ci incumbă toată responsabilitatea pe care numai în stare de feciorie totală (trupească și sufletească) și de afierosire din pruncie, o putea asuma o ființă omenească. La o analiză mai atentă se va observa că în răspunsul, deși extrem de concis, al Sfintei Fecioare Maria, cât și în atitudinea ei, există toate elementele dogmatice, care intră în componența procesului mântuirii subiective: har, credință și fapte bune. În ascultarea totală de voia lui Dumnezeu a Sfintei Fecioare este prezent și lucrător harul divin care face începutul mântuirii: "Bucură-te, ceea ce ești plină de har" (*Luca 1, 28*) și "Ai aflat har la Dumnezeu" (*Luca 1, 30*). În răspunsul ei smerit este prezentă credința puternică și statornică în Dumnezeu: "lata roaba Domnului" (*Luca 1, 38*). Făcând dovada ascultării, prin care se opune neascultării strămoașei Eva, se angajează cu întreaga ei fiin-

⁸⁶ *Ibidem*, p. 60

ță, ceea ce reprezintă concretizarea credinței și a iubirii lui Dumnezeu în faptă. Avem aici modelul angajării personale a fiecărui credincios în procesul mântuirii subiective; de aici provine autoritatea spirituală și morală a Maicii Domnului, care ne cere tuturor "Să faceți ceea ce El v-a spus", pentru că ea însăși, cu puterea Lui, primită prin Duhul Sfânt, a făcut în persoana și viața sa ceea ce Hristos cere tuturor oamenilor. Desigur, trebuie amintit și faptul că anterior ascultării Sfintei Fecioare Maria și acceptării ei de a primi pe Fiul lui Dumnezeu, însuși Fiul și Cuvântul făcuse ascultare de Tatăl, primind să se coboare chenotic între oameni, pentru a revărsa din harul Său peste cei ce-L vor primi prin credință și faptă iubitoare.

Nu în ultimul rând să mai observăm și faptul că în acest punct în care teotokologia se intersectează fundamental cu hristologia, fiindcă acceptarea Sfintei Fecioare Maria coincide cu actul întrupării Fiului lui Dumnezeu ea se intersectează în mod vital și cu antropologia, în sensul descoperirii valorii incomensurabile a libertății umane. Dacă fără acest "da" al Sfintei Fecioare nu s-ar fi produs întruparea, înseamnă că Dumnezeu însuși respectă în mod infinit făptura Sa, creată după chipul Său și înzestrată cu deplină libertate, tocmai pentru ca ea să-și manifeste, în libertate, voința de a fi cu Dumnezeu, fără să fie silită de El. Iar Sfânta Fecioară, prin alegerea, consacrarea, viețuirea sfântă și fără prihană era cea mai liberă persoană umană, deși purta încă în sine rana păcatului strămoșesc. De aceea, într-o logică antinomică, dumnezeiască, în clipa în care acceptă în deplină libertate să facă ascultare necondiționată, firea ei este eliberată de

legătura păcatului adamic, prin puterea Celui ce a coborât în trupul său preacurat și sfânt.

Valoarea persoanei umane, care stă în centrul antropologiei ortodoxe, este confirmată prin Cuvântul Sfintei Fecioare Maria: Fiat! Să fie!, care ne trimite la primul „Fiat” din istoria creștii, rostit de însuși Dumnezeu-Creatorul. Se dovedește și prin aceasta puterea nesfârșită pe care Dumnezeu i-a dat-o omului prin creație, cu o singură și fundamentală condiție: să rămână în ascultare sau în comuniune cu Ziditorul său.

II.2 Revelația divină cuprinsă în Sfânta Tradiție, temei și mărturie a rolului Maicii Domnului în economia mântuirii

În elaborarea unei învățături de credință Biserica utilizează pe lângă datul revelat conținut de Sfânta Scriptură, mărturiile Sfintei Tradiții, întrucât aceasta constituie a doua modalitate de păstrare, transmitere și fructificare a Revelației divine. În cazul nostru vom expune în continuare, în mod analitic hotărârile dogmatice și contribuțiile Sfinților Părinți referitoare la dogma teotokologică.

Până la Sinodul al treilea ecumenic de la Efes, învățătura de credință despre Maica Domnului n-a fost dogmatizată deoarece n-a fost nici atacată direct de către eretici. Această învățătură s-a dezvoltat pe baze biblice sigure și numai în strânsă legătură cu învățătura despre Mântuitorul Iisus Hristos. Tocmai de aceea primele referiri concrete la Sfânta Fecioară Maria ca Maică a Logosului divin întrupat apar în secolele al II-lea și al III-lea.

Vom menționa mai întâi pe Sfântul Ignatie Teoforul († 110), ucenic al sfântului Apostol și Evanghelist Ioan, care va lua apărarea Întrupării reale a Fiului lui Dumnezeu împotriva ereziei dochetiste, așa cum însuși Evanghelistul o făcuse mai înainte. Pentru a dovedi că Iisus Hristos a avut trup real omenesc a afirmat cu tărie nașterea Lui din "Maria, din sămânța lui David și din Duhul Sfânt" (*Epistola*

către Efesenii 18, 2)⁸⁷. În același timp El rămâne în calitatea de Fiu al lui Dumnezeu și după ce primește sau asumă trupul omenesc, putând fi numit după întrupare ca provenind "din Maria și din Dumnezeu" (*Ibidem*, 7, 2). În aceeași epistolă Sfântul Ignatie susține nașterea feciorelnică și în același timp moartea reală a Fiului lui Dumnezeu întrupat, tocmai pentru a dovedi realitatea incontestabilă a trupului Dumnului: "Stăpânitorul veacului acestuia n-a cunoscut fecioria Mariei, nașterea lui Hristos din ea și moartea Domnului. Trei taine răsunătoare, care s-au săvârșit în tăcerea lui Dumnezeu" (*Ibidem* 19,1).

Sfântul Ignatie s-a aflat în fața unui paradox: nașterea feciorelnică a lui Iisus putea fi luată în sprijin de dochețiști, care ar fi putut susține că nașterea cu trup este ireală. Cu toate acestea, într-o altă epistolă el nu se abate de la învățătura tradițională a Bisericii, susținând că, deși Maica Domnului era Fecioară, Hristos s-a născut cu adevărat din ea (*Epistola către Smirneni* 1, 1)⁸⁸. Istoricitatea Mântuitorului Iisus Hristos pe care o demonstrează Sfântul Ignatie sprijină atât istoricitatea Maicii Sale, cât și învățătura ce decurge de aici despre ea ca Mamă și Fecioară totodată.

Sfântul Justin Martirul și Filosoful († 165) a fost influențat de filosofia păgână în privința Logosului divin și prezintă unele erori hristologice. Cu toate acestea, mărturiile sale teotokologice sunt demne de crezare și concordă cu

⁸⁷ Sfântul Ignatie Teoforul, *Epistola către Efesenii*, trad. de pr. Dumitru Fecioru, în vol. "Părinți apostolici", col. P.S.B., nr. 1, București, 1979, p. 163.

⁸⁸ *Idem*, *Epistola către Smirneni*, în vol. cit., p. 182.

învățătura biblică. Zămislirea supranaturală și nașterea feciorelnică sunt apărute de Sfântul Justin ca realități biblice incontestabile împotriva celor ce se îndoiesc de omenitatea lui Hristos (*Dialogul cu iudeul Trifon*, 43)⁸⁹.

Inspirându-se din epistolele pauline Sfântul Justin va face o paralelă între Eva și Maica Domnului, pentru a sublinia că așa cum prin femeie a venit căderea, tot așa prin femeie și înălțarea: "În felul acesta s-a născut prin ea Acesta despre Care am arătat că s-au spus atâtea în Scriptură și prin Care Dumnezeu nimicește pe șarpe" (*Ibidem*, 100).

Aceeași paralelă o va face și Sfântul Irineu de Lugdunum († 200) între Eva și Maica Domnului, precum și între Adam și Hristos, ca de altfel și între pomul cunoștinței binelui și răului și lemnul crucii. El afirmă: "Adam trebuia în chip necesar să fie restaurat întru Hristos iar moartea să fie absorbită întru nemurire. Iar Eva (trebuia în chip necesar să fie restaurată) prin Maria, așa încât o fecioară devenind răscumpărătoarea unei alte fecioare să desfacă și să distrugă neascultarea feciorelnică prin ascultare feciorelnică" (*Dovezi ale învățăturii apostolice*, 33)⁹⁰. Întruparea Fiului lui Dumnezeu a constituit un subiect preferat al Sfântului Irineu, cel care a elaborat teoria recapitulației, ce va servi ca bază în dogmatica ortodoxă, la afirmarea aspectului recapitulativ al Răscumpărării. Și tot Sfântul Irineu, din pers-

⁸⁹ Sfântul Justin Martirul și Filosoful, *Dialogul cu iudeul Trifon*, trad. de pr. prof. T. Bodogae, pr. Olimp Căciulă și pr. prof. Dumitru Fecioru, în vol. "Apologeti de limbă greacă", col. P.S.B., nr. 2, București, 1980, p. 138.

⁹⁰ Cit. La Jaroslav Pelikan, *op.cit.*, p. 48

pectivă hristologică și teotokologică a fundamentat pentru prima dată învățătura despre îndumnezeirea omului: "Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să devină Dumnezeu". În acest context ne putem întreba: cine a fost în cea mai intimă apropiere de Fiul lui Dumnezeu și la cine s-a extins mai întâi îndumnezeirea firii umane a Mântuitorului dacă nu la Sfânta Sa Maică?

Apărarea umanității lui Hristos și a istoricității Maicii Domnului nu se mai făcea spre anul 200 împotriva dochetilor, ci împotriva gnosticilor manihei, care desconsiderau materia, deci și trupul omenesc. Dacă Sfânta Fecioară Maria era urmașa Evei, trupul ei omenesc a zămislit trupul pe care l-a luat Hristos, un trup asemănător cu cel al lui Adam. Doar în acest fel mântuirea înseamnă restaurarea firii umane în starea de dinainte de cădere. La acest proces pe care Hristos însuși l-a operat în umanitatea Sa, nu se putea ajunge decât prin întrupare.

Sunt și alți Părinți și Scriitori bisericești, care în operele lor menționează attributele Maicii Domnului: Născătoare de Dumnezeu, pururea-Fecioară, Preasfântă și Mijlocitoare.

Termenul de Theotokos (Născătoare de Dumnezeu) apare pentru prima dată în opera lui Origen "Comentarii la Epistola către Romani"⁹¹. Se consideră însă că termenul circula deja în evlavia populară și că Origen doar l-a introdus în limbajul teologic. Poate că nu este întâmplător faptul că în sfera de influență a Școlii din Alexandria va fi folosit cu precădere acest termen fiindcă sub influența platonismului aici va fi

⁹¹Cf. Pere Justin Popovitch, *op.cit.*, p. 229

și contestată cel mai adesea întruparea Fiului lui Dumnezeu, iar de către Arie, deoființimea Fiului cu Tatăl. În șirul episcopilor Alexandriei care utilizează termenul theotokos se înscrie Sfântul Dionisie, care, în scrisoarea sa adresată lui Paul de Samosata, numește pe Sfânta Fecioară "Maica lui Dumnezeu (Dei genitrix Maria), întrucât din ea s-a întrupat Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu"⁹². La rândul său, Sfântul Atanasie cel Mare, supranumit "doctorul Întrupării" din cauza operelor sale hristologice, capitale pentru credința ortodoxă, numește adesea pe Sfânta Fecioară Maria "pururea-Fecioară și Maică a lui Dumnezeu" (*Cuvânt împotriva arienilor*, IV, 32; *Despre întruparea Cuvântului* 8; *Despre întrupare și împotriva arienilor*, 22)⁹³. În combaterea neodochetiștilor, Sfântul Atanasie îi acuză că au mers mai departe decât arienii: "Ați mers mai departe în impietate decât orice altă erezie. Căci dacă Logosul ar fi de aceeași ființă cu trupul, atunci ce rost ar mai avea comemorarea și slăvirea Fecioarei Maria?" (*Epistola către Epictet*, 4)⁹⁴. În Epistola către Maximus, combătând doctrina potrivit căreia Logosul s-a făcut om ca o consecință necesară a naturii sale, Sfântul Atanasie afirmă din nou: "Dacă lucrurile ar sta într-adevăr așa, atunci cinstirea Fecioarei Maria nu ar mai avea sens". Motivația teologică a Sfântului Atanasie cel Mare pare foarte clară: Fecioara Maria este și în acest caz, ceea ce fusese pentru Părinții antignostici și anume cheazășia adevăratei firi omenești a lui Iisus Hristos⁹⁵.

⁹² *Ibidem*, loc.cit.

⁹³ *Ibidem*, loc.cit. *supra*

⁹⁴ Cit. la Jaroslav Pelikan, *op.cit.*, p. 65

⁹⁵ *Ibidem*, loc.cit.

Din citatele extrase din opera Sfântului Atanasie cel Mare luăm cunoștință de faptul că cinstirea Maicii Domnului în Biserică era răspândită la vremea aceea, cu sărbători sau rugăciuni speciale, așa cum se întâlnesc în Liturghiile ortodoxe. Cert este că, în dezbaterile teologice, Sfântul Atanasie ca și alți mari Părinți ai Bisericii se vor sprijini pe cultul și pe spiritualitatea Bisericii, ca pe niște mărturii incontestabile ale Sfintei Tradiții.

Dintre Părinții Capadocieni vom cita pe Sfântul Grigorie Teologul, care, într-o scrisoare către Cledonius, afirmă: "Dacă cineva nu admite că Sfânta Fecioară Maria este Maica lui Dumnezeu, el se lipsește de Dumnezeu"⁹⁶. În același sens se exprimă și Sfântul Chiril al Ierusalimului în Cateheza a 10-a: "Prea Sfânta Fecioară Maria nu poate fi decât Mamă a lui Dumnezeu, fiindcă L-a născut pe Dumnezeu"⁹⁷.

În ceea ce privește pururea-fecioria Maicii Domnului, cel mai clar și răspicat o afirmă Fericitul Augustin: "Măreția supranaturală, dumnezeiască, a Sfintei Fecioare ca Mamă a lui Dumnezeu se vede, în special, în aceea că ea a rămas fecioară și până la nașterea Mântuitorului și în timpul nașterii și după naștere". Altă exprimare a sa sună astfel: "Fecioară a zămislit, Fecioară a născut și după naștere a rămas tot fecioară"⁹⁸.

⁹⁶ Scrisoarea 101; cit la Pere Justin Popovitch, *op.cit.*, p. 229

⁹⁷ Cf. Pere Justin Popovitch, *op.cit.*, loc.cit.

⁹⁸ *Despre Simbol*, I, 3; *cit. supra*, p. 229

II.2.a Contribuția Sfântului Chirii al Alexandriei și a Sinodului de la Efes (431) la stabilirea dogmei teotokologice

În partea întâia a lucrării am menționat faptul că ereziile hristologice atingeau și adevărul de credință despre Maica Domnului, dată fiind interdependența dintre cele două învățături. Primul eretic al secolului al V-lea Nestorie, despărțind cele două firi ale Mântuitorului, ajunsese să vorbească despre doi fii: Fiul lui Dumnezeu cel veșnic și fiul Fecioarei Maria, cu care s-a unit moral Fiul lui Dumnezeu. Consecința în hristologie era aceea că se spărgeau unitatea Persoanei Mântuitorului după numărul firilor, iar realitatea îndumnezeirii firii umane era pusă la îndoială. Pe plan teotokologic se nega însăși calitatea esențială a Maicii Domnului, cea de Născătoare de Dumnezeu (Theotokos). Ereticul Nestorie, produs al Școlii teologice antiohiene, influențată de aristotelism, propunea ca Sfânta Fecioară Maria să fie numită Născătoare de om (antropotokos) sau cel mult Născătoare de Hristos (hristotokos). Numai că acest Hristos pe care l-ar fi născut Sfânta Fecioară Maria era un om simplu, devenit "purtător de Dumnezeu" (teofor).

Răspunsul ortodox a venit prompt din partea arhiepiscopului din Alexandria Egiptului, Sfântul Chiril. Împotriva acestei erezii, Sfântul Chiril a apărut două adevăruri revelate, care sunt strâns legate între ele: Domnul și Dumnezeuul nostru Iisus Hristos este o persoană unică iar Sfânta

Fecioară Maria este Maica lui Dumnezeu pentru că ea a născut pe Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Așa cum susținuse, cu un secol înainte, tot în Alexandria, Sfântul Atanasie cel Mare, dumnezeirea integrală a Fiului, care se întrupează, în același mod susține argumentat și Sfântul Chiril. Pentru a demonstra că s-a întrupat real Cuvântul lui Dumnezeu, el a susținut că aceea care L-a născut este în mod neîndoios Maica lui Dumnezeu (Theotokos), deoarece, dacă ea n-a născut pe Dumnezeu, n-ar trebui să numim "Dumnezeu" pe cel născut din ea. Dar știm că Sfânta Scriptură îl numește Dumnezeu. Ea a născut pe Dumnezeu făcut om pentru că nu poți deveni om născându-te din femeie⁹⁶. Observăm că Sfântul Chiril, în egală măsură, realitatea incontestabilă că Dumnezeu întrupat sunt două firi, divină și umană, deosebire de Nestorie, el nu le despărțea, ci le unea în Persoana Mântuitorului Iisus

Chiril, că Cel care a născut este Maica lui Dumnezeu, Maica adevărată și om adevărat. Chiril, Maica lui Dumnezeu, Cuvântul a loz, spre întrupa-

⁹⁶ Scrisoarea 10

⁹⁷ Cf. Pere Justin

⁹⁸ Despre Simbol,

După cum ușor se poate observa, maniera prin care sfântul Chirii argumentează concomiteant cele două dogme, hristologică și theotokologică este dublă: fiecare dogmă se sprijină pe cealaltă. Astfel el afirmă că cei ce nu cred că Hristos ca Dumnezeu s-a născut din Sfânta Fecioară, nu o vor numi Născătoare de Dumnezeu. În sens invers, cei care nu vor s-o numească pe Sfânta Fecioară Născătoare de Dumnezeu, implicit nu admit că cel născut născut din ea este și Dumnezeu adevărat. Iată un alt text care conține această argumentare: "Cei care învață că Sfânta Fecioară nu este Maica lui Dumnezeu vor ajunge în mod necesar să afirme că există doi fii ai lui Dumnezeu. Fiindcă dacă nu este Dumnezeu întrupat cel pe care l-a născut Sfânta Fecioară, ei trebuie să recunoască în mod inevitabil că ea a născut un om obișnuit, care nu ne este cu nimic superior" (*Despre dreapta credință*, 6)¹⁰¹.

Dar dacă Maica Domnului a născut un simplu om, pe omul Iisus înseamnă că sunt două ipostasuri diferite Cuvântul și omul Iisus, cu toate că se unesc printr-o relație morală și volițională.

Cu toate argumentele Sfântul Chirii al Alexandriei, Nestorie continuă să susțină că Dumnezeu Cuvântul doar a trecut prin Maica Domnului, ca să-l facă pe omul Iisus locuință, vehicul sau templu, purtător sau veșmânt. De aceea Iisus nu a fost Dumnezeu, ci doar teofor (putător de Dumnezeu). Această credință greșită sau erezie avea con-

¹⁰¹ *Ibidem, loc.cit.*

Fecioară Maria este Maica lui Dumnezeu pentru că ea a născut pe Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Așa cum susținuse, cu un secol înainte, tot în Alexandria, Sfântul Atanasie cel Mare, dumnezeirea integrală a Fiului, care se întrupează, în același mod susține argumentat și Sfântul Chirii. Pentru a demonstra că s-a întrupat real Cuvântul lui Dumnezeu, el a susținut că aceea care L-a născut este în mod neîndoios Maica lui Dumnezeu (Theotokos), deoarece, dacă ea n-a născut pe Dumnezeu, n-ar trebui să numim "Dumnezeu" pe cel născut din ea. Dar știm că Sfânta Scriptură îl numește Dumnezeu. Ea a născut pe Dumnezeu făcut om pentru că nu poți deveni om decât născându-te din femeie⁹⁹. Observăm că Sfântul Chirii apără, în egală măsură, realitatea incontestabilă că în Fiul lui Dumnezeu întrupat sunt două firi, divină și umană, numai că, spre deosebire de Nestorie, el nu le despărțea, ci le considera unite în Persoana Mântuitorului Iisus Hristos.

"Noi mărturisim, declară Sfântul Chirii, că Cel care s-a născut din Sfânta Fecioară și Maica lui Dumnezeu, Maria, este unul și același Dumnezeu adevărat și om adevărat și de aceea noi numim pe Sfânta Fecioară Maica lui Dumnezeu (Theotokos) și spunem că Dumnezeu Cuvântul a locuit în ea substanțial și real" (*Comentariu despre întruparea Cuvântului lui Dumnezeu*)¹⁰⁰.

⁹⁹ Pere Justin Popovitch, *op.cit.*, p. 230

¹⁰⁰ *Cit. supra*, p. 230

După cum ușor se poate observa, maniera prin care sfântul Chirii argumentează concomitent cele două dogme, hristologică și theotokologică este dublă: fiecare dogmă se sprijină pe cealaltă. Astfel el afirmă că cei ce nu cred că Hristos ca Dumnezeu s-a născut din Sfânta Fecioară, nu o vor numi Născătoare de Dumnezeu. În sens invers, cei care nu vor s-o numească pe Sfânta Fecioară Născătoare de Dumnezeu, implicit nu admit că cel născut născut din ea este și Dumnezeu adevărat. Iată un alt text care conține această argumentare: "Cei care învață că Sfânta Fecioară nu este Maica lui Dumnezeu vor ajunge în mod necesar să afirme că există doi fii ai lui Dumnezeu. Fiindcă dacă nu este Dumnezeu întrupat cel pe care l-a născut Sfânta Fecioară, ei trebuie să recunoască în mod inevitabil că ea a născut un om obișnuit, care nu ne este cu nimic superior" (*Despre dreapta credință*, 6)¹⁰¹.

Dar dacă Maica Domnului a născut un simplu om, pe omul Iisus înseamnă că sunt două ipostasuri diferite Cuvântul și omul Iisus, cu toate că se unesc printr-o relație morală și volițională.

Cu toate argumentele Sfântul Chirii al Alexandriei, Nestorie continuă să susțină că Dumnezeu Cuvântul doar a trecut prin Maica Domnului, ca să-l facă pe omul Iisus locuință, vehicul sau templu, purtător sau veșmânt. De aceea Iisus nu a fost Dumnezeu, ci doar teofor (putător de Dumnezeu). Această credință greșită sau erezie avea con-

¹⁰¹ *Ibidem*, loc.cit.

secințe foarte grave asupra cinstirii Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu în Biserică.

Dacă Întruparea este înțeleasă doar ca locuire a dumnezeirii în umanitate și nu ca unire reală și pentru veșnicie a firii divine cu firea umană se ajunge cu necesitate la ideea greșită că mai întâi s-a născut omul comun din Fecioara Maria și apoi, în el s-a sălășluit Logosul divin. Prin această afirmație, Nestorie "a falsificat și transformat sensul cuvintelor "Născătoare de Dumnezeu", deoarece ele exprimă dogma ortodoxă: Hristos este Cuvântul întrupat și prin urmare, Maria L-a născut pe Hristos, Dumnezeu-ul-Om și în mod corect este numită Născătoare de Dumnezeu și Născătoare de Hristos"¹⁰².

Sfântul Chiril al Alexandriei a dat o replică energică ereticului Nestorie, scriindu-i trei epistole, ultima conținând 12 anatematisme, dintre care prima se referă la dogma theotokologică: "Dacă cineva nu mărturisește că Emanuel este cu adevărat Dumnezeu și că pentru aceasta Sfânta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu, căci a născut trup pe Cuvântul cel din Dumnezeu Tatăl care s-a făcut trup, să fie anatema"¹⁰³. Folosind un nume vechi testamentar pentru Mântuitorul Iisus Hristos, Emanuel, Sfântul Chiril afirmă clar și fără echivoc unirea Cuvântului lui Dumnezeu cu firea omenească și implicit calitatea de Născătoare de Dumnezeu a Sfintei Fecioare Maria. Sinodul de la

¹⁰² Nikos A. Matsoukas, *Teologie Dogmatică și Simbolică*, p. 188-189

¹⁰³ *Anatematismele Sfântului Chiril al Alexandriei*, trad. de. Pr. Olimp Căciulă, Tipografia cărților bisericești, București, 1937, p. 9

Efes a condamnat pe Nestorie, afirmând, pe baza contribuției Sfântului Chiril "adevărul istoric al unității lui Hristos și a creat o dogmă din termenul theotokos, pentru a desemna pe Maica lui Iisus; fiindcă Fecioara Maria nu putea să fie numai Maica "trupului" lui Hristos deoarece acest trup nu avea o existență independentă, ci era cu adevărat "trupul lui Dumnezeu". În acest trup a suferit Fiul lui Dumnezeu, a murit și a înviat; cu acest trup întreaga omenire răscumpărată este chemată să se împărtășească în Duhul Sfânt"¹⁰⁴.

Erezia lui Nestorie, deși condamnată a supraviețuit în unele locuri (până astăzi există o Biserică nestoriană în Orientul Mijlociu), dar ceea ce este demn de reținut este faptul că eroarea lui este actualizată în spațiul eterodox, atunci când se vorbește despre Iisus mai mult ca om și mai puțin ca Dumnezeu. O altă urmare negativă a ereziei a fost reacția lui Eutihie, ajuns eretic din dorința de a-l combate pe Nestorie. El susținea, la extrema opusă a nestorianismului, că cele două firi s-au contopit în persoana Mântuitorului rămânând o singură fire (monofizitism). A fost condamnat la cel de-al patrulea Sinod Ecumenic (Calcedon, 451), în a cărui definiție dogmatică se face din nou referire la Maica Domnului: "Drept aceea, urmând Sfinților Părinți, noi toți într-un glas mărturisim pe Domnul nostru Iisus Hristos, unul și același Fiul, desăvârșit în dumnezeire și același desăvârșit în omenitate...; născut din Tatăl mai înainte de veacuri, după dumnezeire și același în vremurile din urmă,

¹⁰⁴ John Meyendorff, *Hristos în gândirea creștină răsăriteană*, p. 18

născut pentru noi și pentru a noastră mântuire din Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu"¹⁰⁵. Așa cum am subliniat în prima parte a lucrării, ambele erezii hristologice aveau consecințe dramatice asupra învățaturii despre Persoana Maicii Domnului: separarea firilor în ipostasul Mântuitorului o transforma pe Sfânta Fecioară Maria în născătoare de om, confundarea firilor, care ducea la dispariția firii omenești, puneă în discuție însăși calitatea de Mamă a Sfintei Fecioare, pentru că ceea ce s-a născut din ea, trupul Mântuitorului, nu mai rămânea veșnic în Persoana Sa.

Importanța decisivă a Sinodului de la Calcedon constă în aceea că a pus bazele statornice, neschimbabile, ale dogmei hristologice și ale celei teotokologice, demonstrând și inseparabilitatea lor, dar și interdependența acestora. De aici înainte teologii Bisericii își vor da seama că dacă cineva atacă unirea ipostatică, definită la Calcedon prin cele patru adverbe: neamestecat și neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit, atacă și integritatea învățaturii despre Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria; dar și invers: cel ce va respinge theotokia Sfintei Fecioare Maria, va lovi în realitatea și eternitatea unirii ipostatice a celor două firi ale Mântuitorului. Tocmai pentru a sublinia faptul că dogma teotokologică decurge cu necesitate din cea hristologică, toți dogmațiștii ortodocși enumără între cele cinci consecințe ale unirii ipostatice și pe aceea că Sfânta Fecioară Maria este cu adevărat Născă-

¹⁰⁵ *ibidem*, p. 23

toare de Dumnezeu¹⁰⁶. Iar în acesta se arată clar că pentru teologia ortodoxă învățătura despre Maica Domnului nu poate și nu trebuie să constituie un capitol doctrinar autonom (cum se întâmplă în romano-catolicism), ci face parte integrantă din hristologie.

Alte două Sinoade Ecumenice, al V-lea (Constantinopol, 553) prin anatematismele 6 și 8 și al VII-lea (Nicea, 787), prin canonul 5, au întărit prin definițiile lor dogmatice și prin canoanele lor dreapta credință despre Maica Domnului, afirmând și aiparhenia (pururea-fecioria) ei, care trebuie să stea la baza dreptei cinstiri în Biserica Ortodoxă.

¹⁰⁶ Cf. *Teologie Dogmatică și Simbolică*, 1958, vol II, p. 598-600; pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, 1978, vol. II, p. 76-81; pr. prof. dr. Dumitru Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, p. 214-216; pr. conf. dr. George Remete, *Dogmatica Ortodoxă*, 2000, p. 229; Pere Justin Popovitch, *Dogmatique de l'Eglise Orthodoxe*, tome deuxième, p. 222-244; Nikos A. Matsoukas, *Teologie Dogmatică și Simbolică*, p. 218-224

II.2.b Contribuția Sfântului Ioan Damaschin la explicarea dogmei teotokologice

În secolul al VIII-lea, în contextul ereziei iconoclaste, semnalăm contribuția Sfântului Ioan Damaschin, cel care a sistematizat învățătura de credință despre sfintele icoane. Apărând dreapta credință și dreapta cinstire a sfintelor icoane, Sfântului Ioan Damaschin s-a servit de teologia Întrupării Fiului lui Dumnezeu și implicit de dogma teotokologică. Cu acest prilej reia și adâncește prin sistematizare întregul tezaur doctrinar al Sinoadelor Ecumenice și al Sfinților Părinți de până la el. În opera sa capitală "Expunerea exactă a credinței ortodoxe" el precizează următoarele: "S-a născut din ea Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu întrupat, nu s-a născut un om purtător de Dumnezeu, ci Dumnezeu întrupat. N-a fost uns ca un prooroc prin lucrarea necreată a dumnezeirii, ci prin prezența deplină a Celui ce unge, încât Cel care unge S-a făcut om, iar Cel care a fost uns S-a făcut Dumnezeu. Aceasta nu prin schimbarea firilor, ci prin unirea cea după ipostas. Același era atât Cel care unge, cât și Cel care a fost uns. Căci Dumnezeu S-a uns pe Sine ca om. Cum deci să nu fie Născătoare de Dumnezeu aceea care a născut din ea pe Dumnezeu întrupat? Cu adevărat, ea este în sensul propriu și real Născătoare de Dumnezeu, Doamnă care stăpânește toate făpturile, roabă și maică a Creatorului"¹⁰⁷.

¹⁰⁷ *Expunerea exactă a credinței ortodoxe*, 4, 14; cit. la Nikos A. Matsoukas, *op.cit.*, p. 219-220, nota 83

Așa cum se cunoaște, sub haina iconoclasmului se ascundea în fond monofizitismul, monotelismul și monenergetismul, erezii care respingeau persistența în ipostasul Fiului lui Dumnezeu întrupat a firii omenești a Mântuitorului, care își păstra voința și lucrarea proprie, chiar și în starea de îndumnezeire la care a ajuns. Tocmai de aceea iconoclaștii nu admiteau reprezentarea în icoană a chipului Mântuitorului, ei susținând că dumnezeirea nu se poate reprezenta material. Prin această erezie, ei contestau indirect calitatea de Născătoare de Dumnezeu a Prea Sfintei Fecioare Maria, de vreme ce firea omenească nu mai exista în Persoana Mântuitorului Hristos.

În dogmatica sa, Sfântului Ioan Damaschin prezintă Întruparea Fiului lui Dumnezeu din Sfânta Fecioară ca o creare din nou a făpturii umane: "(Sfânta Fecioară Maria) a îngăduit Creatorului să creeze, Făcătorului să se plăsmuiască, Fiului lui Dumnezeu și lui Dumnezeu să se întrupeze și să se facă om din carnea și sângele ei curate și neîntinate, plătind datoria strămoașei (Eva). Căci după cum aceea a fost plăsmuită fără de împreunare din Adam, tot așa și aceasta a născut pe noul Adam, care s-a născut potrivit legii nașterii, dar mai presus de natura nașterii; se naște fără de tată din femeie și fără de mamă din Tată. Potrivit legii nașterii, pentru că s-a născut prin femeie; mai presus de natura nașterii, pentru că s-a născut fără tată; potrivit legii nașterii, pentru că s-a născut la timpul sorocit nașterii;

mai presus de legea nașterii, căci s-a născut fără să pricinuiască durere¹⁰⁸.

Exprimarea antinomică sau paradoxală pe care o utilizează Sfântul Ioan Damaschin în expunerea teologiei Întrupării este o constantă în Ortodoxie, pentru că numai astfel se poate aborda o taină dumnezeiască, cum este taina Întrupării. Legată de ea este și taina Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu, care nu poate fi exprimată decât tot printr-un limbaj paradoxal, fiindcă unirea creatului cu necreatul depășește posibilitatea de înțelegere a rațiunii și de expunere a limbajului omenesc. Mult mai complet va exprima această taină Sfântul Ioan Damaschin în calitate de imnograf, toate cântările care îl au ca autor, închinare Maicii Domnului, exprimând în imagini poetice mai mult decât se poate exprima în limbajul teologic.

Dar nu numai theotokia Maicii Domnului o apără în

„...ca sa Sfântul Ioan Damaschin, ci și atributul pururea

„După cum atunci când a fost zămislit Cuvântul

„pe aceea care a zămislit, tot astfel și atunci

„păzit nevătămată fecioria ei, trecând

„o încuiată...Căci era cu putință să

„cețile ei”¹⁰⁹.

„...dimensiuni esențiale ale

„lui, care trebuie ana-

„le intervenția liberă și

arată că omul singur nu

¹⁰⁷ Expunere,
Matsoukas, *op.cit.*, p.

gmatika, ed. a III-a, trad. de pr. D.
1993, p. 171

se mai putea ridica din păcatul adamic, singura soluție fiind o astfel de decizie a Creatorului Său. Pe de altă parte faptul minunat al zămislirii feciorelnice prin puterea Duhului Sfânt ne amintește de prima creație, când, dintr-un pământ "feciorelnic" este zidit Adam, prin bunătatea lui Dumnezeu. Fiul și Cuvântul Tatălui, prin Care toate s-au făcut, deci și omul, binevoiește să se zidească pe Sine însuși ca om, dintr-o plămadă feciorelnică, pe care El însuși o curățește desăvârșit, iar Adam cel nou sau Fiul Omului, cum Se numește pe Sine, semnifică o re-creare a omului. Coborârea lui Dumnezeu în trup echivalează cu un nou început al umanității, o umanitate complet restaurată, capabilă să reia linia ascendentă spre desăvârșire sau asemănare cu Dumnezeu din punctul din care Adam abdicase și căzuse.

A doua dimensiune rezidă în persoana și viața Sfintei Fecioare Maria și se concretizează atât în decizia ei liberă sau consimțământul pe care îl oferă spre împlinirea "tainei celei din veac" dar și în viața feciorelnică, de desăvârșită curăție, de consacrare sau afierosire lui Dumnezeu. Prin această afierosire înțelegem atât închinarea ei lui Dumnezeu de către părinții Ioachim și Ana, care doresc să întoarcă lui Dumnezeu darul primit prin făgăduință, cât și votul fecioriei perpetue, pe care îl asumă Sfânta Fecioară Maria, când s-a aflat în templu. Sfânta Tradiție, în mod unanim consideră că acesta a fost motivul pentru care ea a fost încredințată dreptului Iosif, pentru păzirea fecioriei și pentru apărarea de rigorile Legii vechi care pedepsea cu lapidarea pe fecioara nemăritată care năștea un copil.

mai presus de legea nașterii, căci s-a născut fără să pricinuiască durere”¹⁰⁸.

Exprimarea antinomică sau paradoxală pe care o utilizează Sfântul Ioan Damaschin în expunerea teologiei Întrupării este o constantă în Ortodoxie, pentru că numai astfel se poate aborda o taină dumnezeiască, cum este taina Întrupării. Legată de ea este și taina Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu, care nu poate fi exprimată decât tot printr-un limbaj paradoxal, fiindcă unirea creatului cu necreatul depășește posibilitatea de înțelegere a rațiunii și de expunere a limbajului omenesc. Mult mai complet va exprima această taină Sfântul Ioan Damaschin în calitate de imnograf, toate cântările care îl au ca autor, închinare Maicii Domnului, exprimând în imagini poetice mai mult decât se poate exprima în limbajul teologic.

Dar nu numai theotokia Maicii Domnului o apără în Dogmatica sa Sfântul Ioan Damaschin, ci și atributul pururea fecioriei sale. “După cum atunci când a fost zămislit Cuvântul a păstrat fecioară pe aceea care a zămislit, tot astfel și atunci când a fost născut a păzit nevătămată fecioria ei, trecând numai prin ea și păstrând-o încuiată...Căci era cu puțință să treacă prin ușă fără să strice pecețile ei”¹⁰⁹.

Sunt de observat aici două dimensiuni esențiale ale dogmei pururea fecioriei Maicii Domnului, care trebuie analizate împreună. Prima dintre ele este intervenția liberă și atotputernică a lui Dumnezeu care arată că omul singur nu

¹⁰⁸ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, ed. a III-a, trad. de pr. D. Fecioru, Editura Scripta, București, 1993, p. 171

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 172

se mai putea ridica din păcatul adamic, singura soluție fiind o astfel de decizie a Creatorului Său. Pe de altă parte faptul minunat al zămislirii feciorelnice prin puterea Duhului Sfânt ne amintește de prima creație, când, dintr-un pământ "feciorelnic" este zidit Adam, prin bunătatea lui Dumnezeu. Fiul și Cuvântul Tatălui, prin Care toate s-au făcut, deci și omul, binevoiește să se zidească pe Sine însuși ca om, dintr-o plămadă feciorelnică, pe care El însuși o curățește desăvârșit, iar Adam cel nou sau Fiul Omului, cum Se numește pe Sine, semnifică o re-creare a omului. Coborârea lui Dumnezeu în trup echivalează cu un nou început al umanității, o umanitate complet restaurată, capabilă să reia linia ascendentă spre desăvârșire sau asemănare cu Dumnezeu din punctul din care Adam abdicase și căzuse.

A doua dimensiune rezidă în persoana și viața Sfintei Fecioare Maria și se concretizează atât în decizia ei liberă sau consimțământul pe care îl oferă spre împlinirea "tainei celei din veac" dar și în viața feciorelnică, de desăvârșită curăție, de consacrare sau afierosire lui Dumnezeu. Prin această afierosire înțelegem atât închinarea ei lui Dumnezeu de către părinții Ioachim și Ana, care doresc să întoarcă lui Dumnezeu darul primit prin făgăduință, cât și votul fecioriei perpetue pe care îl asumă Sfânta Fecioară Maria, când s-a aflat în templu. Sfânta Tradiție, în mod unanim consideră că acesta a fost motivul pentru care ea a fost încredințată dreptului Iosif, pentru păzirea fecioriei și pentru apărarea de rigorile Legii vechi care pedepsea cu lapidarea pe fecioara nemăritată care năștea un copil.

Puterea de a rămâne fecioară și de a nu săvârși păcate personale se datora și harului dumnezeiesc, care o acoperea de la nașterea ei, cum acoperise pe dreptii Vechiului Testament, ajutându-i să ducă o viață sfântă, în cazul ei însă, într-un grad și mai înalt, dar și voinței proprii și ascezei personale. Sinergia dintre har și voința omească atinge în persoana și viața Prea Sfintei Fecioare o profunzime sau o înălțime încă neatinsă, care, în momentul Bunei-Vestiri se desăvârșește. Prin har își pregătește Hristos vasul "odihnei" Sale, prin har se deschide total sufletul și se curățește desăvârșit trupul Sfintei Fecioare, încât "biserica" de dinaintea Bisericii să fie mai sfântă decât templul lui Solomon, decât chivotul Legii și decât muntele cel sfânt, Sionul pământesc.

Pentru conștiința Bisericii și pentru evlavia credincioșilor, purureafecioria Maicii Domnului era un fapt atât de evident și de indiscutabil, tocmai pentru că era văzut și înțeles prin prisma atotsfințeniei Celui Întrupat (Iisus Hristos) și a Celui prin care se lucrase Întruparea (Duhul Sfânt). Nu cu o înțelegere pur rațională și cu o simțire neînduhovnicită poate fi abordată această taină a fecioriei Maicii Domnului, ca și când ar fi vorba de o simplă stare biologică, ci numai din interiorul Bisericii, înțeleasă ca unire dintre creat și necreat, dintre divin și uman, într-o manieră personalistă, fiindcă toată castitatea spirituală spre care sunt chemați credincioșii aici își are izvorul și modelul de urmat.

În persoana Maicii Domnului fecioria fizică este total unită cu fecioria spirituală, pentru că numai împreună cele două dimensiuni exprimă persoana care se consacră inte-

gral sau este disponibilă total pentru Dumnezeu. "Eficiența Duhului Sfânt asupra cuiva este în proporție cu puritatea sau cu disponibilitatea celui asupra căruia Duhul lucrează. Căci puritatea înseamnă disponibilitate nemicsorată pentru Dumnezeu, înseamnă angajare integrală în dialogul cu Dumnezeu, în rolul celui ce răspunde și se dăruiește"¹¹⁰. O astfel de puritate și sfințenie a câștigat Sfânta Fecioară Maria, încât Duhul Sfânt coborât la Buna-Vestire a putut, în persoana ei, copleși legile firii sau le-a înnoit, pentru zămislirea feciorelnică. Noi putem vedea în nașterea feciorelnică a Mântuitorului și o anticipare a înnoirii generale atât a firii umane cât și a materiei cosmosului, nu doar în perspectivă eshatologică, cât în perspectivă sacramentală și eclesială, pornind de la minunile prin care Mântuitorul întărea firea slăbită de păcat prin înnoirea harului divin susținător. Pedagogia divină a restaurării, concretizată în opera mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu întrupat, care ea însăși anticipa înnoirea tuturor în Împărăția lui Dumnezeu, trebuie să aibă un astfel de punct la plecare, în care să fie ascunsă, tainic, toată desfășurarea ulterioară a mântuirii și transfigurării, realizate de Hristos în Duhul Sfânt.

Să revenim la Sfântul Ioan Damaschinul, care argumentează starea de feciorie continuă, în special de după naștere, a Maicii Domnului, tocmai plecând de la experiența harică, duhovnicească, unică pe care a trăit-o ea și care a constituit punctul central al vieții ei de curăție, de puritate. "Cum ar fi admis legătura cu bărbat, ea care a născut pe

¹¹⁰ Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 84

Dumnezeu și care a cunoscut minunea din experiența celor ce au urmat? Departe cu acest gând! Nu este lucrul unei rațiuni înțelepte de a gândi asemenea lucruri și nici într-un caz de a ie face. Dar însăși fericita, care a fost învrednicită cu darurile supranaturale, care a fost scutită de dureri când a născut, le-a suferit pe acestea în timpul patimii Domnului, suportând sfâșierea inimii din pricina dragostei de mamă, pentru motivul că vede omorât ca pe un făcător de rele pe acela pe care îl știa Dumnezeu prin naștere¹¹¹.

Într-un limbaj ce denotă logica aristotelică, dar înțemeiat pe un conținut complet revelat, biblic, Sfântul Ioan Damaschin urmărește să demonstreze, în citatul anterior, că puterea harului manifestată atât în momentul zămislirii prea-curate cât și în ceasul nașterii fără dureri, nu anulează în nici un mod libertatea Maicii Domnului, care, mai târziu va fi crucificată în mod spiritual, prin suportarea durerilor proorocite de dreptul Simeon: "Prin sufletul tău va trece sabia" (*Luca 2, 35*). Realismul divin se întâlnește în persoana Maicii Domnului cu realismul uman deplin, dar nu cel încetșat sau afectat de păcat, ci cel restaurat în autenticitatea lui, umanul care se deschide liber pentru asumarea jertfei, înțelegând că după aceasta urmează "învieirea", adică restaurarea harică a trupului și a sufletului în sfințenia originară și în mai mult decât atât. Este ceea ce s-a întâmplat cu persoana Maicii Domnului, care suferind alături de Fiul ei, pe Golgota, a putut trăi împreună cu El bucuria Învie-

¹¹¹ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, p. 172-173

rii, mai mult decât oricine, Ucenici sau femei mironosițe, căci era cea mai pregătită pentru pregustarea Învierii.

Cu Sfântul Ioan Damaschin se încheie, așa cum se cunoaște, epoca Sinoadelor Ecumenice, după unii epoca patristică a Bisericii. De aceea, având în urmă atâtea controverse, tot șirul ereziilor hristologice, dar și toate contribuțiile Sfinților Părinți, i-a fost relativ ușor să sistematizeze învățătura de credință, reținând toate nuanțele și explicitând magistral toate antinomiile credinței. De reținut că fiecare explicare hristologică pe care o face reprezintă concomitent și o clarificare în plus a teotokologiei, la Sfântul Ioan Damaschin cele două dogme apărând într-o unitate și mai strânsă ca la Părinții anteriori. Probabil că lupta de apărare a sfintelor icoane, o spunem cu titlul de opinie, l-a determinat să înțeleagă și mai bine legătura interioară dintre dreapta credință în Fiul lui Dumnezeu întrupat și dreapta credință în persoana Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. (În cultul Bisericii aceasta se va concretiza prin stihirile consacrate Maicii Domnului, numite "dogmatici" în care este expusă doctrina Întrupării și care își au locul imediat după stihirile închinare Mântuitorului Hristos. Se vede și în acest mod de a doxologi al Bisericii rolul veșnic pe care îl are Maica Domnului de a adevăra în mod indubitabil realitatea Întrupării).

Clarificarea exactă a datelor Revelației divine, într-o formulare precisă, care să nu mai lase loc unor speculații eronate, a fost cea care l-a preocupat în primul rând pe Sfântul Ioan Damaschin, așa cum se poate vedea și din textul următor: "Spunem că Dumnezeu s-a născut din ea, nu în sensul că Dumnezeirea Cuvântului a luat din ea

începutul existenței, ci în sensul că însuși Cuvântul lui Dumnezeu, cel născut înainte de veci, în afară de timp, din Tatăl, care există fără de început și veșnic împreună cu Tatăl și cu Duhul, în zilele cele mai de pe urmă, pentru mântuirea noastră, s-a sălășluit în pântecele ei, s-a întrupat și s-a născut din ea fără să se schimbe. Sfânta Fecioară n-a născut un simplu om (aluzie la nestorianism n.n.), ci un Dumnezeu adevărat; și nu un Dumnezeu simplu, ci un Dumnezeu întrupat. Cuvântul nu și-a coborât din cer corpul, care să fi trecut prin ea ca printr-un tub, ci a luat din ea un trup de o ființă cu noi, pe care l-a ipostasat în el însuși. Căci dacă și-ar fi adus corpul din cer și n-ar fi luat firea noastră la ce mai folosește înomenirea?¹¹² Nu numai pe nestorienii îi respinge Sfântul Ioan Damaschin dar și pe docheți și gnostici, care refuzau să admită existența în Persoana Mântuitorului Hristos a unui trup real omenesc. Cu cât accentuează și demonstrează mai concret realitatea deplin umană și deplin istorică a trupului cu care a suferit, a murit și a înviat Iisus Hristos, cu atât consolidează Sfântul Ioan Damaschin edificiul doctrinar teotokologic, al cărui hristocentrism iese tot mai pregnant în evidență.

În același context menționat anterior, Sfântul Ioan Damaschin extinde polemica sa și în direcția lui Apolinarie, ereticul care nu admitea integralitatea firii omenești a Mântuitorului, susținând că locul sufletului rațional în umanitatea lui Hristos l-a luat ipostasul veșnic al Cuvântului. Bazat pe definițiile dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice el

¹¹² *Ibidem*, p. 114-115

combate această erezie, argumentând biblic că "nașterea din femeie" (*Galateni 4, 4*) presupune un trup însuflit cu suflet rațional și gânditor, prin care Hristos să fie realmente deoființă cu noi. În acest fel, "pe bună dreptate și cu adevărat numim Născătoare de Dumnezeu pe sfânta Maria. Acest nume constituie toată taina întrupării (subl.n.).

Iar dacă aceea, care a născut este Născătoarea de Dumnezeu, negreșit și cel născut din ea este Dumnezeu și, negreșit, este și om. Căci cum s-ar fi născut din femeie Dumnezeu, care are existența din veci, dacă nu s-ar fi făcut om? Este evident că Fiul omului este om. Iar dacă cel născut din femeie este Dumnezeu, este evident că este unul și același atât cel născut din Dumnezeu Tatăl, potrivit ființei dumnezeiești și fără de început, cât și cel care în vremurile din urmă s-a născut din Fecioară, potrivit ființei care are început și cade sub timp, adică ființei omenești. Acest fapt indică un singur ipostas, două firi și două nașteri ale Domnului nostru Iisus Hristos¹¹³.

Contribuția Sfântului Ioan Damaschin poate fi sintetizată astfel sub raport teotokologic: Sfânta Fecioară Maria este în mod real și plenar Născătoare de Dumnezeu întrucât Cel ce se întrupează din ea este în mod real Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat. Trupul care s-a zămislit în sânul Sfintei Fecioare de către Duhul Sfânt aparține din primul moment Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu, care într-un sens și-L crează El însuși; mai mult decât atât firea omenească reală și integrală, adică trup și suflet

¹¹³ *Ibidem*, p. 115-116

rațional, este introdusă în ipostasul veșnic al Cuvântului, ea nu la ființă și nu există niciun moment singură sau de sine sau în afara Ipostasului divin, care din această cauză este și rămâne unic, deși este compus sau în două firi. A o numi și a o cinsti pe Sfânta Fecioară Maria drept Născătoare de Dumnezeu reprezintă cel mai veridic și mai puternic argument al realității întrupării Fiului lui Dumnezeu, al realității integralității firii umane asumate și al realității faptului că Fiul lui Dumnezeu, rămânând ceea ce a fost, deoființă cu Tatăl, se face ceea ce n-a fost, deoființă cu noi. Numai așa putem vorbi de o înomenire reală și plenară iar pe baza ei de o mântuire la fel de reală și integrală a omenirii, sub aspect obiectiv și de câștigarea vieții de veci de către cei răscumpărați și înflați prin Duhul Sfânt de către Tatăl prin Fiul Său, Iisus Hristos. În acest sens credința în Născătoarea de Dumnezeu și pururea-Fecioara Maria nu mai poate fi considerată un lucru secundar, periferic al doctrinei ortodoxe, ci se înscrie chiar în inima hristologiei și a soteriologiei și leagă antropologia ortodoxă de cele două, și prin ele de eclesiologie.

Cu această formulare teotokologică se încheie epoca patristică, Sfântul Ioan Damaschin rezumând și sistematizând contribuțiile anterioare ale Sfinților Părinți. Dogma teotokologică va fi menționată în cursul aceluiași secol, la Sinodul al VII-lea Ecumenic (Constantinopol, 787), atunci când s-a precizat și fixat învățătura ortodoxă despre reprezentarea iconografică a Mântuitorului Hristos, Maicii Domnului, îngerilor și sfinților¹¹⁴.

¹¹⁴ Cf. Pr. prof. dr. Ion Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1981, p. 202

II.3 Dogma teotokologică în mileniul al II-lea

Dacă în epoca fixării în scris a Tradiției apostolice, epoca patristică, Biserica a reacționat la ereziile hristologice și teotokologice în mod concomitent, așa cum s-a prezentat anterior, în mileniul al II-lea ea a reacționat, prin intermediul Tradiției bisericești (aspectul dinamic al Sfintei Tradiții) la criticile protestanților de respingere a cinstirii Maicii Domnului, anticipând, în același timp, exagerările catolice ce aveau să apară și sancționându-le. Astfel, mărturisirile de credință din secolul al XVII-lea confirmă universalitatea păcatului originar, de la care n-a fost exceptată nici Sfânta Fecioară Maria. Mai în concret decât Mărturisirile principale sau oficiale (Petru Movilă sau Dositei), în Mărturisirea lui Mitrofan Kritopoulos, se ia poziție față de eroarea catolică afirmată deja la Sinodul de la Trident și se răspunde: "În vremurile din urmă s-au ridicat numeroase controverse asupra acestui punct: Maica lui Dumnezeu a fost sau n-a fost scutită de păcatul originar? Biserica declară că Maria, la fel ca și ceilalți oameni a fost supusă păcatului originar. Singur Fiul ei, nefiind numai om, ci în același timp și Dumnezeu și om, a fost fără de păcat și mai presus de toată vina. Numai fiind astfel a putut El scăpa lumea de tot păcatul. Căci dacă s-ar fi putut întâmpla ca altcineva să fie fără păcat, atunci acela ar fi fost Mântuitorul lumii și n-ar fi fost necesar ca Dumnezeu să se întrupeze pentru noi. Dar fiind imposibil de a găsi pe altcineva scutit de păcat,

înruparea Cuvântului a fost necesară...¹¹⁵. În continuare sunt expuse argumentele biblice care dovedesc că Maica Domnului a fost concepută și născută în același fel ca și ceilalți oameni: în cântarea de după aflarea veștii aduse de Arhanghel, ea îl numește pe Dumnezeu Mântuitor al ei (*Luca 1, 46-47*), tocmai fiindcă a scos-o de sub păcatul strămoșesc; mesajul îngerului o asigură de coborârea Duhului Sfânt, se înțelege că în scopul de a o curăți, ea având deci nevoie de această curățire (*Luca 1, 35*). Prin urmare "Maica Preacurată a fost concepută cu păcatul originar, ca și ceilalți oameni, nefiind nimeni exceptat de aceasta, afară de Domnul nostru Iisus Hristos; Maica Preacurată a fost curățită de acest păcat abia în ziua Bunei-Vestiri, îndată după ce a acceptat să devină Maică Născătoare de Dumnezeu"¹¹⁶.

Tot în secolul al XVII-lea teologul grec Sevastos Kymenitul, citând pe Sfântul Grigorie de Nazianz și pe Sfântul Ioan Damaschin afirma că Preacurata a fost curățită de Duhul Sfânt în vederea theotokiei sale viitoare. Pe de altă parte, imunitatea de păcatul originar (pe care o susține cu înverșunare teologia catolică n.n.) "n-ar augmenta preamărirea Preacuratei, fiindcă păcatul originar este involuntar"¹¹⁷.

Profesorul Vasile Loichiță din care am citat anterior, enumeră și alți teologi răsăriteni, care se înscriu cu consecvență pe linia tradițională ortodoxă și care afirmă

¹¹⁵ Cit. la prof. Vasile Loichiță, *Doctrina Sfântului Ioan Damaschin despre Maica Preacurată*, Cernăuți, 1939, p. 11

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 12

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 14

unitatea și inseparabilitatea celor două dogme, hristologică și teotokologică, indicând totodată și raportul dintre ele: dogma teotokologică decurge din cea hristologică, fiindu-i, concomitent și rădăcina și corolarul ei¹¹⁸. Hristocentrismul acestei dogme, alterat de teologia scolastică prin mutarea centrului de greutate de la theotokia Maicii Domnului la calitatea ei de Fecioară, născută fără păcatul ereditar, rezidă în faptul, subliniat neîncetat de teologia ortodoxă că theotokia este o consecință a unirii ipostatice a celor două firi, divină și umană, în Persoana unică a Fiului lui Dumnezeu întrupat. Lipsa de interes manifestată, până astăzi, de teologiile eterodoxe față de consecințele unirii ipostatice (comunicarea înșușirilor, îndumnezeirea firii umane a Mântuitorului etc.) în cadrul cărora se află theotokia, a estompat fie total (în protestantism), fie parțial (în catolicism) viziunea ortodoxă personalistă și duhovnicească, prin prisma căreia trebuie înțeleasă această consecință fundamentală a Întrupării. De altfel, însăși teologia Întrupării a fost neglijată în Apus, actul înomenirii Fiului lui Dumnezeu servind doar ca premisă a Răscumpărării, în sine neavând valențe soteriologice. Dimpotrivă, pentru Răsăritul ortodox, mântuirea și îndumnezeirea își află punctul comun de plecare în actul unic, fundamental și irepetabil al Întrupării, de care se leagă în modul cel mai direct, calitatea de Născătoare de Dumnezeu, pe care, atunci, a primit-o pentru totdeauna Prea Sfânta Fecioară Maria. Doar acceptând și mărturisind că păcatul ereditar i-a fost șters în seasul

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 16

Bunei-Vestiri, adică al Întropării Domnului, Maica Domnului nu va putea fi separată, nici în teologie și nici în cult sau spiritualitate, de Fiul ei, Mântuitorul Iisus Hristos. Iar Duhul Sfânt, Cel ce a umbrit-o curățind-o de pata păcatului ereditar, fiind Duhul Fiului, deci lucrând inseparabil și concomitent cu El, va conferi calitatea de Născătoare de Dumnezeu Sfintei Fecioare Maria, calitate ce nu poate fi înțeleasă corect și plenar și nici experiată duhovnicește decât în acest cadru hristo-pnevmatic.

În secolul al XIX-lea și al XX-lea, Biserica Ortodoxă a reacționat împotriva ereziilor mariologice catolice, ca și împotriva denigrărilor neoprotestante. Catehismele în uz ale Bisericii, care au la bază Mărturisirea de credință elaborată de Mitropolitul Petru Movilă și aprobată de Sinodul Panortodox de la Iași (1642), conțin învățătura de credință despre Maica Domnului, întemeiată pe argumente biblice și patristice. Pe lângă explicarea dogmei teotokologice în toate componentele ei, în catehisme sunt sistematizate și expuse mărturiile Sfinte Scripturi, care precizează datoria membrilor Bisericii de a supravenera pe Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu¹¹⁹. Prin aceste catehisme oficiale, Biserica Ortodoxă Română, ca de altfel toate Bisericile Ortodoxe locale, apără permanent doctrina și cultul închinat Maicii Domnului, împlinindu-și responsabilitatea pastoral-

¹¹⁹ Numărul argumentelor supracinstirii Maicii Domnului diferă de la un catehism la altul; în *Învățătura de credință ortodoxă* (ediția 2000) la întrebarea numărul 181 se răspunde cu șase argumente biblice; în *Despre Credința Ortodoxă* publicată de arhimandrit Cleopa Ilie sunt expuse 13 motive scripturistice

misionară de a păstra integritatea tezaurului de credință, spiritualitate și rugăciune, fără nici o știrbire. La rândul lor teologii ortodocși adâncesc dogma teotokologică, deși suntem nevoiți să recunoștem, nu în aceeași măsură cu celelalte dogme bisericești, iar atunci când o fac, nu relaționează această dogmă cu întregul sistem doctrinar al Bisericii.

III. MAICA DOMNULUI CA MIJLOCITOARE

În partea a treia a acestei lucrări ne propunem să evaluăm din punct de vedere dogmatic rolul unic al Maicii Domnului ca mijlocitoare. De la început trebuie să precizăm că acest rol al său nu poate fi argumentat și susținut decât pe baza celorlate componente ale dogmei teotokologice, adică pe calitatea de Născătoarea de Dumnezeu (maternitatea divină) și pe calitatea de pururea-fecioară (aipartenia) a Maicii Domnului. Mai mult decât atât, în descrierea lucrării de mijlocire a ei pentru oameni, se va putea observa, încă odată, intersectarea și intercondiționarea celor două dogme: hristologică și teotokologică, deoarece orice distanță ar interveni între ele ar pune sub semnul întrebării calitatea de mijlocitoare a Maicii Domnului. Precizăm și faptul că lucrarea ei se raportează direct la procesul mântuirii subiective a credincioșilor, în care rolul central îi revine Duhului Sfânt, Duhul trimis de Hristos la Cincizecime, pentru ca aceia care vor crede și se vor boteza să-și împrărieze roadele mântuirii obiective, lucrată de Hristos Domnul prin Întruparea, Jertfa, Învierea și Înălțarea la cer. Va trebui clarificat, în acest context, raportul dintre mijlocirea unică și irepetabilă a Fiului lui Dumnezeu întrupat pentru întregul neam omenesc în fața lui Dumnezeu – Tatăl și a Sfintei Treimi, în general, și mijlocirea Maicii Domnului, aceasta din urmă fiind inseparabilă de mijlocirile tuturor sfinților din cer.

Din cele două atribute principale ale Maicii Domnului (teotokia și aipartenia) rezultă o serie întreagă de calități sau însușiri ale ei, care intră, așa cum vom încerca să evidențiem, în atributul de mijlocitoare.

III.1 Legătura firească și suprafirească a Maicii Domnului cu dumenzeiescul ei Fiu, Iisus Hristos

Mai întâi trebuie specificat faptul că teologia ortodoxă nu urmărește să creeze ideea unui paralelism între mijlocirea unică a Fiului lui Dumnezeu întrupat și mijlocirea Maicii Domnului, care să conducă la o egalizare între Mântuitorul și Prea Sfânta Sa Maică. Termenul liturgic folosit de Biserică pentru a descrie natura acestei mijlociri a Maicii Domnului, care se îndreaptă spre Fiul ei, este cel de "solitoare", care exprimă intervenția iubitoare a Maicii în favoarea credincioșilor, după modelul oferit în Cana Galileii. În acest sens toți sfinții și dreptii din ceruri sunt "solitorii noștri către Hristos"¹²⁰. Această intervenție a sfinților și în special a Maicii Domnului reprezintă o expresie concretă a "comuniunii sfinților", manifestată, în opinia ortodoxă, printr-un neîncetat schimb de bunuri duhovnicești, de rugăciuni de la cei vii pentru cei răposați, de mijlocire, de la cei drepti pentru cei ce se nevoiesc încă în această viață¹²¹.

Dacă prin credință și prin har toți credincioșii devin "frați" ai lui Hristos, și fii ai lui Dumnezeu în plan spiritual, Maica Domnului se află într-o dublă legătură de rudenie cu Mântuitorul: una spirituală, și alta trupească, de sânge¹²².

¹²⁰ *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol II, p. 758

¹²¹ *Ibidem*, p. 757

¹²² Cf. Pr. conf. Ilie Moldovan, *Învățătura Sfintei Scripturi despre Prea Curata Fecioara Maria și implicațiile ei religio-morale*, în revista "Ortodoxia", 1980, nr. 3, p.489

Cea spirituală sau suprafirescă se fundamentează pe harul proniator și mântuitor prin care însuși Logosul divin creator, Fiul Tatălui, a ales-o Sieși, ca vas ales al Duhului Sfânt, pentru a-și lua trup din ea. În acest sens rudenia spirituală precede pe cea trupescă dar o și urmează. Aceasta întrucât, atât în timpul zămislirii feciorelnice, al purtării în pânțe, al nașterii și al întregii vieți omenești pe pământ a Mântuitorului, relația dintre ipostasul divin al Fiului și cel uman al Maicii Sale, a cunoscut o unitate neatinsă până atunci între Dumnezeu și om și neegalată de atunci până astăzi.

Tot unică și irepetabilă este și rudenia de sânge sau legătura firească, prin natura umană, între Mamă și Fiu. În teologia și spiritualitatea ortodoxă se accentuează permanent atributul de Născătoare de Dumnezeu sau Maică a Lui, tocmai pentru că aceasta "exprimă raportul de profundă intimitate ce s-a stabilit între Sfânta Fecioară Maria și Fiul lui Dumnezeu întrupat. Dacă prin cuvântul Fecioară se indică mai mult inițiativa divină de Întrupare a Fiului, cuvintele de Născătoare și Maică a lui Dumnezeu redau rolul și raportul ei pozitiv cu Cel ce s-a întrupat"¹²³. Prin nașterea supranaturală din Sfânta Fecioară, pentru prima dată în istoria creației Dumnezeu primește ceva de la făptura mâinilor Sale: trup și sânge, pentru a-și configura firea Sa umană. El este primitor, iar omul (Sfânta Fecioară Maria) dăruitor. Prin bunăvoință și chenoză "Dumnezeu Cuvântul se așază într-un raport real de Fiu față de cea care îi

¹²³ Pr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, ed. cit. p. 165

devine Mamă, primind din ființa ei o parte și un nou mod al existenței Lui. Chiar dacă numai o parte a Lui își ia existența din ea, El se așează întreg față de ea în această relație de primitor de existență¹²⁴.

Interacțiunea dintre rudenia duhovnicească și cea trupescă a Maicii Domnului cu Fiul ei, adâncește continuu această relație și legătura personală, ajungându-se la o interioritate și intersubiectivitate apofatică și de neegalat. Chiar dacă planurile cărora aparțin cele două ipostasuri sunt distincte, cel necreat al Fiului lui Dumnezeu și cel creat al Maicii Sale, ele se intersectează total și plenar, reală fiind înomenirea Fiului și reală fiind și îndumnezeirea Sfintei Fecioare Maria, o îndumnezeire prin har desigur. Schimbul tainic care are loc între Mamă și Fiu este concomitent divin și uman: Mama dăruiește trup din trupul ei, iar Fiul divin, harul și toate darurile Duhului Sfânt, care, prin intermediul firii umane a Mântuitorului sunt dăruite Maicii Sale, care le împrăriează sau le subiectivează. Solidaritatea sau comuniunea care se creează între firea umană a Fiului Întrupat și firea sau ființa Sfintei Fecioare Maria, depășește cu mult granițele creatului, datorită lucrării teandrice a Mântuitorului, care, înainte de a se îndrepta către întreaga omenire s-a îndreptat spre persoana Prea Sfintei Sale Maici.

Părintele Stăniloae surprinde exact complexitatea relației interioare dintre Maica Domnului și Fiul ei dumnezeiesc, făcând următoarele remarci: "Am fost obișnuiți să

¹²⁴ *Ibidem*, p. 166.

vedem numai ceea ce a dat Fecioara Domnului, prin alcătuirea trupului Lui din trupul ei, și prin formarea sufletului și a minții Lui omenești din sufletul și mintea ei. Dar am fost mai puțin obișnuiți să vedem ce a dat prezența de lumină și de puritate a Ipostasului Cuvântului, trupului și sufletului Fecioarei, în timpul cât se afla în această unire cu ea, în pântecele ei. Nu trebuia să devină sub înrâurirea ipostasului dumnezeiesc atotcurată cea care devenea Maica Acestui Ipostas atotcurat, care devenea Om, comunicându-l din ea o fire atotcurată? A coborât Duhul Sfânt în ea, fără să-i dea odată cu puterea de a naște pe Cuvântul Dumnezeiesc în mod mai presus de fire, și sfințenia?"¹²⁵

Dacă avem în vedere faptul că în momentul întrupării Fiului lui Dumnezeu, Sfintei Fecioare i se șterge păcatul strămoșesc, înțelegem că nu mai exista acum nici un obstacol obiectiv în calea primirii întregului har dumnezeiesc, care va rodi în persoana Maicii Domnului nesfârșitul și al darurilor Duhului Sfânt. Într-adevăr, sfințenia de care se umple persoana ei în acel ceas binecuvântat de Dumnezeu, prin prezența simultană a Duhului Sfânt, Care "se coboară" peste ipostasul ei și al Fiului și Cuvântul Tatălui, Care se întrupa, este incomparabilă cu tot ce cunoscuse istoria umană până atunci. Această sfințenie, cu mult mai înaltă decât cea câștigată de Sfânta Fecioară Maria în templul din Ierusalim, echivala cu o dăruire totală a ei lui Dumnezeu, prin Fiul, Căruia i se face Mamă și prin Duhul

¹²⁵ *Idem, Maica Domnului în prologul Evangheliei de la Luca, în revista "Ortodoxia", 1980, nr. 3, p. 448.*

Sfânt, căruia I se face Templu sau Biserică. Taina sfințeniei desăvârșite de care se umple Maica Domnului are, în ultimă instanță, cu fundament al ei taina unirii ipostatice, care s-a lucrat, ca într-un laborator, în persoana ei, plenar curățită și total dăruită Domnului ei.

Sfântul Efrem Sirul, într-unui din imnele închinat Nașterii Domnului afirmă starea de interioritate reciprocă dintre Mamă și Fiul, prin cuvintele pe care I le atribuie Sfintei Fecioare Maria: "Mă poartă Copilul, pe care îl purtam eu"¹²⁶. Ea îl purta în sânul ei ca Mamă, El o purta în calitate de Creator și Proniator al ei, ca și al întregii umanități; ei I se face, însă, și Mântuitor prin faptul că o curăță de păcatul lui Adam și pune, prin aceasta, început transfigurării sau îndumnezeirii ei.

Relația de interioritate reciprocă a Maicii Domnului cu Fiul ei și Mântuitorul lumii, anticipă și prefigurează același tip de relație dintre Hristos și Biserica Sa. În chip asemănător Maicii Domnului, Biserica îl are în sine, în mod tainic, pe Mântuitorul, Care este Capul ei nevăzut; în același timp El este și deasupra ei, ridicându-o, prin istoria condusă de El ca Pantocrator, spre Împărăția Prea Sfintei Treimi, care este scopul Bisericii. În plan spiritual, prin Botez și Sfânta Euharistie, fiecare credincios îl poartă în sine, apofatic, pe Hristos Domnul, fiind, însă, el însuși purtat sau condus de Acesta, prin Duhul Sfânt, spre o unire tot mai adâncă cu El.

¹²⁶ Cit. *supra*, p. 448.

Revenind la taina maternității divine a Prea Sfintei Fecioare Maria, putem concluziona, referitor la unitatea supremă dintre Mamă și Fiul, că nici o clipă El nu a fost pasiv, ca Dumnezeu, în pânțele ei, zidindu-și, prin Duhul Sfânt, cortul Lui omenesc, pârgă a umanității restaurate și înnoite. Prin Taina întrupării Fiului lui Dumnezeu, descifrăm unitatea indisolubilă, cu efect soteriologic, dintre Maica Domnului și Mântuitorul Hristos, atât cât poate mintea omenească să înțeleagă prin credință; cu mult mai mult se descoperă, însă, prin experiența mistică a oamenilor duhovnicești, făcută în Biserică, prin darul Duhului Sfânt.

Cert este că, prin puterea Sa dumnezeiască, Fiul și Cuvântul Tatălui "a făcut-o Maică a Lui, zămislindu-l cu păstrarea fecioriei sale. A făcut-o din roabă, Împărăteasă; S-a unit cu ea mai mult decât cu Serafimii și cu Heruvimii. Iar prin toate acestea a umplut-o de sfințenie, fiindcă Sfânt este și El".¹²⁷

Descrierea și analiza relației duble, trupești și duhovnicești, ce leagă pentru veșnicie pe Maica Domnului de Fiul Său (așa cum tot pentru veșnicie este și unirea ipostatică a celor două firi în persoana Mântuitorului), nu ar fi completă, fără o referire la dimensiunea ei eshatologică. Prin adormirea sau mutarea ei la cer, atât cu sufletul cât și cu trupul, prin starea de înviere de care s-a învrednicit prin puterea și iubirea Fiului său, Maica Domnului se află acum, după credința Bisericii, într-o maximă și apofatică apropiere de Dumnezeu-Cuvântul, înomenit prin ea pentru veșni-

¹²⁷ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *art. cit.* p. 452

cie, apropiere ce depășește în intensitate pe cea a îngerilor și a celorlați sfinți. Ori, tocmai această apropiere, la care se adaugă "îndrăznirea de maică", constituie izvorul puterii de rugăciune pe care o aduce Fiului său, nu pentru sine, ci pentru întreaga umanitate, care este făptura sau creația Fiului ei și Dumnezeuului nostru. Iubirea ei de mamă se arată, înnoită și îndumnezeită, neconținut față de Fiul ei, iar prin El și cu puterea Lui, se extinde la toți cei ce cred în El, devenind prin aceasta fiii ei spirituali. Paradoxal, dar perfect real, în baza maternității ei divine, în care ne cuprinde spiritual pe toți, care îi suntem ei încredințați, precum odinioară Sfântul Ioan Evanghelistul, Maica Domnului se roagă pentru noi Fiului său, încă din momentul botezului nostru, fiindcă de atunci începe înfierea noastră spirituală de către Dumnezeu – Tatăl, căreia îi corespunde duhovnicește, înfierea noastră și de către Maica Domnului. În acest sens duhovnicesc și haric, intervenția, solirea sau mijlocirea Maicii Domnului, nu are nici o conotație juridică, nu diminuează cu nimic rolul de Unic Mijlocitor al Fiului ei la Dumnezeu – Tatăl. Dimpotrivă, pune și mai mult în lumină, marea iubire de oameni a lui Hristos Mântuitorul, Care se bucură cu fiecare afirmare a maternității spirituale a Prea Curatei Sale Maici, față de credincioși. Iar credincioșii, intrând, prin harul rugăciunii lor, al Duhului Sfânt, în relație duhovnicească cu Maica Domnului, intră în relație directă și plenară cu Fiul ei dumnezeiesc, căci unde este Maica acolo este și Fiul ei. Nu poate fi concepută o distanță sau un interval între Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu și Fiul său, așa cum, în plan necreat, nu există o distanță, cât

de infimă, între Dumnezeu Tatăl și Dumnezeu Fiul. Cel născut din veci din Tatăl, rămâne, ca om, născut pentru totdeauna din Sfânta Sa Maică; afirmarea filiației sale umane, îi produce bucurie Mântuitorului, căci ea înseamnă dovada de netăgăduit a iubirii Sale de oameni, pentru care a acceptat să devină Fiu al omului, rămânând Fiu al lui Dumnezeu.

Sfântul Petru Damaschin indică faptul că prin rugăciunile adresate Maicii Domnului credincioșii cer de la Hristos Domnul ca să se învrednicească de harul și darurile date ei de către Iubitorul de oameni. „Lui Hristos deci, crezând și eu nevrednicul, rogu-te stăpână, să-mi dăruiască simțirea darurilor tale și ale celorlalți sfinți.”¹²⁸. Maica Domnului se bucură de rugăciunile ce I se adresează, văzând în această cinstire a ei lauda adusă Fiului ei, Cel care a învrednicit-o să devină Mamă a Lui. Primind rugăciunile credincioșilor, le unește cu ale sale și le duce lui Hristos Mântuitorul, amintindu-I că totdeauna I-a ascultat și împlinit cererile.

Primind rugăciunile Maicii Sale pentru credincioși, pe lângă împlinirea cererilor acestora, Mântuitorul Hristos vrea să sporească evlavia și credința lor, după modelul Maicii Sfinte și mai ales să repete, la nivel spiritual, nu trupesc, zămislirea tainică a Lui în credincioși. Așa înțelege lucrurile acestea tainice și minunate Sfântul Simeon Noul Teolog care afirmă faptul că toți sfinții zămislesc în ei pe Cuvântul lui Dumnezeu în chip apropiat cu Născătoarea de

¹²⁸ Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, Filocalia, voi V, p 97.

Dumnezeu și îl nasc pe El și El se naște în ei și ei se nasc din El: "Așadar, crezând din tot sufletul și căindu-ne cu căldură, zămislim cum s-a spus, pe Cuvântul lui Dumnezeu în inimile noastre fecioare și curate. Și precum pe aceea, fiindcă era preaneprihănită, nu a topit-o focul dumnezeirii, așa nici pe noi nu ne topește dacă avem inimile curate și neprihănite, ci se face în noi rouă din cer și izvor de apă și râu de viață nemuritoare."¹²⁹ Această zămislire tainică, spirituală, a Cuvântului lui Dumnezeu întrupat în credincioși, care începe la Sfântul Botez, se desăvârșește la fiecare Sfântă Taină pe care aceștia o primesc; nașterea duhovnicească a Mântuitorului în noi pune și mai mult în lumină însemnătatea nașterii Sale trupesti din Sfânta Fecioară Maria, indicând-o ca model spiritual, necesar creșterii în credință și virtute.

¹²⁹ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Întâia Cuvântare Morală*, Folocallia, vol VI, p. 157

III.2 Relația spirituală desăvârșită a Maicii Domnului cu Duhul Sfânt, temei al lucrării sale de mijlocire.

Potrivit iconomiei divine, legătura noastră cu Dumnezeu, Sfânta Treime, se face totdeauna prin Duhul Sfânt. Aceasta întrucât El este Duhul comuniunii și al unității în Sfânta Treime și voințe să ne aducă pe toți la unitatea cu Dumnezeu și între noi, ridicându-ne în acest sens la un stadiu de înduhovnicire, conform cu sfințenia pe care El o împărtășește.

În acest sens patriarhii, profeții și toți dreptii Vechiului Testament au fost "umbriți" de Duhul Sfânt, ridicați, cu voia și efortul lor ascetic, la starea de sfințenie, necesară cunoașterii și iubirii lui Dumnezeu. În gradul cel mai înalt, însă, a fost "umbrită" de Duhul Sfânt Maica Domnului, în vederea pregătirii ei pentru a naște pe Mântuitorul Hristos.

Ca și la prima creație a lumii, când Duhul Sfânt "se purta pe deasupra apelor" (*Facere 1, 2*), și la a doua creație a lumii, adică la Întruparea Fiului lui Dumnezeu, Duhul Sfânt curățește, sfințește și înnoiește firea omenească, făcându-o capabilă, în Sfânta Fecioară Maria, să zămislească fără sămânță.

Relația specială, unică, a Duhului Sfânt cu Sfânta Fecioară Maria se stabilește încă de la zămislirea ei de către Sfânta Ana, care, deși pe cale naturală, a conceput la bătrânețe, ea însăși fiind neroditoare. Aici observăm prima intervenție a Duhului Sfânt, arătându-se lucrarea proniatoare a Tatălui, împlinită prin Cuvântul și Fiul Său, în Duhul

Sfânt. Chiar dacă nu acum i se șterge păcatul strămoșesc, cum greșit învață catolicii, Duhul Sfânt este de acum prezent în persoana ei, într-un grad superior prezenței sale în proorocii și dreptii Legii Vechi. Zămislirea ei minunată, "prin care se face începutul unirii legăturilor dintre Mântuitorul și Preasfânta Fecioară a fost rânduită de Dumnezeu ca să ne arate că însăși venirea pe lume a acestei minunate prunci și deci însăși intrarea ei în existența omenească n-a fost numai o lucrare a firii, ci și o conlucrare evidentă a voinței lui Dumnezeu și că, prin urmare, legăturile ei cu Duhul Sfânt au început chiar din însuși actul zămislirii sale."¹³⁰

Lucrarea specială a Duhului Sfânt devine evidentă și prin faptul că Sfânta Fecioară este primită de bătrânii ei părinți ca un dar al lui Dumnezeu¹³¹, ei învrednicindu-se să întoarcă acest dar lui Dumnezeu, prin puterea Duhului Sfânt, afierosind pe Fecioara la Templul din Ierusalim. Aici discernem o a doua etapă a legăturii Duhului Sfânt cu Sfânta Fecioară, concretizată în viața de sfințenie pe care o duce slujind în templu, ea fiind pregătită de Duhul Sfânt să devină un templu al Lui, superior celui din Sion.

Profețiile teotokologice ale Vechiului Testament, săvârșite de Duhul Sfânt, se împlinesc prin aducerea Sfintei Fecioare la templu: "Frumusețea ei a plăcut Împăratului"

¹³⁰ Arhim. Dosoftei Morariu, *Despre dumnezeiescul har*, Editura Episcopiei Romanului, 1999, p. 184-185

¹³¹ Sfântul Nicolae Cabasila, *Omilie la Slăvita naștere a Preasfintei Maici a Lui Dumnezeu*, în vol. *Trei omilii la Naștere, la Buna Vestire și la Adormirea Preasfintei Maici a lui Dumnezeu*, Editura Icos, 1999, p. 31

(*Psalmul 44, 13*); "Stătu-a împărăteasa de-a dreapta Ta, îmbrăcată în haină aurită și prea înfrumusețată" (*Psalmul 44, 11*).

Sfântul Maxim Mărturisitorul explică aceste proorocii prin lucrarea tainică a Duhului Sfânt asupra Sfintei Fecioare, pe care o împodobește duhovnicește cu darurile Sale, ce se vor înmulți prin străduințele ei: "O frumusețe alcătuită din fapte bune și cuvinte dumnezeiești, cu totul după voia lui Dumnezeu, Mântuitorul ei; așa cum curcubeul ce se vede în nori e unul prin ipostas și prin nume, dar se vede în multe culori și grațios, tot așa Preacurata Fecioară a fost împodobită încă din pruncie cu găteala de nerostit (apofatică n.n.) a podoabelor în culori felurite și pe măsură ce creștea cu vârsta, pe atâta creștea și găteala podoabei ei. De aceea frumusețea ei a plăcut Împăratului și El s-a sălășluit întru ea."¹³²

Același Sfânt Părinte identifică o lucrare asemănătoare a Duhului Sfânt asupra Sfintei Fecioare, cu cea pe care Duhul o va manifesta față de umanitatea Fiului lui Dumnezeu Întrupat, asupra căreia El va lucra transfigurarea și îndumnezeirea, împreună și concomitent cu lucrarea proprie a Fiului asupra umanității Sale. El afirmă următoarele: "Odată cu creșterea trupului, sporea și rânduiala și cunoașterea minții și ea primea învățătura desăvârșirii de la îngerul, hrănitorul ei; am spune chiar mai mult, că prin harul Sfintei Treimi ea sporea crescând în statură și în har,

¹³² Epifanie monahul, Simeon Metafrastul, Maxim Mărturisitorul, *Trei vieți bizantine ale Maicii Domnului*, trad. și postfață de Diac. Ioan Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2001, p. 83

așa cum spune evanghelistul despre Fiul ei (*Luca 2, 40*): înainta prin creșterea staturii pe măsura hranei cu care se hrănea, iar în cele duhovnicești pe măsura călăuzitorului ce îi fusese dat prin harul lui Dumnezeu și prin ocrotirea arhanghelului.¹³³

Lucrarea deosebită a Duhului Sfânt asupra Sfintei Fecioare nu trebuie să sugereze o anumită stare de pasivitate a ei în acest proces de sfințire și de pregătire în vederea întrupării. Starea ei de feciorie trupească și sufletească, de curăție desăvârșită constituie a doua premiză a efortului său ascetic, dacă prima o reprezintă prezența și lucrarea Duhului Sfânt. Sfântul Nicolae Cabasila consideră că Sfânta Fecioară Maria, ajutată și ocrotită de Duhul Sfânt, trebuia să depășească pe toți oamenii dinaintea ei printr-o viață curată, pentru a se pregăti să devină Maică a Făcătorului său. De aceea "ea singură dintre oameni s-a luptat cu putere de la început și până la sfârșit împotriva oricărei răutăți. Doar ea a întors lui Dumnezeu neatinsă frumusețea pe care El ne-a dat-o, numai ea s-a folosit de toată puterea și de toate armele pe care El le-a încredințat. Prin iubirea sa față de Dumnezeu și prin puterea minții sale, prin voința sa mereu dreaptă și prin nemărginirea înțelepciunii sale, ea a îndepărtat orice păcat și a dobândit o biruință neasemănată. Astfel ea l-a dezvăluit pe om așa cum a fost el zidit dintru început și pe Dumnezeu și

¹³³ *Ibidem*, p. 85.

înțelepciunea Sa fără prihană și cât îl iubește El pe om.”¹³⁴ Cu alte cuvinte, prin puterea Duhului Sfânt, care o ocrotea și o întărea permanent, Sfânta Fecioară Maria a descoperit prin persoana ei, în mod profetic, restaurarea umanității care avea să se petreacă în firea omenească, dăruită de ea, Fiului lui Dumnezeu. Pregătirea omenirii în vederea Întrupării, va atinge astfel punctul culminant prin pregătirea de către Duhul Sfânt a “vasului alegerii”, “pârğa întregii umanități”, care va fi capabilă să rostească atât de mult așteptatul “fie” al întregii omeniri, pentru ca să se împlinească celălalt “Fie”, al lui Dumnezeu, al Răscumpărării neamului omenesc prin Jertfa Fiului Său.

Momentul culminant al legăturii duhovnicești a Sfintei Fecioare Maria cu Preasfântul Duh va avea loc, așa cum se cunoaște, în ceasul Bunei-Vestiri. Pogorârea Lui, care anticipează cealaltă pogorâre, de la Cincizecime, și locuirea Lui în Sfânta Fecioară, pregătind și coincidând cu cealaltă locuire, trupească, a lui Dumnezeu-Cuvântul, o transformă real și plenar în Biserică a dumnezeirii. Duhul Sfânt lucrează acum, mai mult decât înainte și mai adânc decât în toți dreptii de până atunci, în interiorul persoanei Preacuratei Fecioare, pentru a săvârși “taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută”. O mai intimă unire a Duhului Sfânt cu o persoană umană nu poate avea loc, cu excepția firii umane a Mântuitorului, prin care se va arăta Duhul Sfânt prin transfigurarea de pe Tabor și prin lumina Învierii, ce va străluci din trupul atotîndumnezeit al Mântuitorului.

¹³⁴ Sfântul Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 34.

Acolo este însă o fire umană enipostaziată de Dumnezeu-Cuvântul, asupra căreia lucra din interior și El însuși; aici este vorba, însă, de un ipostas uman, total deschis și total dăruit lui Dumnezeu, făcut apt, de către Duhul Sfânt, să primească pe Cel neîncăput.

Intensitatea culminantă a harului divin pe care îl primește în ceasul Bunei-Vestiri, Sfânta Fecioară Maria, se datora atât prezenței tainice și unice a Duhului Sfânt, Cel care nu se mai făcuse atât de interior niciunei alte persoane umane, cât și scopului unic al acestei coborâri a Duhului Sfânt: înomenirea apofatică a Fiului și Cuvântul Tatălui. "Harul pe care îl găsisese ea, comentează Sfântul Maxim Mărturisitorul, era cinstea și numele de Născătoare de Dumnezeu, căci ea a fost chemată Născătoare de Dumnezeu și s-a făcut Născătoare de Dumnezeu cu adevărat. Cu adevărat a aflat mare har la Dumnezeu (*Luca 1, 30*), harul de a se fi făcut Maică a Fiului Unui-Născut al lui Dumnezeu. Har mai înalt decât toate harurile, pe care mintea nu-l poate pătrunde, și limba nu-l poate rosti."¹³⁵

Zămislirea suprafirească care are loc în sânul Sfintei Fecioare Maria o arată ca "Mireasă a Duhului Sfânt", Cel ce va lucra în ea și nașterea suprafirească, cu păstrarea fecioriei sale, semn al prezenței "Puterii Celui Prea Înalt", adică, a Logosului divin întrupat. În această calitate de "Mireasă a Duhului Sfânt", Maica Domnului arată profetic, calea de urmat pentru fiecare credincios, al cărui suflet

¹³⁵ Epifanie Monahul, Simeon Metafrastul, Maxim Mărturisitorul, *op. cit.* p. 94.

trebuie să devină "mireasă a Duhului". Pe de altă parte această calitate dobândită în momentul Bunei-Vestiri, rămâne pentru veșnicie, ca și calitatea ei de Născătoare de Dumnezeu și cea de pururea Fecioară. Pe temeiul acestor atribute, precum și al prezenței neîncetate a Duhului Sfânt, putem afirma faptul că și atributul de Mijlocitoare, care își are izvorul în actul Întropării Fiului lui Dumnezeu, rămâne pentru veșnicie, fiind extins prin puterea Duhului Sfânt de la mântuirea obiectivă la cea subiectivă, de la lucrarea Fiului asupra trupului Său luat din Sfânta Sa Maică la lucrarea aceluiași Fiu dumnezeiesc, prin Duhul Sfânt, asupra fiecărei persoane umane, care se unește cu El, primind pe Duhul Sfânt.

Prezența Duhului Sfânt în persoana Maicii Domnului după trecerea ei lângă tronul Fiului său, în Împărăția Prea Sfintei Treimi, Biserica o mărturisește ca fiind desăvârșită în cel mai înalt grad, așa încât Maica Domnului poate asculta sau primi rugăciunile tuturor și poate revărsa din darurile sale asupra credincioșilor, Duhul Sfânt lucrând El însuși la adâncirea comuniunii celor uniți cu Hristos și întreolaltă.

Sfântul Grigorie Palama o consideră pe Maica Domnului pentru desăvârșita ei îndumnezeire, hotarul între creat și Necreat: "Prin urmare, numai ea singură este hotarul firii create și necreate și nimeni nu ar putea veni la Dumnezeu decât prin ea și prin Mijlocitorul, care s-a născut

din ea; și nici unul dintre darurile lui Dumnezeu n-ar putea fi făcute îngerilor și oamenilor decât prin ea.”¹³⁶

Relația cu totul specială a Maicii Domnului cu Sfântul Duh poate fi evidențiată prin afirmarea locuirii Lui în ea, de la Buna-Vestire, făcându-o pnevmatoforă pentru a putea deveni, în cel mai concret sens și hristofoară. Se poate vorbi despre o “ungere”, în sensul biblic, superioară ungerii profeților și care anticipează ungerea umanității Mântuitorului Hristos, Unsul prin excelență¹³⁷. Pornind de la această realitate spirituală tainică, trebuie admis că, așa cum Fiul lui Dumnezeu Întrupat nu se va separa niciodată de Prea Sfânta Sa Maică, atât pe pământ cât și în cer, tot astfel Duhul Sfânt, coborât în și peste Sfânta Fecioară Maria, va rămâne în veci într-o unire cu ea, împărtășindu-l, în unire cu Hristos, visteria neîmpuținată a darurilor. Această viziune teologică este analoagă cu cea despre relația dintre Duhul Sfânt și Biserică, fiindcă odată coborât la întemeierea ei în ziua Cincizecimii, El nu se mai desparte în veci de ea, chiar dacă în același timp este și deasupra ei, asemenea Mântuitorului Hristos, iar ea îl invocă la fiecare acțiune sacramentală a ei.

Anticiparea tainei Bisericii prin taina Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu se datorează atât aspectului hristic al teotokologiei, cât și al celui pnevmatic. Primul

¹³⁶ Sfântul Grigorie Palama, *Cuvânt despre intrarea în Sfânta Sfințelor...*, în vol. *Fecioara Maria și Petru Athonitul – prototipurile vieții isihaste și alte scrieri duhovnicești*, Scrieri II, studiu introductiv și trad. de Diac. Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2005, p. 197.

¹³⁷ Alexis Kniazev, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, p. 93

care a afirmat analogia dintre Eva, Sfânta Fecioară Maria și Biserică a fost Sfântul Irineu¹³⁸. Aceasta îndreptățește afirmarea unei dimensiuni teotokologice a Bisericii, pe care se fundamentează funcția ei maternă sau chipul fecioriei materne a Bisericii¹³⁹. Așa cum am precizat anterior, profețiile teotokologice ale Vechiului Testament pot fi interpretate și ca profeții eclesiale, dar și invers. Astfel între taina Maicii Domnului și taina Bisericii există o relație interioară dată în Hristos și în Duhul Sfânt, fiindcă amândouă exprimă modul în care creatul se umple de har și devine în întregime îndumnezeit¹⁴⁰.

O altă analogie extrem de semnificativă în plan duhovnicesc, se poate face între prezența Sfintei Treimi în Biserică și calitatea de "biserică a Treimii" pe care o are Maica Domnului din momentul Întropării Domnului. În teologia ortodoxă mai nouă, Biserica este relaționată cu Sfânta Treime, ca și actul creației, relatat în Cartea Facerii. Deși numai Fiul se Întrepează, taina Întropării ca și taina întemeierii Bisericii se săvârșește prin pogorârea Duhului Sfânt și prin bunăvoința Tatălui, Care lucrează prin cele două "brațe" ale Sale, Fiul și Duhul. Iar acolo unde Hristos prin Duhul Sfânt își face sălaș al odihnei Sale, Duhul odihnindu-se acum și peste omenitatea asumată de Fiul, acolo este și Tatăl prezent: cele două locuri sfinte coincid și de aceea Maica Domnului este reprezentată în mijlocul

¹³⁸ Sfântul Irineu, *Adversus Haereses*, I, III, c. 22, cit. la Paul Evdokimov, în *Ortodoxia*, p. 162

¹³⁹ Paul Evdokimov, *op. cit.* supra, p. 163

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 164, nota 109

Sfinților Apostoli, adică în mijlocul Bisericii, Unicul Hristos fiind Pantocrator al Bisericii, adică al umanității restaurate, al cărei început și vârf spiritual este Maica Domnului. Iată cum descrie Sfântul Grigorie Palama modul tainic în care Sfânta Fecioară Maria devine sălaș al Treimii prin iubire: "Iar dacă răsplătirile date în schimb sunt pe măsura iubirii de Dumnezeu și cine iubește pe Fiul este iubit de El și de Tatăl Lui și se face în chip tainic sălaș al Amândurora (*Ioan* 14, 23; 8, 42), Care locuiesc și umblă în sufletul lui potrivit făgăduinței Stăpânului (*2 Corinteni* 6, 16), cine oare L-ar putea iubi pe Acesta mai mult decât Mama Lui, care nu numai că L-a născut ca Unul-Născut dar L-a născut singură fără însoțire, ca afecțiunea ei să fie dublă prin fire, neîmpărțită de nici un soț? Și cine ar putea fi iubită mai mult decât Mama Lui de Fiul Unul Născut, care în veacurile din urmă a ieșit în chip negrăit numai din ea, așa cum înainte de veacuri a ieșit numai din Tatăl? Iar dacă una e iubirea Tatălui și a Fiului, iar cinstea și convergența de la Amândoi Aceștia este și a Duhului, atunci ea poartă în mijlocul sufletului ei întreaga Treime necreată, din Care pe Unul L-a zămislit fără sămânță și, fiind fecioară, L-a născut fără dureri" ¹⁴¹.

Prin faptul că a adus, în sufletul și în trupul ei preacurat și sfânt, Sfânta Treime, devenind "biserica a Dumnezeirii", Maica Domnului a ridicat umanitatea la calitatea de receptor al lui Dumnezeu, taină ajunsă la desăvârșire prin unirea ipostatică a Fiului lui Dumnezeu întrupat. În același

¹⁴¹ Sfântul Grigorie Palama, *op. cit.* p. 197-198

timp, Maica Domnului devine și în acest sens, model pentru toți ceilalți membrii ai Bisericii de a deveni, în chip duhovnicesc sălașuri ale Prea Sfintei Treimi, în chip anticipativ aici, pe pământ și în mod desăvârșit în Împărăția cerurilor.

Unii teologi ortodocși merg și mai departe în abordarea relației dintre Maica Domnului și Sfânta Treime, considerând că "Taina nașterii Logosului în trup omenesc poate fi apropiată, în măsura posibilului, de nașterea Sa din veci și poate fi înțeleasă în lumina relațiilor dintre cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi. Fiul se naște din Tatăl în Duhul Sfânt, Cel ce purcede din Tatăl prin Fiul. Se poate înțelege acțiunea Sfântului Duh în momentul Bunei-Vestiri ca prelungirea acțiunii în care se înfăptuiește din veci nașterea în Sfântul Duh a Fiului de către Tatăl și purcederea Duhului din Tatăl prin Fiul, precum și ca o împlinire a acestui act în Sfânta Fecioară Maria. Cuvântul se face trup în timp după modelul nașterii Sale veșnice"¹⁴². Cele afirmate mai sus sunt de natură să evidențieze participarea întregii Sfintei Treimi la actul întrupării Fiului și implicit desăvârșita sfințire a Maicii Domnului, prin prezența și lucrarea Prea Sfintei Treimi. Observăm aici și funcția revelatoare a Maicii Domnului, căci prin ea, Fiul se arată lumii ca Dumnezeu-Om și prin El, descoperă lumii întreaga Sfântă Treime.

¹⁴² Alexis Kniazev, *op. cit.*, p. 92.

III.3 Legătura harică dintre Maica Domnului și toți sfinții

Am afirmat anterior, că între Fiul lui Dumnezeu și Sfânta Fecioară Maria este o dublă relație de rudenie: trupească și spirituală. Cea trupească este definită de apelativul "Născătoare de Dumnezeu" sau Maica Domnului, așa cum o numește Sfânta Elisabeta și cum o numesc de atunci credincioșii în Biserică. Rudenia spirituală are la bază cealaltă fațetă a dogmei teotokologice, exprimată prin apelativul "Pururea-Fecioara Maria". Aceasta se arată și prin calitatea de "Mireasă" a Fiului lui Dumnezeu, indicând disponibilitatea totală și delicatețea iubirii feciorelnice, cu care ea Îl primește în sine. Astfel "Fecioara nu e numai Maica, ci și Mireasa Lui. Are astfel o îndoită iubire în ea. Ea se face Maica Creatorului dar numai pentru că se face Mireasa Lui și crede că El a iubit-o așa de mult, că a binevoit să se facă Mirele ei."¹⁴³

Prin Întruparea Sa, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu nu o scoate pe Sfânta Fecioară Maria din solidaritatea cu întregul neam omenesc. El intră de bunăvoie, prin Sfânta Sa Maică și ca om în relație de rudenie trupească cu toți urmașii lui Adam. Ca Dumnezeu, ca Logos divin El este Pantocrator al umanității de la crearea acesteia, toate rațiunile făpturilor create avându-și centrul lor în El. Dar ca om

¹⁴³ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1987, p. 295

El își arată iubirea Sa de oameni începând cu Sfânta Sa Maică și prin ea o extinde la toți care, prin smerenie și ascultare se aseamănă Sfintei Fecioare.

Dacă teologia, cultul și spiritualitatea ortodoxă au avut permanent grijă să nu separe pe Maica Domnului de Fiul și Mântuitorul ei și al lumii, aceeași grijă au avut-o și pentru a nu separa pe Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu de întreg neamul omenesc și îndeosebi de sfinți. S-a urmărit cu perseverență lucrul acesta pentru a se afirma adâncă solidaritate sau comuniune a oamenilor, restaurați prin întruparea și jerfta Mântuitorului și care se va desăvârși deplin în eshaton. Sfântul Simeon Noul Teolog confirmă lucrarea unificatoare a Mântuitorului față de cei credincioși, materializate sub forma dublei împărtășiri de El a celor ce se unesc cu El: "Fiul lui Dumnezeu și al neprihănitei Fecioare împărtășește sfinților, cum s-a spus, din firea și ființa Tatălui celui împreună veșnic, harul său dumnezeiesc; iar din firea și ființa celei ce L-a născut pe El în chip propriu și cu adevărat, trupul pe care l-a luat din ea. Și precum din plinătatea Lui noi toți am luat (*Ioan 1, 16*), așa și din trupul neprihănit luat din Prea Sfânta Sa Maică, primim toți; și precum Fiul ei și Dumnezeu s-a făcut Hristos și Dumnezeul nostru dar a fost și fratele nostru, așa și noi – o, negrăită iubire de oameni – ne facem fii ai Născătoarei de Dumnezeu, Maica Lui și frați al lui Hristos"¹⁴⁴. Harul dumnezeiesc pe care îi primesc sfinții și toți credincioșii de la Hristos Domnul, este împărtășit de El prin intermediul

¹⁴⁴ Sfântul Simeon Noul Teolog. *op. cit.* p. 160

trupului Său îndumnezeit. Același trup, însă, provine din trupul preacurat al Maicii Sale, și prin aceasta toți câți se unesc cu Hristos se unesc și cu Maica Sa, devenind prin har fii ai ei. Pe aceasta se întemeiază solidaritatea dintre Maica Domnului și toți sfinții, căci împărtășindu-se de Hristos, aceștia adâncesc legătura lor personală cu Născătoarea de Dumnezeu și Pururea Fecioara Maria

Adâncind și mai mult descrierea legăturii spirituale dintre Maica Domnului și sfinți, Sf. Simeon afirmă dubla relație ce se stabilește între ei: "Maica lui Dumnezeu este Stăpâna și Impărăteasa și Doamna și Maica tuturor sfinților, iar sfinții toți sunt slujitorii ei, precum Maica este a lui Dumnezeu. Pe de altă parte sunt fiii ei, întrucât se împărtășesc din preacuratul trup al Fiului ei. Căci trupul Domnului este trupul Născătoarei de Dumnezeu."¹⁴⁵

Cel ce fundamentează relația spirituală dintre toți sfinții este însuși Mântuitorul Hristos, a cărui prezență tainică și pneumatică în sufletele lor îi unește între ei și în jurul Maicii Domnului, care este cea mai apropiată de El. Altfel spus, cu cât se apropie ei prin credință, făptuire și cunoaștere de El, ca de izvorul vieții lor spirituale, umplându-se de lucrarea sfințitoare a Duhului Sfânt, cu atât se apropie și de Maica Domnului, ea însăși înaintând la nesfârșit spre Dumnezeu, ca un vârf spiritual al umanității restaurate.

Pe lângă dubla legătură dintre Maica Domnului și sfinți, Sf. Simeon identifică trei moduri ale rudeniei trupești și duhovnicești dintre aceștia: "Rudenii ale ei sunt sfinții în

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 161

chip întreit. După un chip pentru că au rudenie din același lut și din aceeași suflare sau suflet, după al doilea chip, pentru că au comuniune și părtășie cu ea, prin trupul luat din ea; iar după al treilea, pentru că prin sfințenia ce se înfăptuiește în ei după Duh, fiecare are în sine prin ea pe Dumnezeuul tuturor zămislit în sine, precum L-a avut și ea. Căci deși L-a născut și trupește, dar L-a avut întreg în sine întotdeauna și-L are și acum și pururea și duhovnicește, și-L are la fel, în chip nedespărțit.”¹⁴⁶

Observăm o gradăție a celor trei tipuri de rudenie, pornindu-se de la unitatea de fire a tuturor urmașilor lui Adam, ridicându-se prin unitatea dată în Trupul lui Hristos, care provine din trupul Născătoarei de Dumnezeu și culminând cu unitatea desăvârșită pe care o lucrează Duhul Sfânt în sfinți, prin multitudinea de daruri revărsate în ei sau prin înflorirea aceluiași har dumnezeiesc, pe care îl împărtășește Duhul Sfânt din umanitatea îndumnezeită a Domnului Hristos. Toate aceste legături trupești și duhovnicești converg, prin lucrarea Duhului Sfânt, spre o tot mai deplină și adâncă comuniune, care, să nu uităm, se realizează în Biserică, sacramental și se exprimă atât de plastic în rânduiala Proskomidiei din Liturgia Ortodoxă.

Între afirmațiile anterioare ale Sf. Simeon Noul Teolog descoperim una, care atrage atenția asupra faptului că acești sfinți primesc harul de la Mântuitorul Hristos și de la Duhul Sfânt prin intermediul Maicii Domnului. În imnul-acatist al Bunevestiri (*Icosul 10, Stihul 4*) adresându-se Maicii

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 161-161

Domnului, imnograful afirmă: "Bucură-te dătătoarea Darului celui dumnezeiesc". Cele semnalate mai sus sunt de natură să pună într-o lumină nouă raportul dintre Maica Domnului și sfinți (înțelegându-se aici și credincioșii Bisericii), accentuând și mai mult comuniunea dintre ei. O apreciere superficială a acestei învățături ar putea conduce la concluzia greșită că Maica Domnului se substituie cumva Fiului ei sau Duhului Sfânt, pentru faptul că ea dăruiește oamenilor harul necreat al Sfintei Treimi. În acest sens ne-am apropiat foarte mult de poziția catolică, potrivit căreia Sfânta Fecioară Maria mijlocește direct între oameni și Dumnezeu-Tatăl, ocolind oarecum pe Fiul și Duhul Sfânt.

În realitate lucrurile stau altfel în credința și spiritualitatea ortodoxă. Ne ajută să descoperim sensul autentic al mijlocirii harice a Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu, Sf. Teofan Mărturisitorul, episcopul Niceei, care precizează modul în care dumnezeiescul har este împărțit sau împărtășit de către Duhul Sfânt: "Pe acesta (adică harul) îl procură și îl împarte creației Mângâietorul. Și are ca prim vas primitor firea omenească luată din noi (respectiv din Sf. Fecioară) a Mântuitorului. Iar cortul cel ceresc și de viață începător al Maicii lui Dumnezeu este al doilea, imediat după acela. Căci Dumnezeu Cuvântul, fiind dătătorul prin fire al Duhului propriu după lucrare, umple mai întâi casa și templul său propriu de întreg Acesta. Apoi de acolo, Duhul Sfânt, curgând ca dintr-un izvor, trece în a doua casă și templu al Său, în Maica Sa."¹⁴⁷

¹⁴⁷ Arhim. Dosoftei Morariu, *op. cit.*, p. 193

Se impun câteva precizări asupra considerațiilor cu implicații teotokologice ale Sf. Teofan. La prima vedere s-ar părea că ele cuprind un adevăr, care n-a pătruns în teologia ortodoxă, mai bine zis în manualele de dogmatică. Această stare de lucruri poate fi explicată prin influențele eterodoxe de care s-au resimțit acele manuale, în special în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Cu toate acestea, în cultul și în spiritualitatea Bisericii Ortodoxe, întrucât Maica Domnului a fost preamărită în mod nedespărțit de Mântuitorul Hristos, nu s-a făcut nici o separație între lucrarea Duhului Sfânt și rolul Maicii Domnului și al sfinților în procesul mântuirii subiective, în care Duhul Sfânt se manifestă tainic prin sfinți ("Minunat este Dumnezeu întru sfinții săi"), cu scopul de a-i atrage către pragul sfințeniei pe toți cei credincioși. Modul personalist-duhovnicesc al relațiilor dintre oameni și Dumnezeu a fost mai corect înțeles și mai exact experimentat prin intermediul cultului și spiritualității ortodoxe, decât expus și interpretat de teologia ortodoxă a secolelor trecute.

Să revenim la modul apofatic al împărtășirii harului de către Duhul Sfânt și să apelăm la un alt text din Sf. Teofan al Niceei: "Iar al doilea vas este Sfânta Maria, Corul cel de viață începător al celei ce L-a născut pe Acela care primește din primul vas, adică din firea trupească a Mântuitorului (luată din ea) în chip nemijlocit, întreaga deplinătate a Dumnezeirii. Iar din acest al doilea vas (adică din Sf. Maria) primesc iarăși ca dintr-o visterie sau izvor de viață începător, primele trepte ale cetelor (celor) din jurul lui Dumnezeu, adâncul diferitelor Daruri ale Duhului, ce se

împart și se deosebesc după feluri, ca și deosebirea celor ce le primesc.¹⁴⁸

Cel ce împarte harul sfințitor și mântuitor este Duhul Sfânt, Subiect divin veșnic al veșnicelor energii necreate, ce izvorăsc apofatic din adâncul Ființei divine. El transfigurează și îndumnezeiește firea omenească a Mântuitorului, peste care s-a odihnit la Iordan și din care a strălucit la Schimbarea la Față de pe Tabor. Tot El va îmbrăca cu "putere de sus" pe Sfinții Apostoli și prin aceștia pe toți cei ce vor crede și se vor boteza. Toți vor deveni "vase" sau "locașuri" ale odihnei dinamice a Duhului Sfânt, unindu-se ei cu Hristos; aceasta se va produce însă, după o logică duhovnicească, în ordinea apropierei lor de Mântuitorul, Fiul întrupat al Tatălui. Această ordine harică a sfințeniei se observă pretutindeni în cultul Bisericii Ortodoxe: în rânduiala Proskomidiei, în dipticele de la Sfânta Liturghie, în ordinea icoanelor de pe catapeteasmă etc.

Pe lângă viziunea pneumatică a împărtășirii harului divin, pe diferite trepte ale sfințeniei și într-o comuniune dinamică și stabilă, viziunea hristică se adaugă în mod complementar. Hristos extinde lucrarea Sa mântuitoare, atașându-i Trupului Său tainc, Biserica, pe toți cei care se unesc cu El, dar nu într-un mod strict individual, ci legându-i solidar unii de alții, așa cum sunt sfinții îngeri în cer, împărtășindu-și reciproc cunoașterea lui Dumnezeu și darurile Duhului Sfânt, începând de la cei mai apropiați de tronul Dumnezeirii. Dacă Mântuitorul Hristos voiește să

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 194

împărtășească, prin Duhul Sfânt, același har prin care și-a îndumnezeit firea omenească, mai întâi Sfintei Sale Maici, apoi, prin ea ca persoană, ca printr-un alt izvor celorlalți, care stau în jurul lui, este ca toți să formeze o unitate, un singur trup și un singur duh. Pe lângă aceasta, să nu pierdem din vedere faptul că harul divin, ca lucrare personală a lpostaselor divine veșnice, se împărtășește de la persoană la persoană, el purtând tainic în sine pecetea Persoanei divine, Care îl dăruiește și având puterea de a personaliza pe cel ce îl primește cu vrednicie, adică de a-l edifica drept persoană integrată în comuniunea cea largă a Bisericii. Cât de departe ne aflăm de modalitatea pur impersonală de raportare la grația creată a teologiei scolastice, după care această grație este depozitată fie în Biserică, fie în colegiul episcopilor. Nu se mai poate observa acolo nici Subiectul divin dăruitor, care este prezent, în chip nevăzut, în Biserică și în Sfintele Taine, nu se mai ia în considerare în mod real nici subiectul uman primitor, care nu se mai simte introdus într-o relație personală, într-o comuniune diversă și totuși unitară.

S-ar mai putea adăuga ca argument, tot pentru evidențierea manierei personaliste și duhovnicești de înțelegere a tainei mântuirii, faptul că Mântuitorul Hristos, urmând să ne dăruiască înfierea de către Tatăl, ne dăruiește ca Mamă în mod simultan Biserica și pe Sfânta Sa Maică. Prin statutul său de persoană desăvârșit îndumnezeită, care participă în mod anticipativ la starea de înviere a Fiului Său, Maica Domnului sugerează în modul cel mai elocvent cu putință, starea în care se află Biserica, în tensiune

după Mirele ei ceresc, dar încă pe cale, în stare de jertfă și rugăciune.

Pe de altă parte, tocmai pentru a arăta importanța decisivă a rudeniei spirituale care se creează, prin puterea Duhului Sfânt între credincioși, între aceștia și sfinți și între toate făpturile raționale create, angajate pe drumul transfigurării și îndumnezeirii și Persoanele Prea Sfintei Treimi, Mântuitorul se folosește de rudenia Sa trupească dar și spirituală cu Maica sa, pentru a oferi un model de urmat tuturor celorlalți care se împărtășesc de sfințenie și de mântuire. De aceea, prin pronia divină a Logosului întrupat, Maica Domnului," așa cum în calitatea ei de Mamă a Pruncului celui dumnezeiesc a fost hrănitoare a Acestuia din preacuratul ei piept feciorelnic, tot așa acum, cu darul și cu puterea Fiului ei, devine hrănitoare pe plan spiritual cu har dumnezeiesc a întregii creații, deși în chip și în sens diferit: a Aceluia, în calitate de mamă iar acestora, ca stăpână a întregii făpturi." ¹⁴⁹

Până aici am arătat că harul divin se împărtășește de Hristos Mântuitorul și de Duhul Sfânt prin sfinți și în special prin Maica Domnului, cu scopul de a-i uni tot mai strâns între ei și cu Hristos, așa după cum diversitatea darurilor sau harismelor Duhului, departe de a împărți pe credincioși, îi face tot mai dependenți unii de alții și pe toți de Dătătorul harului. Se cuvine să evidențiem, în acest context, și voința însăși a Maicii Domnului de a împărtăși tuturor mila sau iubirea sa către oameni, în special cei

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 196-197

credincioși, rudenia sa după trup, dar mai ales după duh. Ca una ce a făcut în cel mai înalt grad experiența milei și iubirii lui Dumnezeu către ea, prin alegerea de care s-a învrednicit, ea vrea să facă părtași acestei iubiri compătimitoare pe cât mai mulți din cei renăscuți prin Hristos. Mijlocirea ei în obținerea harului nu trebuie înțeleasă nici un moment ca având un caracter juridic, formalist și exteriorist, ca și cum ea, împreună cu toți sfinții, s-ar interpune între oameni și Dumnezeu. Mesajul evanghelic al Maicii Domnului rămâne același peste veacuri: "Să faceți tot ceea ce vă spune El" (adică Hristos n.n.).

Mântuitorul nu încetează să întindă nenumărate punți între El și omenire, de natură spirituală, El însuși rămânând, fără îndoială, Calea unică spre Dumnezeu. O astfel de punte se constituie Maica Domnului, de al cărei ajutor duhovnicesc, gratuit ca însuși harul divin și neconstrângător ca și acesta, are nevoie orice credincios: "Nici una din bunătăți (duhovnicești), nici cuvânt, nici faptă, nici sfat, nu se isprăvește de cei ce se sânguiesc fără ajutorul tău. Pentru aceasta, dă-mi-l mie pe acesta, ca să plac lui Dumnezeu, ceea ce ești cu totul fără prihană".¹⁵⁰ Cele menționate anterior aparțin Sfântului Ioan Damaschin, cel care prin intermediul imnelor teotokologice a exprimat, poate, cel mai bine taina mijlocirii Maicii Domnului către Fiul sau dumnezeiesc.

¹⁵⁰ *Canonul Maicii Domnului*, glasul al VI-lea, miercuri seară, peasna a V-a, troparul II, cit. supra, p. 197

Prin faptul că ea însăși a fost împodobită de Duhul Sfânt cu toate darurile pentru a se învrednici să devină biserică sau locaș al Fiului lui Dumnezeu Întrupat, Maica Domnului revelează prin persona sa transfigurată, pe însuși Duhul Sfânt, Dătătorul sau Izvorul darurilor. Astfel se explică și smerenia și tăcerea pământească a Maicii Domnului, care ascundea lucrarea neîntreruptă a rugăciunii, a chemării Duhului Sfânt asupra sa. Prin ea se descoperă taina sfinților, de a deveni oglinzi și vase pline ale Duhului Sfânt: "Precum Fiul este chip al Tatălui, Duhul chip al Fiului, Maica acestui Fiu este chip al Duhului, nu natural și firesc, ci după participare și har, dar totuși oglindind fără asemănare, mai mult decât toată firea cea zidită, prototipul. Așa încât, întru ea se văd cu deplină claritate toate darurile și strălucirile Duhului, care sunt ale Însuși Fiului ei. Căci unul și același este chipul și una și aceeași frumusețea amândurora."¹⁵¹

Nu putem încheia acest capitol al relației Maicii Domnului cu toți sfinții fără a ne referi la raportul dintre sfinții îngeri și ea. Aceștia aveau și înainte de Întrupare o cunoaștere a Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu, ca Rațiune supremă a Tatălui în care sunt concentrate toate rațiunile existențelor create. După Întrupare sfinții îngeri îl pot cunoaște, am zice, într-un mod și mai concret, prin intermediul firii omenești deplin pnevmatizate și transfigurate a Mântuitorului. Dar intrând în relație de cunoaștere, iubire și slujire cu Fiul făcut om, ei intră în legătură și cu Acea prin

¹⁵¹ Arhim. Dosoftei Morariu, *op. cit.*, p. 198

care s-a întrupat El, experiind cu uimire adâncimea dragostei lui Hristos Domnul față de Maica Sa și a dragostei de mamă către Fiul Său, a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Ei se minunează de intimitatea și interioritatea realizată de Logosul divin întrupat cu o făptură creată, ome-nească, care întrece relația iubitoare și cunoscătoare pe care ei înșiși o au cu El. De aceea doxologesc și mai mult iubirea chenotică arătată de Mântuitorul Hristos făpturilor raționale create, împărtășindu-se și ei, prin Duhul Sfânt de această formă diferită de iubire, pe care Fiul lui Dumnezeu o arată și ca om. Iar iubirea pe care ei o arată lui Hristos se extinde și asupra Maicii Sale, deoarece ei pot înțelege și experia într-un mod mai intens decât oamenii iubirea jertfelnică și devotamentul nesfârșit al Sfintei Fecioare Maria față de Fiul său dumnezeiesc. Pe de altă parte ei pot simți mai adânc iubirea ca Om a lui Hristos, față de oameni, dacă fac experiența iubirii milostive a Maicii Domnului față de toți câți proslăvesc pe Hristos cel Înviat. Propriu-zis în cer, îngerii preamăresc pe Dumnezeu împreună cu toți sfinții, având în frunea lor pe Maica Domnului, ca una care are cea mai mare îndrăznire, mai mult și decât îngerii, înaintea tronului Fiului său și Dumnezeului nostru.

Împărtășirea de Hristos prin Sfânta Sa Maică o descrie Sfântul Grigorie Palama în următorii termeni: "Dat fiindcă în ceruri este această lege veșnică ca cei mai mici să se împărtășească de Cel ce șade dincolo de toate prin cei mai mari, iar Fecioara-Mamă e incomparabil mai mare decât toți, de aici urmează că prin Ea se vor împărtăși de Dumnezeu toți câți se împărtășesc de El și că pe Ea o vor

ști cuprindere sau receptacul al Celui de necuprins câți îl cunosc pe Dumnezeu și tot pe Ea o vor cânta în imne, după Dumnezeu, toți câți Îl cântă în imne pe Dumnezeu" ¹⁵².

Întrucât ea este cea care L-a umanizat pe Fiul lui Dumnezeu, L-a încăput pe Cel neîncăput, Maica Domnului se învrednicește prin El, să cuprindă în mod apofatic harul îndumnezeitor, ce izvorăște din umanitatea îndumnezeită a lui Hristos. În ceruri, Mântuitorul Hristos se face acum cunoscut îngerilor doar ca Dumnezeu-Om, cunoașterea anterioară a îngerilor doar ca Dumnezeu neîtrupat fiind depășită. De aceea simțindu-se și mai îmbogățiți prin această iubire divino-umană pe care o primesc acum de la Fiul lui Dumnezeu întrupat, sfinții îngeri doresc să se împărtășească de această iubire și prin persoana Maicii Domnului față de care Hristos o arată în cel mai înalt grad. Conform înțelegerii Sfântului Grigorie Palama, Maica Domnului, "primind prima plinătate a Celui ce plinește toate (*Coloseni 2, 19*), o face cu putință de cuprins pentru toți, împărțind-o fiecăruia după putere și după măsura curăției fiecăruia; astfel încât Ea este vistieria și distribuitorul bogăției dumnezeirii, spre Ea se uită și în Ea își pun încrederea ierarhiile cele mai de sus ale heruvimilor și pe atât de mai mult dintre toți sunt răpiți de dorul ei în tensiune spre cele de sus, pe cât de mai mult doresc revărsarea luminii și dăruirea harurilor negrăite și cu obârșie dumnezeiască, care vin prin Ea." ¹⁵³ Întrucât prin iubirea ei culminantă de mamă, spiritualizată

¹⁵² Sfântul Grigorie Palama, *op. cit.*, p. 199.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 198

prin îndumnezeirea persoanei sale sfinte, Maica Domnului stă în cea mai mare apropiere de Fiul său, Mântuitorul Iisus Hristos, plină fiind de strălucirea Lui, privirile sfinților o caută pe ea, pentru că în calitate de fii spirituali ai ei, să aibă și ei îndrăznire către Hristos Domnul. Iar Fiul lui Dumnezeu, făcut Fiu al omului, prin mijlocirea Sfintei Fecioare Maria, caută spre toți cu blândețe, privindu-i ca frați și fii ai Săi; nedespărțindu-se de iubirea Tatălui, primită prin Duhul Sfânt, nu se desparte nici de iubirea Mamei-Fecioare, care întruchiează și înmănunchiază iubirea tuturor oamenilor, la care se unește, tot prin mijlocirea unificatoare a ei și închinarea sfinților îngeri.

III.4 Lucrarea proniatoare a Fiului lui Dumnezeu, manifestată prin Maica Domnului

Mijlocirea Maicii Domnului pentru credincioșii de pe pământ nu a fost teoretizată în Biserica Ortodoxă și de aceea este, ca temă teologică, puțin dezvoltată în teotologia ortodoxă, la rândul ei destul de restrânsă. Ea aparține mai mult cinstirii care i se acordă prin cult și în care este permanent prezentă, având însă la bază experiența duhovnicească trăită de credincioșii din toate veacurile erei creștine. Afirmatia dogmatică a Părintelui Stăniloae că pe Dumnezeu cei mai mulți dintre credincioși îl cunosc în și prin împrejurările concrete ale vieții, considerăm că poate fi extinsă și asupra persoanei și lucrării Maicii Domnului, întrucât cultul și spiritualitatea Bisericii Ortodoxe atestă cu generozitate prezența spirituală prin puterea rugăciunii și a harului divin a Maicii Domnului în viața duhovnicească a credincioșilor.

Dacă ar fi să încadrăm din punct de vedere dogmatic lucrarea tainică a Maicii Domnului, confirmată de minunile săvârșite în nenumărate rânduri, putem spune că aparține domeniului teologic al mântuirii subiective sau al îndreptării și celui eclezial, deopotrivă, fiindcă în și prin Biserică credincioșii se sfințesc și se mântuiesc. Din această perspectivă Maica Domnului le este model suprem de credință, de dreaptă viațuire și de ascultare față de Dumnezeu, de slujire devotată a aproapelui, de iertare și de recunoștință.

Din perspectiva intervenției ei de mijlocitoare, de împărtășire a harului, de ocrotire a credincioșilor și de biruințe duhovnicești, lucrarea ei se circumscrie lucrării proniatoare a lui Dumnezeu, manifestată de Tatăl prin Fiul ca Pantocrator, atât al Bisericii, cât și al întregului cosmos, și prin Duhul Sfânt, Împlinitorul, Desăvârșitorul și Sfințitorul oamenilor și întregii creații. Am dori să subliniem, în continuarea celor afirmate anterior, că lucrarea Providenței divine este concepută încă, în teologia ortodoxă, sub influențele scolasticii medievale, ca o acțiune quasi-impersonală a lui Dumnezeu, ca aplicarea unei legi care privește cărmuirea, conservarea și cooperarea cu creația a lui Dumnezeu, fără implicarea directă a vreunei Persoane divine. Dacă în domeniul cosmologiei ortodoxe s-a trecut la implicarea dinamică a întregii Sfintei Treimi (Tatăl creează prin Fiul și Cuvântul în Duhul Sfânt), fiecare Persoană lucrând unitar și totuși divers, considerăm că același lucru se poate aplica și Proniei divine. Dumnezeu Tatăl conduce lumea spre scopul fixat, transfigurarea și îndumnezeirea ei, dar face lucrul acesta prin Fiul, care participă la atributul de Atotțiitor al Tatălui, conducând și El însuși lumea prin rațiunile lucrurilor, pe care El le-a imprimat de la creație și prin Duhul Sfânt și El participând la același atribut divin de Atotțiitor, întrucât prin harul proniator, manifestat în mod inseparabil de harul creator; desăvârșește neconținut creația, hrănindu-o spiritual prin acest har și întărindu-o în existență, împotriva mișcării potrivnice a duhurilor răutății și a acelor oameni, care urmează aceste duhuri, opunându-se planului lui Dumnezeu cu privire la lume. Conceperea într-o

manieră mai personalistă și mai duhovnicească a lucrării proniatoare a Prea Sfintei Treimi se înscrie în viziunea biblică și patristică a Răsăritului ortodox, conform căreia toate vin din Sfânta Treime, se explică prin Ea și se îndreaptă către comuniunea Ei supremă, desăvârșitoare și îndumnezeitoare.

Tipul de cunoștere a lui Dumnezeu din împrejurările concrete ale vieții, pe care l-a introdus în dogmatică părintele Stăniloae, are la bază ceea ce Biserica a experimentat duhovnicește în decursul veacurilor și care poate sta la baza unei teologii a prezenței lucrătoare sau dinamice a lui Dumnezeu în istorie, materializată în special prin viețile minunate și faptele evanghelice ale sfinților. Nimic nu este mai propriu sau mai specific vieții liturgice sau duhovnicești a Bisericii Ortodoxe decât simțirea spirituală a prezenței lui Hristos, a Maicii Domnului și a sfinților în încercările vieții, în luptele duhovnicești, în trăirea bucuriei pascale. Această experiență eclezială trebuie să fie conceptualizată și descrisă în teologie, pentru ca elavia credincioșilor să fie corect îndrumată și ferită de erori sau de excese.

Într-o astfel de viziune personalistă și duhovnicească a Proniei divine își găsește locul și lucrarea de mijlocire prin rugăciuni a sfinților și în special a Maicii Domnului, lucrare ce se întemeiază pe întreaga iconomie mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu întrupat și care se împlinește prin ea. Mântuitorul Hristos poartă de grijă Bisericii Sale și de fiecare membru al ei, în chip personal, manifestându-și iubirea atât prin sfinții îngeri, ocrotitori ai oamenilor, ai orașelor și satelor, țărilor și continentelor, cât și prin sfinții

Săi, oameni desăvârșiți, care au câștigat raiul și Împărăția cerurilor.

Sfântul Gherman patriarhul Constantinopolului, într-o omilie închinată Maicii Domnului, atribuie Mântuitorului următoarele cuvinte prin care se confirmă că El extinde lucrarea Sa proniatoare asupra lumii și prin persoana Maicii Sale Sfinte: "Tu părăsești piericiunea lumii dar nu vei lăsa lipsiți de ajutorul tău pe cei ce rămân în lume. Ci așa, precum Eu care nu sunt din lume, privesc ocrotitor și conduc cu grijă pe cei din lume tot așa și ocrotirea ta nu se va lua de la cei din lume până la sfârșit"¹⁵⁴. Lucrarea proniatoare a Maicii Domnului reprezintă o participare prin har la lucrarea proniatoare a Fiului Său, Mântuitorul Iisus Hristos. Ea cunoaște multiple forme de participare la viața credincioșilor și a Bisericii, îmbrățișează practic întreaga lor viață, de la naștere până la moarte. Așa cum afirmă un teolog român, "Sfinții Părinți atribuie Maicii Domnului orice biruință duhovnicească în Biserică: fie propovăduirea apostolilor, fie biruința și rezistența mucenicilor sau încununarea nevoițelor cuvioșilor, cum spune și acatistul Bunei-Vestiri: bucură-te, gura apostolilor cea fără de tăcere; bucură-te în drăznirea cea nebiruită a purtătorilor de chinuri; bucură-te prin care se înalță toate biruințele"¹⁵⁵.

Unirea intimă, desăvârșită, spiritualizată prin Duhul Sfânt, a Maicii Domnului cu Mântuitorul Hristos, Fiul Său, se concretizează și prin lucrarea Lui proniatoare manifest-

¹⁵⁴ Pr. prof. Ioan G. Coman, *Și Cuvântul trup s-a făcut, Hristologie și Mariologie Patristică*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1993, p. 416

¹⁵⁵ Arhim. Dosoftei Morariu, *op. cit.*, p. 199

tată prin ea așa cum înseși atributele divine ale Sfintei Treimi sunt participabile de către sfinți, cum a demonstrat părintele Stăniloae în Dogmatica sa: "Având pe Fiul în inima ei, cum să nu se învrednicească a fi supraveghetoea-rea și purtătoarea de grijă a tuturor, împărăteasa și arhi-stratega cea de obște a întregului război duhovnicesc ce se dă pe pământ cu scop ceresc?"¹⁵⁶

Prezența plenară a Duhului Sfânt în ea, o determină pe Maica Domnului să fie conștiința întregii Biserici, ca trup tainic sau extins al lui Hristos, să simtă viața și tensiunea, dorul dumnezeiesc al Bisericii după Mirele Hristos și de aceea poate fi considerată drept "inimă a Bisericii" (Vladi-mir Lossky¹⁵⁷). Responsabilitatea Maicii Sfinte, trăită în modul culminant față de toți fiii săi spirituali, ia forma slujirii, fiindcă "marea lege a Împărăției cerurilor este aceasta: cel mai mare în Împărăție trebuie să fie slujitorul tuturor (*Matei* 20, 26-27). Așadar, cea care este binecuvântată între fe-meii este și roabă (*Luca* 1, 38), roaba Domnului și prin aceasta, a celor iubiți de Domnul, adică a tuturor. Ea rămâ-ne astfel chiar în preamărirea ei, cu atât mai mult cu cât vrăjmașul cel din urmă, moartea, nu este nimicit, și Fiul nu i-a încredințat încă Împărăția Tatălui Său (*1 Corinteni* 15, 26-27)".¹⁵⁸

După Sfântul Nicolae Cabasila participarea la pronia dumnezeiescă a Maicii Domnului își are începutul în faptul că, din momentul zămislirii și mai ales al nașterii, ea a trăit

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 198-199

¹⁵⁷ *Cit. supra*, p. 200

¹⁵⁸ Alexis Kniazev, *op. cit.*, p. 213

viața Fiului ei, mai mult decât orice mamă pământească a unui fiu pământesc, pentru că era plină de har și s-a dat Dumnezeu Lui, prin omenitatea pe care o luase din ea. "Trebuia deci ca Ea să fie părtașă la pronia Fiului Său în ceea ce ne privește; și așa cum Ea l-a dat din carnea și din sângele ei și cum la rândul său Ea s-a împărtășit din darurile Lui, tot astfel a luat parte la toate suferințele și la toate durerile Lui. Pironit pe cruce El a primit o loviură de sulită în coastă; prin sufletul Ei trecu o sabie așa cum i-a vestit mai înainte Sfântul Simeon (*Luca 2, 35*); și toate celelate prin care au trecut Fiul și Maica. Prin acestea a devenit cea dintâi care a luat parte, prin asemănare la moartea Mânuiitorului și tot prin acestea a gustat înaintea tuturor din Învierea Lui."¹⁵⁹ Dacă în timpul vieții pământești Maica Domnului a participat smerită și în taină, la toate faptele și cuvintele, la jertfa, Învierea și Înălțarea Domnului, Biserica poate mărturisi că ea participă și acum, stând de-a dreapta Fiului său preaslăvit de către Tatăl, împreună bucurându-se de credința și faptele cele bune ale oamenilor de pe pământ și împreună întristându-se de păcatele lor. Puterea de compătimire a Maicii Domnului, în care este prezentă puterea nemăsurată a milostivirii Fiului ei față de oameni, constituie izvorul lucrării sale proniatoare, care este o formă a mijlocirii sale pentru credincioși.

¹⁵⁹ Sfântul Nicolae Cabasilă, *Omilie la slăvita Adormire a Preasfintei Maici a Domnului*, în vol. cit, p. 87

Dacă Întruparea este culmea Providenței divine și proba cea mai puternică a iubirii lui Dumnezeu,¹⁶⁰ cea dintâi făptură umană care face experiența acestei iubiri divine și prin care ea se manifestă, a fost Maica Domnului. Această experiență unică și irepetabilă face din Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu martorul cel mai autentic și puternic al lucrării proniatoare divine, la care și ea va participa, din poziția de subiect uman total deschis acestei lucrări. Ea devine, prin puterea Duhului Sfânt, instrument al proniei divine a Fiului său, pentru că ea a răspuns, prima dintre oameni, într-o manieră totală la iubirea lui Dumnezeu. S-a învrednicit, apoi, să fie unica Persoană, care, primind total-intim iubirea absolută, consolează și susține iubirea absolută sacrificată¹⁶¹, adică pe Fiul lui Dumnezeu întrupat. Din sacrificiul suprem al Mânuiitorului își ia forța perpetuă puterea de sacrificiu, de uitare de sine și de iubire altruistă a Maicii Domnului, care se manifestă în înțelegerea și asumarea suferințelor umane, ca pe propria-i suferință, trăită pe Golgota, lângă crucea Fiului său.

Un alt argument important al locului și rolului special al Maicii Domnului în lucrarea proniatoare divină îl constituie faptul că Fiul lui Dumnezeu "nu lasă trupul Maicii Sale, din care s-a format trupul Lui, să se corupă în mormânt, ci îl învie și îl înalță la cer unde este și El. Prin aceasta ni s-a dat asigurarea că nu numai trupul lui Hristos, ca trup al

¹⁶⁰ Pr. prof. dr. George Remete, *Suferința Omului și iubirea lui Dumnezeu, o introducere*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p. 36

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 35

persoanei dumnezeiești, a înviat, ci vor învia și trupurile persoanelor noastre omenești, având ca asigurare spre această înviere trupul Maicii Lui, cu care s-a unit cât mai mult. Maica Domnului este, și în această privință, puntea de legătură între Fiul lui Dumnezeu născut și înviat ca om și între oameni.”¹⁶²

Toți sfinții sunt, prin harul Duhului Sfânt, punți de legătură între credincioșii Bisericii și Împărăția cerurilor, în care ei sălășluiesc și de unde ei caută cu milă și compasiune spre frații lor mai mici, angajați în istoria mântuirii. În cel mai înalt grad, însă, Maica Domnului este o astfel de punte, fiind total deschisă lucrării harului divin și total deschisă înțelegerii și compasiunii lumii, mila ei hrănindu-se din mila nesfârșită a iubitorului de oameni, Hristos. Pentru credincioșii Bisericii, mila Maicii Domnului, experimentată în împrejurările concrete ale vieții lor, întărește nădejdea în mila Mântuitorului, cu atât mai mult cu cât Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu nu judecă pe nimeni, ci doar ajută pe oameni să se mântuiască, pentru a nu mai ajunge la dreapta Judecată. “Avem astfel în cer nu numai pe Fiul lui Dumnezeu făcut om, ca să trimită puterea Sa celor ce cred în El, ci și pe Maica Lui, ca o făptură dintre noi, dar unită în mod deosebit cu El, rugându-se și Ea pentru noi.”¹⁶³

Mântuitorul Hristos, Unul din Sfânta Treime și Chipul Tatălui urmărește și prin lucrarea proniatoare, care la El se unește cu cea mântuitoare, să angajeze pe toți sfinții în

¹⁶² Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos, lumina lumii, și îndumnezeitorul omului*, Editura Anastasia, 1993, p. 210

¹⁶³ *Ibidem*, p. 211

lucrarea Lui, spre o tot mai adâncă comuniune cu El și între ei; chiar și pe credincioșii Bisericii de pe pământ îi responsabilizează permanent prin Duhul Sfânt, pentru ca și prin ei să conducă istoria umanității spre Împărăție. Iar în măsura în care membrii Bisericii lucrează în voia Lui și cu puterea Lui, toate primesc lumina Învierii lui Hristos, iar calea însăși către Hristos devine lumină și iubire.

O astfel de viziune hristică a proniei lui Dumnezeu l-a determinat pe Părintele Stăniloae să considere "Adormirea Maicii Domnului și înălțarea ei la cer, o altă lumină dată omenirii de Iisus Hristos".¹⁶⁴ Însăși persoana Maicii Domnului este o lumină, pentru că revelează, în cel mai înalt grad iubirea, sfințenia și dreptatea lui Hristos, fără care lumea n-ar mai putea rămâne în existență. Prin persoana Maicii Sale Sfinte, ca și prin ceilalți sfinți, Mântuitorul ne trimite lumina Sa dumnezeiască, umanizată prin Întruparea Sa, și care coboară la noi, în Biserică, pentru a ne lumina existența și a despărți adevărul de minciună, aprinzându-ne și pe noi ca pe niște lumini și pregătindu-ne de Lumina cea neînserată a Împărăției Sale.

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 209

III.5. Mijlocirea Maicii Domnului și rugăciunea Bisericii.

Dogma teotokologică deține o dimensiune eclesială foarte importantă în teologia ortodoxă. Am menționat mai sus faptul că teologul rus, Vladimir Lossky, o numește pe Maica Domnului "inima" Bisericii. În icoana Pogorării Duhului Sfânt, care amintește de momentul întemeierii Bisericii, Maica Domnului este înfățișată stând în mijlocul Sfinților Apostoli, conform cărții Faptele Apostolilor. Prin urmare, din primul moment al existenței sale, Biserica are pe Maica Domnului în centrul ei, împreună cu Sfinții Apostoli, Mântuitorul, Capul nevăzut al Bisericii, fiind prezent și lucrând atât prin Apostoli, cât și prin Maica Domnului. O posibilă interpretare dogmatică a icoanei Pogorării Duhului Sfânt ar fi aceasta: Sfinții Apostoli semnifică preoția sacramentală, pe care Hristos Însuși o instituie prin ei, iar Maica Domnului preoția generală a credincioșilor, care izvorăște ca și cea dintâi, din slujirea de Preot sau Arhiereu desăvârșit a lui Hristos. Cu alte cuvinte avem însăși imaginea întregii Biserici, concentrată într-o icoană, icoana începutului sau întemeierii Bisericii creștine.

Relația dintre Maica Domnului și Biserică poate fi stabilită, însă, și, în alt mod. Părintele Stăniloae consideră că "prin Întrupare, Răstignire, Înviere și Înălțare, Hristos pune temelia Bisericii în trupul Său; prin acestea Biserica ia ființă virtual. Ea va lua ființă în mod actual prin iradierea Duhului Sfânt din trupul Său în celelalte ființe umane, lucru care începe la Rusalii, când Duhul Sfânt coboară peste

Apostoli. ¹⁶⁵ Dată fiind legătura intimă dintre Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu și Fiul lui Dumnezeu întrupat din ea, am putea spune că din chiar momentul Întrupării se stabilește o tainică relație între Maica Domnului și Biserică, prin intermediul trupului Mântuitorului, luat din ea, care mai târziu, în stare de deplină îndumnezeire, se va extinde în credincioși, formând Biserica. Cu alte cuvinte, aceeași legătură interioară unică, rudenia trupească și duhovnicească cum am numit-o anterior, dintre Maica Domnului și Fiul său Iisus Hristos, se prelungește, prin Duhul Sfânt și între Maica Domnului și Biserică. Așa se explică, desigur și în acord cu maternitatea spirituală a Născătoarei de Dumnezeu, motivul pentru care Maica Domnului are o relație duhovnicească cu fiecare membru al Bisericii, în care vede un alt fiu al său, unit cu Fiul Său dumnezeiesc.

Dar faptul că Maica Domnului este, în Duhul Sfânt, adevărata Mamă duhovnicească a fiilor Bisericii, nu o scoate pe ea din solidaritatea cu ceilalți membrii ai Bisericii, așa cum ștergerea păcatului ei strămoșesc prin coborârea Duhului Sfânt asupra ei, n-a scos-o din solidaritatea cu ceilalți oameni. Prin tot ceea ce a lucrat ea, mijlocire, rugăciune, pronie, mângâiere, Maica Domnului întărește Biserica lui Hristos, Fiul și Dumnezeuul ei, o îndrumă, așa zicând, din interior pe calea ce duce la Împărăție. Poziția ei de maximă apropiere de Cel ce a întemeiat, susține și conduce Biserica, îi dă puterea de a purta în sufletul ei sfânt pe toți cei ce compun Biserica, începând cu Hristos Însuși,

¹⁶⁵ *Idem, Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol II, p. 196

sălășluit în ea de bună-voie, și până la ultimul credincios. Interioritatea dintre Hristos și Biserica Sa, prin Duhul Sfânt, poate fi extinsă și la relația dintre Maica Domnului și Biserica Fiului ei. Maica Domnului este și rămâne în mijlocul Bisericii, ca cea mai fierbinte rugătoare și cel mai ales vas al Duhului Sfânt, iar Biserica întreagă este purtată în sufletul ei sfânt și atotcurat, sau în brațele ei sfinte, așa cum este înfățișată în unele icoane. Este o purtare reciprocă, o unire perihoretică între Biserică și Maica Domnului, prin puterea Fiului ei și prin lucrarea Duhului Sfânt.

Așa cum atestă cultul ortodox, Maica Domnului este prezentă în toate rugăciunile Bisericii, invocarea ei nelipsind din Sfintele Taine, ierurgii și ansamblul de laude bisericești. În mod culminant ea este, însă, prezentă, în Sfânta Liturghie, începând de la rânduiala Proskomidiei, în care mirida ce o semnifică este așezată de-a dreapta Mielului dumnezeiesc, Fiul său, și până la sfârșitul sfintei slujbe, având un moment închinat cinstirii ei, la Axion, îndată după Jertfa cea fără de sânge. Așadar legătura cea mai existențială dintre Maica Domnului și credincioșii Bisericii se face prin prezența tainică a Fiului ei, Mântuitorul Iisus Hristos, Care vine de fiecare dată înconjurat de sfinții îngeri, de sfinții din ceruri și de Sfânta Sa Maică. Tocmai această prezență nevăzută a Mântuitorului, care actualizează nu numai Jertfa și Învierea Sa, ci și Întruparea, conferă cea mai mare putere rugăciunilor Maicii Domnului, în care se unifică rugăciunile celor ce compun Biserica. Prin puterea Duhului Sfânt, care stă de față sau mai bine zis coboară la invocarea preoților, la care se asociază credincioșii, Maica

Domnului actualizează și ea momentul culminant al vieții ei pământești, Bună-Vestirea, care echivalează cu coborârea și întruparea Cuvântului lui Dumnezeu, în pântecele ei. Ea actualizează, însă, și suferința îndurată la jertfa Fiului său, și prin aceasta manifestă iubire compătitoare față de toți care urmează Fiului său, ducându-și crucea în viața pământească. Tocmai de aceea preotul, în numele întregii comunități, "se roagă ca pentru rugăciunile Maicii Domnului să primească Hristos Jertfa comunității în jertfelnicul cel mai presus de ceruri, pentru a o prefăce în jertfa trupului Său, care va include astfel în ea și jertfa comunității".¹⁶⁶ Prin pomenirea Maicii Domnului de către preot se confirmă faptul că ea stă în rugăciune în biserică, aflându-se în fruntea întregii comunități, așa cum în ceruri stă în fruntea tuturor cetelor îngerești și ale sfinților. Acest fapt ne ajută să înțelegem modul în care Liturghia cerească se unește, prin Duhul Sfânt, cu Liturghia pământească, același Hristos Domnul fiind prezent și în cer și pe pământ, dar nu singur, ci cu toți sfinții și cu Maica Sa.

Pomenirea Maicii Domnului chiar în centrul Sfintei Liturghii, după prefacerea elementelor euharistice, indică din nou centralitatea ei în acțiunea de mijlocire între credincioși și Mântuitorul Iisus Hristos, dar și împlinirea cererilor ei de către El, prin jertfa nesângeroasă care tocmai a fost adusă. Lauda sau preamărirea comunității adusă Maicii Domnului este și o mulțumire adusă ei, pentru că prin ea

¹⁶⁶ *Idem, Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 122

“s-a lucrat mântuirea lumii”. Și așa cum Hristos și-a re trăit jertfa Sa, actualizându-și cu fiecare generație de credincioși și prin fiecare Sfântă Liturghie și Învierea și Înălțarea Sa într-o slavă și Maica Domnului cu toți sfinții pomeniți “la fiecare nouă jertfă euharistică primesc un spor de slavă și de aceea ni se dă și nouă o încredere și mai mare în rugăciunile lor pentru noi”¹⁶⁷.

Conștiința din totdeauna a Bisericii a mărturisit prezența și lucrarea nevăzută a lui Hristos în Sfânta Liturghie, “Cel ce aduce și Cel ce se aduce”, prin preot, Jertfă înnoită Tatălui, de această prezență sfințitoare și mântuitoare împărtășindu-se credincioșii, care se unesc cu trupul și sângele Său dumnezeiesc. Aceeași conștiință a Bisericii a mărturisit, însă, și o prezență spirituală a sfinților, mijlocită în Biserică și de sfintele icoane, de sfintele lor moaște, în toate cazurile, însă, de prezența Duhului Sfânt. Prin aceasta se mărturisește permanent credința vie a Bisericii că “sfinții n-au încetat să existe și să aibă un rol în viața noastră, ci sunt vii și continuă să ne fie de ajutor pe drumul spre Împărăția veșnică, împreună cu Hristos și din puterea Jerfei Lui. Iar Maica Domnului e încadrată de corul tuturor sfinților, e în centrul lor, lângă Hristos”¹⁶⁸. Fără experiența eclezială și liturgică, dogma teotokologică nu-și dezvăluie întreaga sa adâncime și nici nu rodește în conștiința credincioșilor. Specificul ortodox al preacinstirii Maicii Domnului, care continuă în literă și în duh tradiția apostolică și pa-

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 303

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 304

tristică, se revelează în atmosfera de rugăciune a Bisericii, în lumina spirituală a sfintelor icoane, în sentimentele firești pe care le nutresc credincioșii atunci când îi rostesc numele sau îi înalță rugăciuni și laude. În Biserica Ortodoxă, atunci "când credincioșii cer rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu pentru mântuirea lor, ei nu cer vreun fel de mijlocire juridică, ci includerea voinței lor proprii nelucrătoare în voința ei dătătoare de viață, care afirmă iubirea mântuitoare a lui Dumnezeu celui Întrupat".¹⁶⁹

¹⁶⁹ Christos Yannaras, *Abecedar al Credinței*, trad. Pr. Dr. Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 1996, p. 128

III.6 Maica Domnului, de-a dreapta Fiului ei, Dreptul Judecător

Dogma teotokologică are și o dimensiune eshatologică, ce derivă din aspectul eshatologic al dogmei hristologice. Așa cum slava dumnezeiască a Mântuitorului Iisus Hristos se va arăta deplin la a doua Sa venire, când va judeca lumea, tot astfel și slava Maicii Domnului se va descoperi atunci celor ce acum o mărturisesc prin credință.

Prin faptul că, după credința dintotdeauna a Bisericii, Împărăteasa cerului și a pământului va sta la judecata universală de-a dreapta Sa confirmă rolul ei de mijlocitoare, care atunci va lua sfârșit, așa cum însăși mântuirea subiectivă a credincioșilor va înceta, cei drepti dobândind cununile răsplătirii cerești.

În acel ceas înfricoșător al Judecății, Maica Domnului împreună cu Sfântul Ioan Botezătorul vor sta de față în calitate lor de martori ai Întrupării Fiului lui Dumnezeu, implicat ai jertfei Lui pentru omenire, pe baza cărora Mântuitorul a primit de la Tatăl toată Judecata. Cei drepti vor înțelege atunci într-un mod superior vrednicia Maicii Domnului, Cea care și atunci va continua să arate către Fiul ei, așa cum a făcut în viața sa pământească dar și de-a lungul întregii istorii a Bisericii. Ei o vor simți ca Mamă spirituală, de la care primesc aceeași iubire pe care a primit-o Însuși Fiul ei, Dumnezeu-Omul, și pe care ea va continua s-o manifeste în vecii nesfârșiți.

Dacă dreptii vor strălucii atunci ca soarele în Împărăția lui Dumnezeu, cu cât mai mult Maica Domnului, care nu se desparte nici un moment de Soarele cel înțeleghător, Raza Tatălui, din care izvorăște lumina cea neînserată. Dar nu numai credincioșii mântuiți se vor bucura de comuniunea desăvârșită cu Maica Domnului și împreună cu ea de unirea desăvârșită cu Hristos, ci și Maica Domnului va privi spre ei cu bucuria cu care l-a privit pe Iisus Hristos și la nașterea Sa, în peștera Betleemului, dar mai ales la Învierea Sa cea din morți. Sfinții și dreptii se vor împărtăși atunci, prin puterea Duhului Sfânt, Care se va odihni în ei, cum S-a odihnit peste Hristos ca om de la Botez, de toată cunoștința duhovnicească a Maicii Prea Sfinte, pe care ea însăși a câștigat-o în sine, prin cuprinderea Celui necuprins.

Chiar dacă mijlocirea va înceta, întrucât toți au intrat în odihna Stăpânului, iubirea Maicii-Fecioare, unică prin profunzimea, curăția și tăria ei, nu va înceta să-i cuprindă pe toți câți l-au mărturisit pe Hristos Mântuitorul ca pe Fiul ei dumnezeiesc, născut în timp, și ca pe Fiul al Tatălui, născut din veșnicie.

Cei ce nu vor moșteni Împărăția cerurilor, cei așezați în stânga Dreptului Judecător se vor înfricoșa nu numai de fața Lui, din care va ieși lumina arzătoare a dreptății Lui, dar și de prezența Sfintei Cruci, mărturie a Jertfei Lui de pe Golgota și de prezența Prea Sfintei Maici a Domnului, fiindcă vor conștientiza mult prea târziu pentru a mai putea fi mântuiți, că au ignorat și au respins iubirea ei, așa cum au ignorat sau au respins iubirea atotmilostivului Dumnezeu. Văzând-o strălucind în lumină, ei nu vor mai avea cuvânt

de apărare a necredinței sau îndoielii lor, fiindcă Maica Domnului va mărturisi și atunci, cum face și acum, prin credință, realitatea incontestabilă a Întrupării, expresie supremă a iubirii de oameni a Fiului lui Dumnezeu, Iisus Hristos. Dacă s-a afirmat că sfinții vor judeca lumea în sensul că faptele tuturor vor fi raportate la faptele de credință și iubire ale sfinților, care au putut fi săvârșite de aceștia în istoria zbuciumată a omenirii, aceasta înseamnă că în primul rând Maica Domnului este cea mai îndreptățită persoană umană să participe la judecarea faptelor tuturor oamenilor, fiindcă ea a arătat, în mod desăvârșit până unde poate fi ridicată, prin Duhul Sfânt dar și prin efort propriu, umanitatea care ascultă și trăiește în Hristos. Faptele ei de supremă ascultare, jertfă și slujire vor demonstra atunci că vocația oamenilor era să împlinească ceea ce Fiul lui Dumnezeu le-a cerut tuturor, adică să renască prin apă și prin Duh, la o viață înnoită cu Dumnezeu, săvârșind fapte de dreptate, adevăr și iubire. Dacă n-au făcut aceasta, faptele sfinților și îndeosebi ale Maicii Prea Sfinte, vor fi, în acel ceas, muștrătoare și judecătoare ale deșertăciunii vieții lor pământești.

IV. PREACINSTIREA MAICII DOMNULUI ÎN CULTUL ȘI ÎN SPIRITUALITATEA BISERICII ORTODOXE

Dogmatica ortodoxă, în tratarea oricărei dogme sau învățăături de credință, trebuie să evidențieze și dimensiunea doxologică a acesteia, fiindcă numai așa se reflectă pe de-a întregul experiența eclezială, pe care o fac credincioșii, mărturisind acea dogmă. În acest fel dogma se ancorează nu numai în Revelația divină, ci și în viața Bisericii, pentru care a și fost formulată, proclamată și propovăduită. În cazul dogmei teotokologice, dimensiunea doxologică este ușor de identificat, întrucât întreg cultul ortodox este străbătut, ca un fir roșu, de imnologia consacrată Maicii Domnului, de sărbătorile închinatelor ei, de sinaxarele, panegiricile și cuvântările de laudă, toate completate în chip fericit de imnografia bisericească.¹⁷⁰

1. Prima remarcă pe care o facem, este aceea că atât în imnologia, cât și în iconografia ortodoxă, Maica Domnului este înfățișată aproape totdeauna împreună cu Fiul ei, Mântuitorul Iisus Hristos, ceea ce ilustrează cât se poate de clar interdependența dintre cele două dogme: teotokologică și hristologică. De altfel chiar și sărbătorile cele mai vechi ale Maicii Domnului apar în forma lor primă ca

¹⁷⁰ Despre diferitele forme de exprimare ale cultului Maicii Domnului a se vedea: Pr. prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare, studiu istorico-liturgic*, în revista "Ortodoxia", 1980, nr. 3, p. 521-533.

săbători ale Mântuitorului.¹⁷¹ Datorită acestui fapt apelativul cel mai des folosit în cultul ortodox este acela de "Născătoare de Dumnezeu", care pune în evidență, mai mult decât toate celelalte apelative, legătura unică dintre Maica Domnului și Fiul ei, Mântuitorul Hristos. Așa este invocată în Sfânta Liturghie, în marea majoritate a ecteniilor, sau, la fel de direct, la Utrenie, după peasna a 8-a a canonului: "Pe Născătoarea de Dumnezeu și Maica Luminii întru cântări cinstindu-o, să o mărim". Lumina a cărei Mamă este ea nu este altcineva decât "Raza Tatălui", Logosul divin veșnic, Cuvântul Tatălui, "Lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul, care vine în lume" (Ioan 1, 9).

Apelativul de Fecioară, omniprezent în teologia și cultul catolic, este oarecum subordonat în cultul ortodox, celui de teotokos, tocmai din dorința de a mărturisi că toată slava și cinstea Maicii Domnului, ca și rolul ei de mijlocitoare, provin din unirea ei incofundabilă cu Fiul ei dumnezeiesc. Troparul de la Litie, consacrat Maicii Domnului exemplifică în mod concludent această ordine a numirilor ei, stabilită de Biserică, în urma controverselor teotokologice: "Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te, ceea ce ești plină de dar, Marie, Domnul este cu tine...." Observăm în acest tropar, că el nu contrazice, ci completează închinarea arhanghelului Gavriil, cel care a adus vestea cea bună (evangelhia) Întrupării Fiului lui Dumnezeu. Atributul de Fecioară premerge, însoțește și urmează, logic și

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 525.

istoric, pe cel de Teotokos, dar accentul va fi pus, totdeauna, pe al doilea.

Concentrarea dogmatică, specifică în cel mai înalt grad cultului ortodox, a determinat pe imnografi să contureze personalitatea Maicii Domnului în jurul dogmei Întrupării. Nu întâmplător troparul închinat ei, cu care se încheie stihirile de la "*Doamne strigat-am*", de la vecerniile de sâmbătă seara, poartă denumirea de "dogmatică", deoarece conținut ei explicitează rolul Maicii Domnului în Întruparea Fiului lui Dumnezeu. La fel de elocvent este și faptul că troparele închinare Maicii Domnului, la toate slujbele bisericești poartă denumirea, de teotokii, adică tropare ale "Născătoarei de Dumnezeu". Prin aceasta se dovedește că în cult ca și în teologie, dimensiunea hristocentrică a fost și rămâne primordială în orice formă de cinstire a Maicii Domnului pe care i-o acordă Biserica, atât în cultul particular cât și în cel public.

Modelul preacinstirii Maicii Domnului este, în esență, originar din paginile Sfintei Evanghelii, întrucât "încă din timpul vieții ea s-a bucurat din partea creștinilor de toată cinstirea, persoana ei fiind totdeauna asociată în chip firesc cu aceea a dumnezeiescului său Fiu și înconjurată de dragostea și respectul celor din preajma Lui".¹⁷²

Pe de altă parte modelul în care s-a perpetuat, după adormirea sa, preacinstirea Maicii Domnului, concretizat în cultul particular al creștinilor din Biserica Ierusalimului și

¹⁷² *Ibidem*, p. 522

din jurul mormântului Maicii Domnului de la Ghetsimani,¹⁷³ a devenit foarte curând tipologic pentru canonizarea sfinților, rămas astfel până astăzi în Ortodoxie. Totdeauna s-a plecat de la manifestarea locală a unui cult particular, generalizat apoi în Biserica aceluși ținut sau a aceluși neam, fără ca inițiativa să fie luată de către conducerea sinodală a Bisericii, cu ignorarea acestui cult sau în lipsa lui.

Marile sărbători închinat Maicii Domnului sunt în număr de patru și ele actualizează momentele principale ale vieții și lucrării sale, ce aparțin planului providențial al iconomiei mântuirii: Nașterea sa, Intrarea în biserică, Buna-Vestire și Adormirea sa. În conținutul lor imnografic aflăm toate cele patru dimensiuni ale învățăturii teotokologice: atributul maternității divine (teotokia), pururea fecioriei (aiparthenia), cel al supracinstirii (hyperdulia) și cel al mijlocirii, pe care l-am putea numi "cel proniator".

Pe lângă aceste sărbători există în calendarul ortodox și alte zile de pomenire închinat Maicii Domnului, care pun în evidență în mod special calitatea ei de mijlocitoare și ocrotitoare a creștinilor. Toate acestea sunt mărturii concrete ale credinței Bisericii în intervenția continuă, prin puterea Duhului Sfânt și prin pronia Mântuitorului Hristos, a Maicii Domnului în procesul mântuirii subiective a credincioșilor, fapte minunate consemnate în istoria și spiritualitatea Bisericii Ortodoxe.

În toată dezvoltarea sa progresivă, de-a lungul secolelor, cultul ortodox a rămas în mod integral fidel doctri-

¹⁷³ *Ibidem*, loc. cit. *supra*.

nei revelate a teotokologiei, orice nouă creație înscriindu-se în dimensiunea tradiției statornice a Bisericii. O dovadă certă în acest sens o constituie seria apelativelor cultice profetico-simbolice, care "împodobesc chipul cultic al Maicii Domnului și prin care s-a fixat pentru totdeauna atitudinea dogmatică, pe cale de cult, a Ortodoxiei față de Maica Domnului, în cele două mari ipostase ale ei: cea de Dumnezeu Născătoare și cea de Pururea Fecioară.¹⁷⁴" Aceste apelative, de sorginte biblice, în special vechi-testamentară, dar și patristică, preluate în cult din omilii celebre închinete Maicii Domnului, definesc multiple fațete ale dogmei teotokologice. Formele poetice și literare în care sunt descrise însușirile morale, chemarea specială, maternitatea divină, pururea-fecioria, mijlocirea și prezența apofatică în Biserică a Maicii Domnului sunt de natură să le exprime să le sugereze și mai elocvent decât o poate face forma concisă a dogmei. În mod special adevărul paradoxal revelat, care formează conținutul dogmei este mai plastic exprimat prin cult, prin imnografia bizantină, rămasă inegalabilă până astăzi, așa cum se întâmplă și cu dogma hristologică. Rigiditatea rațional-catafatică a discursului teologic dogmatic este depășită în cultul ortodox, prin afirmarea dimensiunii duhovnicești, deopotrivă apofatică și doxologică. În acest sens toate momentele cruciale din viața Maicii Domnului trebuie înțelese ca "taine, minuni uimitoare, deoarece sunt manifestări ale puterii dumnezeiești și de aceea sunt

¹⁷⁴ Pr. dr. Gheorghe Tilea, *Maica Domnului după cărțile noastre de cult. Însemnări de mariologie ortodoxă*, în revista "Glasul Bisericii", 1971, nr. 1-2, p. 83-84

neobișnuite, neînțelese, provoacă în suflet uimire, care se transformă apoi în bucurie, cea mai înaltă formă a certitudinii spirituale.”¹⁷⁵

Formula liturgică cel mai des uzitată, atât în ectenii cât și înainte de Axion, deci în momentul central al Sfintei Liturghii, constituie exemplul cel mai elocvent de concentrare a elementelor dogmatice, care compun dogma teotologică: “Pe preasfânta, curată, prebinecuvântata, slăvita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioara Maria”. Întrucât măsura sfințeniei de care s-a împărtășit Maica Domnului întrece nu numai pe cea a tuturor sfinților, ci și pe a sfinților îngeri, ea fiind “mai cinstită decât heruvimii și mai mărită, fără de asemănare decât serafimii”, apelativul de “Prea Sfânta” (Panaghia) o definește pe plan spiritual, în cel mai înalt grad, deoarece “ea este nu numai model moral pentru oameni, ci și concretizarea istorică a îndumnezeirii, fiind cea dintâi făptură umană sfințită nemijlocit de Mântuitorul Iisus Hristos, în care apare o viață nouă unică, viața lui Iisus. Aceasta este viața veșnică a lui Dumnezeu în formă umană”.¹⁷⁶

Nu numai virtutea sfințenie, ci și cea a curăției reprezintă un rod al sinergiei dintre lucrarea dumnezeiască a Mântuitorului și cea omenească a Maicii Sale, unite în chip inconfundabil în persoana Născătoarei de Dumnezeu. Faptul că este “prea binecuvântată” în cer și pe pământ dar

¹⁷⁵ Pr. Prof. Nicolae C. Buzescu, *Panaghia Theotokos în imnologia Mineelor*, în revista “Ortodoxia”, 1980, nr. 3. p. 537

¹⁷⁶ Pr. Prof. Dr. Ioan Bria, *Tratat de Teologia Dogmatică și Ecumenică*, p. 168

și calitatea spirituală de Stăpână – Împărăteasă, pe lângă temeiul biblic-revelațional la care fac trimitere, atestă odată în plus, că toată cinstirea Maicii Domnului, înainte de a fi adusă ei de către credincioșii din Biserică, îi este împărtășită de Însuși Mântuitorul Hristos, Fiul ei și Dumnezeuul nostru, prin Duhul Sfânt.

Cultul ortodox mai surprinde încă un lucru, în toată dinamica lui, și anume mișcarea ambivalentă a lucrării duhovnicești a Maicii Domnului: ea este permanent în rugăciune către Hristos Domnul, cerând mila și ajutorul Lui și tot permanent stă cu fața spre poporul dreptcredincios, revărsând harul și darurile dumnezeiești, pe care le are dar le și primește neîncetat prin Duhul Sfânt de la Mântuitorul, tocmai pentru a le împărtăși celor credincioși. Se poate face o analogie cu dubla lucrare a preoției sacramentale din Biserică, preotul unificând rugăciunile credincioșilor pe care le aduce înaintea lui Hristos dar simbolizând, în același timp, pe Mântuitorul, Care împărtășește credincioșilor harul sfintitor. Așa cum cele două ipoteze ale preotului nu pot fi despărțite, tot astfel și cele două lucrări ale Maicii Domnului, de mijlocire către Dumnezeu și de ocrotire către credincioși.

Revenind la chipul cultic al Maicii Domnului să reținem și faptul că Sfântul Ioan Damaschin, cel care are și contribuții dogmatice la explicarea dogmei teotokologice, este supranumit "psalmistul dogmei Theotokos",¹⁷⁷ fiindcă pe lângă multe creații imnografice, a compus patru omilii în

¹⁷⁷ Pr. Prof. Dr. Nicolae C. Buzescu, *art. cit.* p. 549.

cinstea Maicii Domnului. Dimensiunea doctrinară se îmbină perfect cu cea doxologică în aceste omilii, așa cum se poate observa din pasajul următor: "Ființă dumnezeiască minunată, care-l veselești pe Făcătorul Dumnezeu, mintea ta este ocârmuită de Dumnezeu și ațintită numai la Dumnezeu; nu dorește decât ceea ce este curat și cinstit, ea nu se mânie decât împotriva păcatului, și a celui ce l-a născut (diavolul). Tu vei avea o viață mai presus de fire. N-o vei avea pentru tine, căci nici nu te-ai născut pentru tine. Viața ta este pentru Dumnezeu: prin El ai venit în lume, prin El vei sluji mântuirea lumii, pentru ca planul (sfatul) dintru început al lui Dumnezeu, adică Întruparea Cuvântului și îndumnezeirea noastră să se împlinească prin tine..."¹⁷⁸

Citatul anterior, în concordanță cu întregul cult ortodox, pune în evidență hristocentrismul preacinstirii Maicii Domnului, întemeiat pe centralitatea lui Hristos în viața și lucrarea ei. Pe baza acestei realități spirituale, lucrarea proniatoare a Mântuitorului se manifestă prin persoana Maicii Sale preacurate, față de noi, așa cum cântă Biserica, întregind salutarea îngerească printr-o referire comunitară, care îmbrățișează pe toți credincioșii Bisericii: "Bucură-te, cea plină de dar, Marie, Domnul este cu tine și prin tine cu noi!" (*Troparul de la Și acum, Mărimurile de la Utrenie*). O altă rugăciune exemplifică și mai elocvent resorturile spirituale ale credincioșilor, care îi determină să se adreseze Maicii Domnului, cu nădejdea că, așa cum Hristos Domnul este cu noi prin persoana și lucrarea ei, și noi

¹⁷⁸ Saint Jean Damascène, *Sur la Nativité*, p. 57, cit. *supra*, loc. cit

putem fi cu El, pe aceeași cale, adică prin persoana unică a. Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu: "Stăpâna cea bună a lumii, tu știi că nu avem îndrăznire noi, păcătoșii, către Dumnezeu, pe care L-ai născut. Dar îndrăznind către tine, noi, robii tăi, cădem la Stăpânul prin tine, ca una ce ai îndrăznire către El, ca unul ce e Fiul Tău și Dumnezeul nostru."¹⁷⁹ Nu numai ajutorul lui Dumnezeu îl cer credincioșii atunci când își îndreaptă rugăciunile spre Maica Domnului și spre toți sfinții, ci și înaintarea în sfințenia Lui, prin care ei să se poată învrednici de simțirea duhovnicească a darurilor Duhului Sfânt, revărsate prin sfinți, ceea ce echivalează cu primire acestor daruri, care devin roditoare în ei. Nu trebuie pierdut din vedere nici un moment faptul că potrivit credinței și spiritualității ortodoxe, reflectate și în cultul Bisericii, cu cât se apropie mai mult de Hristos Domnul, prin puterea Duhului Sfânt, a credinței și a faptelor bune, credincioșii se apropie tot mai mult sau se unesc duhovnicește cu sfinții și în special cu Maica Domnului. Pe lângă mișcarea coborătoare a Maicii Domnului către noi, având ca model și sursă de putere coborârea chenotică a Fiului lui Dumnezeu întrupat pentru întreaga omenire, este de observat și mișcarea ascendentă, prin Biserică și Sfintele Taine, în comuniune cu toți sfinții, a credincioșilor către Dumnezeu, prin ajutorul oferit de Prea Sfânta, care nu încetează să se roage pentru unirea tuturor cu Fiul și Dumnezeul ei, Iisus Hristos și prin El cu Dumnezeu-Sfânta Treime.

¹⁷⁹ Pr. prof. dr. Ioan Bria, *op. cit.*, p. 168-169

Lucrarea proniatoare a lui Dumnezeu, manifestată prin mijlocirea Maicii Domnului este descrisă în cult în termeni paradoxali, prin analogie cu taina minunată a nașterii suprafirești, exprimată la rândul ei într-o manieră antinomică: "Întru naștere fecioria ai păzit, întru Adormire lumea nu ai părăsit, de Dumnezeu Născătoare; mutatu-te-ai la viață, fiind Maica Vieții și cu rugăciunile tale izbăvești din moarte sufletele noastre" (*Troparul Praznicului Adormirea Maicii Domnului*). Prin mutarea la cele veșnice, sfinții nu se desolidarizează de lume, ci prin puterea Duhului Sfânt rămân într-o relație duhovnicească și harică cu ea, care este actualizată atât în cultul public al Bisericii, prin laudele aduse lor, prin pomenirea la Sfânta Liturghie, cât și în cultul particular, prin rugăciunile făcute de credincioși lângă sfintele lor moaște sau în casele lor. Cu cât mai mult este prezentă, în mod spiritual, Maica Domnului, a cărei iubire de Mamă duhovnicească a credincioșilor se coboară, în mod nedespărțit de iubirea de oameni a Mântuitorului Hristos, spre toți cei ce cu credință și nădejde cheamă numele ei sfânt în ajutor. Unitatea harică și spirituală a tuturor sfinților cu membrii Bisericii văzute, Biserica ce străbate veacurile, este o realitatea tainică, afirmată de revelația divină și dogmatizată de Biserică. Pe baza mărturiilor cultice în Biserica Ortodoxă sunt premise pentru dezvoltarea unei teologii a prezenței spirituale a Maicii Domnului și a tuturor sfinților în viața sacramentală a Bisericii, desigur o prezență nedespărțită de cea decisivă a Mântuitorului Hristos, prin Duhul Sfânt și întemeiată pe aceea.

Vechimea și continuitatea neîntreruptă a preacinstirii Maicii Domnului este mărturisită sau atestată de cultul Bisericii Ortodoxe. Față de atacurile neoprotestante, se pot aduce, însă, și mărturii din tradiția cultică a Bisericilor ne-calcedoniene, ca de exemplu Biserica Coptă din Egipt. În opinia cercetătorilor, încă din secolul al II-lea, în cuprinsul Patriarhiei Alexandriei se confirmă existența unui cult închinat Maicii Domnului, din această Biserică locală provenind, după unele indicii, cântarea "Sub milostivirea ta, cădem, Născătoare de Dumnezeu-Fecioară"¹⁸⁰. S-ar putea face o analogie, din punct de vedere istoric: așa cum în Biserica Ierusalimului a apărut și s-a dezvoltat mai întâi cultul sau cinstirea Maicii Domnului, pentru că acolo a viețuit ea și în sufletele acelor credincioși a rămas icoana neștersă a sfințeniei sale, tot astfel și în Egipt, acolo unde a mers Maica Domnului cu Pruncul Iisus și cu dreptul Iosif și unde până astăzi se păstrează nenumărate mărturii istorice, s-a născut de timpuriu un astfel de cult, de a cărui forță și vechime s-a folosit, în acealși spațiu, Sfântul Chiril al Alexandriei, spre a respinge erezia teotokologică a lui Nestorie.¹⁸¹

Într-un mod semănător cultului ortodox, imnele liturgice închinat Maicii Domnului sunt centrate pe învățătura despre maternitatea divină, fundamentul lucrării ei de mijlocire și ocrotire a credincioșilor: "Bucură-te, tu, căreia îți ce-

¹⁸⁰ A se vedea Nicolae Necula, *Cultul Maicii Domnului în Biserica Coptă*, în revista "Ortodoxia", 1974, nr. 1, p. 107

¹⁸¹ Pe larg despre toate aceste argumente la Pr. Asistent Nicolae D. Necula, *Doctrina și viața religioasă a Bisericii Copte, reflectate în textele ei liturgice* (rugăciuni și imne), teză de doctorat, în revista "Ortodoxia", 1976, nr. 3-4, p. 473-625

rem, o, sfântă, plină de slavă, Pururea Fecioară, Născătoare de Dumnezeu, Maica lui Hristos, înalță rugăciunile noastre la Fiul tău iubit, ca să ne ierte păcatele noastre.”¹⁸²

Alte două similitudini cultice și doctrinare pot fi întâlnite în cărțile liturgice ale Bisericii Copte; prima se referă la solidaritatea dintre Maica Domnului și toți sfinții, ea fiind numită “coroana martirilor”¹⁸³, pentru că mucenicii mărturisind și pecetluind cu sânge credința în Fiul lui Dumnezeu întrupat, mărturiseau implicit calitatea Sfintei Fecioare Maria de Născătoare de Dumnezeu; a doua privește universalitatea cultului Maicii Domnului, atestată istoric și necontestată până la Reforma din secolul al XVI-lea, și exprimată cultic în termenii următori: “Orice popor și orice neam și toți care se găsesc în orice loc te slăvesc cu toată binecuvântarea, ca Maică a lui Dumnezeu în orice timp.”¹⁸⁴ Dar cea mai interesantă constatare o reprezintă confirmarea învățăturii teotokologice ortodoxe despre lucrarea Duhului Sfânt de împărtășire a harului și darurilor dumnezeiești prin persoana Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, întrucât și în evlavie generală a credincioșilor Biserici Copte “prin Sfânta Fecioară Maria se face împărțirea darurilor pentru făpturi”¹⁸⁵. Acest fapt demonstrează faptul că învățătura în discuție aparține fondului apostolic al doctrinei creștine, că ea nu reprezintă o creație ulterioară a Bisericii și cu atât mai puțin o îndepărtare de tradiția apostolică.

¹⁸² Pr. Asistent Nicolae D. Necula, *op. cit.*, p.579

¹⁸³ *Ibidem*, p. 578

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 582

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 581

Alături de imnologie și iconografia ortodoxă constituie o ilustrare concretă a dogmei teotokologice, o explicare teologică și duhovnicească a tuturor componentelor acestei dogme. Sunt aici de urmărit câteva elemente, a căror semnificație doctrinară și spirituală confirmă specificul teotokologiei ortodoxe, raportul ei intim cu hristologia, dar și legătura cu antropologia și eclesiologia Bisericii Ortodoxe.

Dacă ne referim mai întâi la conținutul teologic al icoanelor care o reprezintă pe Maica Domnului, trebuie să afirmăm că accentul este pus în primul rând, ca și în doctrină și în iconografie pe atributul de Născătoare de Dumnezeu sau atributul maternității divine. Deși icoana Maicii Domnului a cunoscut în istoria Bisericii o mulțime de ipostaze, imensa majoritate o înfățișează pe ea împreună cu dumnezeiescul Prunc¹⁸⁶, în termeni dogmatici icoanele ei fiind hristocentrice. Din epoca apostolică și până astăzi, în Răsărit s-a crezut, s-a trăit și s-a mărturisit evlavia față de Prea Sfânta Fecioară Maria numai în legătură cu Mântuitorul Hristos, Fiul ei, de la Care și prin Care îi vine tot harul, toată slava, toată cinstirea Bisericii, toată sfințenia Duhului Sfânt. Și chiar atunci când, în puține cazuri este pictată singură pe icoană, Maica Domnului este în poziție de "rugătoare" (orantă), deci îndreptată cu fața spre Fiul ei, așa cum o descoperim și în icoana numită "Deisis". Cu alte cuvinte niciodată nu stă de sine, antropocentric în termeni teologici, nu trimite pe credincioși doar la sine, ci prin sine

¹⁸⁶ Paul Evdokimov, *Arta icoanei, o teologie a frumuseții*, trad. de Grigore Moga și Petru Moga, Editura Meridiane, București, 1992, p. 222

și cu sine spre Hristos Domnul, pentru care ea a rostit cuvintele evanghelice: "Faceți orice vă va spune".

Primele trei icoane consacrate Maicii Domnului, potrivit tradiției ortodoxe, au fost pictate de Sfântul Evanghelist Luca. Dacă prima dintre ele aparține stilului numit "Milostiva" (Eleousa), și scoate în relief sentimentul iubirii materne, care, în plan spiritual se va extinde asupra tuturor credincioșilor, care "îl nasc" duhovnicește în ei pe Hristos, al doilea tip "Călăuzitoarea" (Odighitria), evidențiază dimensiunea proniatoare a ocrotirii Maicii Domnului, prin care toți sunt conduși spre Cel ce este Calea, Adevărul și Viața lumii și a Bisericii. Cât privește a treia icoană, "ea ar fi reprezentat-o pe Sfânta Fecioară fără Prunc, într-o atitudine de rugăciune, adresându-se lui Hristos".¹⁸⁷

Am dori să mai semnalăm un singur tip de icoană a Maicii Domnului cu o mare concentrare hristologică, am putea spune și anume cea numită "Platytera" (Cea mai înaltă decât cerurile), în care Mântuitorul Hristos este înfățișat în medalion, pe pieptul Maicii Sale sfinte, așa încât și El și Ea privesc, concomitent spre cel ce se roagă înaintea icoanei. Această icoană ni se pare că reprezintă în cel mai înalt grad ceea ce am încercat să demonstrăm în această lucrare și anume centralitatea hristică a dogmei teotokologice. Prin locul pe care îl ocupă, Mântuitorul Hristos indică faptul că prin Întruparea Sa, El s-a făcut centrul umanității sau Se face pe Sine Subiectul fundamental al

¹⁸⁷ Leonid Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, studiu introductiv și traducere de Teodor Baconsky, Editura Anastasia, București, 1994, p. 34.

firii umane, rămânând Subiect al firii divine. Din acest moment s-a confirmat faptul că, potrivit voinței lui Dumnezeu umanitatea creată de El, nu este destinată unei existențe autonome, separate de Dumnezeu. Așa cum este ilustrat în această icoană, umanitatea, reprezentată aici și de Maica Domnului, trebuie să graviteze în jurul Dumnezeului-Om, să fie teonomă. Este aici, probabil, un loc elocvent de întâlnire a trei dogme importante: hristologică, teotokologică și antropologică.

Un alt element legat de iconografie, pe care intenționăm doar să-l semnalăm este faptul că icoana Maicii Domnului se regăsește în mai multe locuri în Biserică, atât pe catapeteasmă, în naos, uneori și în pronaos și chiar în pridvor. În pictura Bisericii, pe lângă praznicele împărătești ale Mântuitorului, în care este prezentă uneori și Maica Domnului, un loc pe care îl ocupă, extrem de semnificativ este cel de pe bolta altarului, desupra Sfintei Mese. Aici avem pictată icoana numită "Platytera", care ne amintește că Maica Domnului a ajuns acolo de unde a coborât Fiul lui Dumnezeu, dar și faptul că ea vine, odată cu El, atunci când se reactualizează Nașterea, Jertfa, Învierea și Înălțarea Lui prin Sfânta Liturghie.

Întregul program iconografic după care sunt pictate bisericile ortodoxe, într-o corespondență sau conformitate cu întregul cult, o arată pe Maica Domnului totdeauna alături de Mântuitorul și fundamentează o "teologie liturgică a prezenței personale"¹⁸⁸, care întregeste viziunea generală

¹⁸⁸ Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 159.

personalistă a credinței, cultului și spiritualității ortodoxe. Dialogul personal și comunitar, ce se desfășoară liturgic în Biserică este favorizat și încălzit de rugăciunile, imnele și icoanele închinat Maicii Domnului, pentru că de la Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu învață credincioșii ce este dragostea față de Hristos, cum se intră și se persistă în dialogul de rugăciune și har cu El.

2. Prin cele afirmate anterior am intrat deja în sfera spiritualității ortodoxe, în care descoperim o reflectare consistentă și diversă a dogmei teotokologice. Întreaga viață duhovnicească a Bisericii se resimte de evlavia pe care credincioșii ortodocși o trăiesc și o exprimă față de Maica Domnului și care influențează modul lor de raportare la adevărul de credință, la experiența religioasă personală și de trăire a raporturilor cu semenii.

Pentru spiritualitatea ortodoxă modelul progresului spiritual al sfinților îngeri, descris de Sfântul Dionisie Areopagitul, este actualizat și la nivelul credincioșilor Bisericii, cunoștința, sfințenia, bunătatea sfinților, toate avându-și sursa în persoana Mântuitorului Hristos și în Cea a Duhului Sfânt, împărtășindu-se în mod tainic dar real credincioșilor angajați pe drumul desăvârșirii. Așa cum cetele îngeresti de pe treptele inferioare nu se împărtășesc de cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu prin ocolirea cetelor de pe treptele superioare, ci prin ele și, deci, împreună cu ele, tot astfel și credincioșii își sporesc viața duhovnicească în comuniune cu sfinții și împreună înaintază spre unirea tot mai desăvârșită cu El. Iar în fruntea tuturor sfinților se află Maica Domnului, care prin harurile sale, primite de la Fiul Său

prin Duhul Sfânt, nu împărtășește credincioșilor doar un ajutor ocazional, împlinind diverse cereri exprimate prin rugăciuni, ci le împărtășește și dragostea sa maternă, pe care o are în mod culminant față de Fiul său, pentru ca aceasta să devină proprie și credincioșilor. Maica Domnului reprezintă în acest sens nu doar un model de sfințenie, de ascultare, de smerenie, ci și un izvor de putere dumnezeiască, pe care însuși Mântuitorul Hristos o împărtășește, prin ea, credincioșilor, pentru a-i aduce și pe ei la aceeași sfințenie și pe aceeași cale de desăvârșire. Desigur, aceasta nu exclude, ci implică ascultarea de ierarhia sacramentală a Bisericii, prin care se împărtășește harul sfinților și mântuitor, deoarece "ierahia sfințeniei nu nesocotește și nu împiedică în lucrul ei ierahia bazată pe săvârșirea Tainelor și impusă de organizarea văzută a Bisericii"¹⁸⁹.

Unirea credincioșilor cu Mântuitorul Hristos și prin El cu toți sfinții începe și se continuă în Biserică, desăvârșindu-se prin trecerea la cer, în Împărăția Prea Sfintei Treimi. Caracterul eclesial al procesului de desăvârșire spirituală a credincioșilor este evidențiat prin relația acestora cu Maica Domnului, pentru că ea se roagă și lucrează haric la unirea credincioșilor cu Mântuitorul, adică la întărirea unității Bisericii sau la desăvârșirea acestei comuniuni, începută și consolidată prin Sfintele Taine. "Urcușul duhovnicesc, consideră Părintele Stăniloae, este un urcuș în lăuntrul Bisericii, pe treptele spirituale ale Bisericii de pe pământ și pe

¹⁸⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Morală Ortodoxă*, vol III – *Spiritualitatea Ortodoxă*, București, 1981, p. 47

cele din Biserica din cer.”¹⁹⁰ Modul în care Hristos Domnul, prin Duhul Sfânt, îi asociază pe sfinți și în primul rând pe Maica Domnului, la lucrarea Sa de sfințire și îndumnezeire a oamenilor, manifestată sacramental și eclesial, este apofatic pentru înțelegerea noastră, dar poate fi experiat în plan duhovnicesc, explicându-se prin aceasta afirmația îndrăzneată a Sfântului Dionisie, că sfinții sunt “nu numai îndumnezeiți, ci și îndumnezeitori, nu numai desăvârșiți, ci și desăvârșitori”¹⁹¹, desigur numai în și prin Mântuitorul Hristos.

Cunoașterea duhovnicească este imposibilă, în Ortodoxie, fără angajarea personală pe drumurile ascezei deschise de sfinți, toate ducând la Calea cea unică, adică la viața în Hristos. Îndemnul Sfântului Apostol Pavel către creștinii timpului apostolic: “Fraților, faceți-vă următorii mei” (*Filipeni 3, 17*) și constatarea că acest lucru este posibil; de realizat: “Și voi v-ați făcut următori ai noștri și ai Domnului” (*1 Tesaloniceni 1, 6*), stau la temelia concepției că viețile sfinților, începând cu cea a Maicii Domnului, sunt modele sigure de desăvârșire creștină

De altfel “creștinii primelor veacuri aveau conștiința că Hristos își are imitatorii Săi însemnați și că, mai cu seamă prin exemplul acestora, Biserica devine un semn între neamuri.”¹⁹²

¹⁹⁰ *Ibidem*, p. 48

¹⁹¹ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Ierarhia Bisericească*, cit. *supra.*, p. 49.

¹⁹² Tomas Spidlik, *Spiritualitatea Răsăritului creștin*, vol. I, Manual Sistematic, traducere și prezentare de diac. Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 72.

Dar dacă Sfinții Apostoli cereau primilor creștini să le fie următori, așa cum ei înșiși urmează Domnului Hristos, este de înțeles că și Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu oferea acest îndemn, chiar și fără cuvinte, mai întâi celor ce au cunoscut-o în viața pământească, iar apoi celor ce i-au cunoscut taina vieții prin propovăduirea Sfinților Apostoli și a urmașilor lor. Se consideră astăzi, de către teologii ortodocși, că "Maica Domnului, făptură și viață de taină și delicatețe, n-a lipsit niciodată din predica Apostolilor și din conștiința Bisericii creștine, chiar dacă taina ei s-a transmis fiilor Bisericii mai cu seamă pe calea tradiției orale".¹⁹³

Dimensiunea teotokologică a spiritualității ortodoxe conferă acesteia mai multă căldură sufletească, delicatețe, gingășie, taină și frumusețe dar și fermitate, statornicie și devotamet jertfitor. Părintele Stăniloae exclamă: "Câtă umanitate nu aduce prezența Sfintei Fecioare în viața creștinismului! Creștinismul încetează de a fi o doctrină rigidă, de teorii și speculații, prin faptul că introduce o femeie și o Maică la mijloc între noi și Dumnezeu. Cerul se umanizează, se sensibilizează, el nu mai e distant, înspăimântător și depărtat de noi, căci în cer este o Maică ce stă alături de Dumnezeu având, pe de o parte, prin bunăvoința Lui, autoritatea de Maică asupra Lui atunci când se roagă pentru

¹⁹³ Diac. Ioan I. Ică Jr., *Viața Maicii Domnului – sinteze narative ale tradițiilor mariologice ale Bisericii*, postfață la vol. *Trei Vieți bizantine ale Maicii Domnului*, p. 261;

noi, iar pe de altă parte, duiosie de Maică pentru greutățile noastre.”¹⁹⁴

Dacă în viața duhovnicească a credincioșilor ortodocși Maica Domnului este prezentă și ca model de sfințenie, de iubire maternă, de ascultare smerită, de tărie a credinței, de suportare a durerilor cu nădejde, în spiritualitatea monastică ea este parcă și mai prezentă, mai des “asaltată” de rugăciuni dar și mai intens preamărită și preaslăvită. Sfântul Grigorie Palama o considera, în veacul al XIV-lea, pe Sfânta Fecioară Maria ca fiind un prototip al vieții isihaste și anume unul biblic sau evanghelic. În lucrarea sa “Cuvânt despre intrarea în Sfânta Sfintelor...”, din care am mai citat anterior, el descrie șederea și rugăciunea tainică a Maicii Domnului în templul din Ierusalim, ca pe o iluminare la care a ajuns prin harul lui Dumnezeu și efortul propriu. Toate etapele urcușului duhovnicesc isihast își găsesc paradigmele în lucrarea tainică a Sfintei Fecioare Maria, care în epoca monahismului primar a fost rezumată în trei cuvinte: “fugi, taci, liniștește-te!”. Iată cum descrie viața isihastă a Preacuratei Fecioare Maria, Sfântul Ierarh Grigorie Palama: “Fugind de viața vinovată, a ales viața nevăzută și fără legături cu nimeni, petrecută în sanctuarul de nepătruns, în care desfăcându-se de orice legătură materială, scuturând orice relație și depășind însăși compasiunea față de propriul trup, a unit mintea cu întoarcerea spre sine, cu atenția și dumnezeiasca rugăciune neînceta-

¹⁹⁴ Pr. prof dr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, E.I.B.M.B.O.R., p. 167

tă. Și prin ea ajungând întreagă a ei însăși și mai presus de gunoiul cu multe forme al gândurilor și, simplu spus, mai presus de orice formă, a croit o cale nouă și negrăită spre ceruri: tăcerea minții. Și alipindu-și mintea de ea, zboară mai presus de cele create, vede o slavă a lui Dumnezeu mai bună decât Moise și contemplă harul dumnezeiesc..."¹⁹⁵

Considerarea Maicii Domnului ca model și sursă de putere spirituală pentru viața monahală îmbină dimensiunea hristică și pe cea pnevmatică a teotokologiei: chemarea numelui lui Iisus Hristos prin puterea Duhului Sfânt nu poate fi mai proprie sau nu poate atinge o intensitate mai profundă ca în persoana Maicii Domnului. "Tăcerea minții", ca expresie a cunoșterii apofatice a lui Dumnezeu, atât de scumpă spiritualității ortodoxe, înseamnă și uimirea duhovnicească trăită de cel unit cu Hristos, fiind semnul sigur al prezenței copleșitoare a Lui, care este și rămâne inexprimabilă.

În viața duhovnicească a celor ce au îmbrățișat monahismul, rugăciunea cea mai importantă din tot cultul ortodox, adresată Maicii Domnului și anume "*Cuvine-se cu adevărat*" este extrem de prezentă, aproape nelipsită din toate momentele și faptele unei zile. Această practică cultic-duhovnicească fundamentează o anumită familiaritate a monahiilor în special dar și a monahilor în relația de rugăciune cu Maica Domnului, care este inseparabilă de atmos-

¹⁹⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Fecioara Maria și Petru Athonitul, prototipuri ale vieții isihaste și alte scrieri duhovnicești*, p. 212.

fera de familiaritate cu Dumnezeu specifică atât bisericilor, cât și spiritualității ortodoxe. Faptul că Maica Domnului este comparată, în rugăciunea menționată mai sus, cu Heruvimii și Serafimii, pe care-i întrece în cinste și mărire, iar viața monahală a fost dintotdeauna comparată cu viața îngerească, determină cugetarea și simțirea duhovnicească a monahilor să se centreze pe persoana Preacurată și Preanevinovată a Maicii lui Dumnezeu. Votul castității pe care îl asumă viețuitorii mănăstirilor le dă încredere și "îndrăzneală" către Maica Domnului, simțind duhovnicește că la ea vor găsi totdeauna "scăpare", ajutor și mângâiere: "Împărateasa mea cea prebună și nădejdea mea..." Așa cum observa un foarte bun cunoscător al spiritualității monahale ortodoxe, Mitropolitul Antonie Plămădeală, la ritualul închinării la sfintele icoane, îndeosebi la icoana Maicii Domnului, monahii fac metanie: în fața celei mai smerite personane umane nu poți veni și manifesta decât aceeași smerenie, care a făcut-o pe Sfânta Fecioară Maria să devină Maica Domnului, iar pe cei ce se închină ei cu credință "născători de Dumnezeu"¹⁹⁶, adică hristofori.

Cele câteva elemente ale spiritualității ortodoxe pe care le-am analizat anterior, cărora s-ar putea adăuga numeroase altele, confirmă faptul că dogma teotokologică a rodit în viața duhovnicească a credincioșilor ortodocși în unitate deplină cu dogma hristologică. O ilustrare foarte plastică o constituie, în spiritualitatea românească, cunoscutele colinde de Crăciun, centrate pe dogma Întrupării,

¹⁹⁶ Karl Christian Felmy, *Dogmatica experienței ecleziale*, p. 152

punctul de convergență totală a teotokologiei cu hristologia. Putem afirma, în acest context că învățătura de credință despre Maica Domnului a influențat pozitiv și considerabil modul de viață ortodox, direcționându-l neîncetat spre Hristos Domnul, a cărui Întrupare a fost înțeleasă ca început al mântuirii lumii, a cărui Jertfă a fost privită și prin dimensiunea ontologică, a îndumnezeirii firii umane, a cărui Înviere și Înălțare au fost și sunt trăite în Ortodoxie nu numai ca arună a învierii tuturor, ci și ca irumpere a Împărăției Sfintei Treimi în istorie, umanitate și cosmos, ca o nouă creație, integral teonomă, adică hristoforă și pnevματοforă. Taina Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria nu a făcut și nu poate face obiectul unor speculații teologice abstracte, ci invită și atrage deopotrivă pe teologi și pe credincioși la experiența ei prin puterea rugăciunii, curăția inimii, sfințirea minții, nădejdea ascultării, adică tocmai prin acele virtuți și harisme, care împodobesc chipul duhovnicesc al celei ce L-a născut pe Fiul lui Dumnezeu, Mijlocitoarea, Ocrotitoarea și Călăuzitoarea creștinilor.

Încheiere

Învățătura de credință despre persoana și lucrarea Maicii Domnului nu trebuie să constituie un capitol independent al dogmaticii ortodoxe. Așa cum toată slava de care se împărtășește Prea Sfânta Maică a lui Hristos Dumnezeu, provine din Persoana Fiului ei, Dumnezeu întrupat, tot astfel învățătura despre ea își are locul în interiorul hristologiei, la capitolul "consecințele unirii ipostatice". Aici poate fi și trebuie pus în evidență rolul Maicii Domnului în economia divină a Întrupării, adică în mântuirea obiectivă înfăptuită de Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat. Prin aceasta "teotokologia" ortodoxă se afirmă într-o manieră hristocentrică, lucru confirmat pe deplin de spiritualitatea și cultul Bisericii Ortodoxe.

Dar așa cum rolul Maicii Domnului nu poate fi redus la actul Întrupării, oricât de însemnat ar fi acesta, ci se extinde și la viața Bisericii, Trupul tainic al lui Hristos, trebuie să se trateze despre supravenerarea Maicii Domnului, în mod solidar cu cinstirea tuturor sfinților la capitolul dogmatic despre mântuirea subiectivă, pentru că în procesul însușirii de fiecare credincios a roadelor jertfei și învierii Domnului Hristos, se implică în mod direct Maica Domnului, înconjurată de toți sfinții, pentru a duce rugăciunile credincioșilor la Scaunul cel de Sus pe care stă, de-a dreapta Tatălui, Fiul ei și Dumnezeu nostru, de la care se revarsă, prin ea și prin toți sfinții harul și darurile care clădesc și consolidează perpetuu Biserica lui Hristos. Maica Dom-

nului este, prin Duhul Sfânt, Cel care a umbrît-o la Buna-Vestire, permanent prezentă în Biserică, rugându-L pe Hristos împreună cu toată Biserica pentru întreaga umanitate și tot cosmosul. Ea împărtășește tuturor în Biserică și prin Biserică întregii lumi, ajutorul necreat al Fiului lui Dumnezeu, devenit și ca om, prin intermediul Maicii Sale, centrul istoriei, al umanității și al întregului cosmos, rămânând pe mai departe Pantocratorul sau Atotțiitorul, ca Cel ce este Logosul creator, proniator, mântuitor și judecător al Tatălui și trimițător al Duhului Sfânt.

Orice demers teologic despre dogma teotokologică, orice explicitare sau adâncire a ei, trebuie să țină seama de centralitatea dogmei hristologice în doctrina, cultul și spiritualitatea Bisericii Ortodoxe, pentru a evita erorile săvârșite de eretici sau alterările dogmatice ale eterodocșilor contemporani. Chipul autentic evanghelic al Maicii Domnului este cel configurat de dogma ortodoxă și plasticizat în imnologia și iconografia Bisericii Ortodoxe, supravenerat și experiat în cultul și spiritualitatea acestei Biserici.

Bibliografie

- Pr. Alexis Kniazev, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, traducere de Lucreția-Maria Vasilescu, Editura Humanitas, București, 1998.
- Pr. dr. Antonios Alevizopol, *Ortodoxia în fața sectelor*, trad. de pr. Ion Buga, Editura Symbol, București, 1993
- *Catehismul Bisericii Catolice*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993
- *Canonul Maicii Domnului*, glasul al VI-lea, miercuri seară, peasna aV-a, troparul II
- Christos Yannaras, *Abecedar al Credinței*, trad. Pr. Dr. Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 1996,
- *Dieu est vivant, Catechisme pour les familles*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1980
- Arhimandrit Dosoftei Morariu, *Despre dumnezeiescul har*, Editura Episcopiei Romanului, 1999
- Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, *Iisus Hristos – Pantocrator*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2005
- Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului* E.I.B.M.B.O.R.
- Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Morală Ortodoxă*, vol III – Spiritualitatea Ortodoxă, București, 1981
- Idem, *Teologia Morală Ortodoxă*, vol III – Spiritualitatea Ortodoxă, București, 1981
- Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, 1978, vol. II
- Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Editura Mitroloiei Olteniei, Craiova, 1987
- Idem, *Iisus Hristos, lumina lumii, și îndumnezeitorul omului*, Editura Anastasia, 1993

- *Idem, Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, Editura Mitropoliei Oleteniei, Craiova, 1986

- Epifanie monahul, Simeon Metafrastul, Maxim Mărturisitorul, *Trei vieți bizantine ale Maicii Domnului*, trad. și postfață de Diac. Ioan Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2001

- George Remete, *Suferința Omului și iubirea lui Dumnezeu, o introducere*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006

- *Idem, Dogmatica Ortodoxă*, ed. a treia, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2000

- *Teologia Dogmatică și Simbolică*, Manual pentru Institutele Teologice, voi. II, E.I.B.M.O., București, 1958

- Arhimandrit Ilie Cleopa, *Învățătura de credință ortodoxă, în Despre Credința Ortodoxă*

- *Idem, Despre credința ortodoxă*, ed. a doua, E.I.B.M.B.O.R., București, 1985

- Pr. prof. Ion Bria, *Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, Sibiu, 1999

- *Idem, Credința pe care o mărturisim*, București, 1987

- *Idem, Dicționar de Teologie Ortodoxă*, E.I.B.M.B.O., București, 1981

- Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. II, Ed. I.B.M.B.O., București, 1985

- *Idem, Și Cuvântul trup s-a făcut, Hristologie și Mariologie Patristică*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1993

- Diac. Ioan I. Ică Jr., *Viața Maicii Domnului – sinteze narrative ale tradițiilor mariologice ale Bisericii*, postfață la vol. *Trei Vieți bizantine ale Maicii Domnului*

- Jaroslav Pelikan, *Fecioara Maria de-a lungul secolelor. Locul ei în istoria culturii*, traducere de Silvia Palade, Editura Humanitas, București, 1998

- John Meyendorff, *Hristos în gândirea creștină răsăriteană*, traducere de pr. prof. Nicolae Buga, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997
- Père Justin Popovitch, *Philosophie Orthodoxe de la verite, Dogmatique de l'Eglise Orthodoxe*, Traduit du serbe par Jean Louis Palierne, tome deuxième, Ed. L'age d'homme, Lausanne, 1993
- Idem, *Dogmatique de l'Eglise Orthodoxe*, tome deuxième
- Karl Christian Felmy, *Dogmatica experienței ecleziale*, traducere de pr. prof. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1999
- L. Fillion, *Vie de N.S. Jésus-Christ*, vol. I
- Leonid Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, studio introductive și traducere de Teodor Baconsky, Editura Anastasia, București, 1994
- Pr. prof. Mircea Chialda, *Preacinstirea Maicii Domnului*, în vol. "Îndrumări misionare", E.I.B.M.B.O.R., București, 1986
- Pr. Asistent Nicolae D. Necula, *Doctrina și viața religioasă a Bisericii Copte, rețelate în textele ei liturgice* (rugăciuni și imne), teză de doctorat, în revista "Ortodoxia", 1976, nr. 3-4
- Nikos A. Matsoukas, *Teologie Dogmatică și Simbolică*, traducere Nicușor Deciu, Editura Bizantină, București, 2006
- Paul Evdokimov, *Arta icoanei, o teologie a frumuseții*, trad. De Grigore Moga și Petru Moga, Editura Meridiane, București, 1992
- Petru Damaschin, *Învățăturile duhovnicești*, Filocalia, vol V
- Diac. prof. P. David, *Călauza creștină – Sectologie*, Editura Episcopiei Argeșului, Curtea de Argeș, 1994
- Pr. Serghie Bulgakov, *Rugul care nu se mistuie*, traducere de Boris Buzilă, Editura Anastasia, București, 2001

- Pr. Sterea Tache, *Credință și misune*, Editura Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, București, 1999
- *Anatematismeale Sfântului Chiril al Alexandriei*, trad. de Pr. Olimp Căciulă, Tipografia cărților bisericești, București, 1937
- Sfântul Dionisie Areopagitul, *Ierarhia Bisericească*
- Sfântul Grigorie Palama, *Fecioara Maria și Petru Athonitul, prototipuri ale vieții isihaste și alte scrieri duhovnicești*
- Idem, *Cuvânt despre intrarea în Sfânta Sfintelor...*, în vol. *Fecioara Maria și Petru Athonitul – prototipurile vieții isihaste și alte scrieri duhovnicești*, Scrieri II, studiu introductiv și trad. de Diac. Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2005
- Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, ed. a III-a, trad. de pr. D. Fecioru, Editura Scripta, București, 1993
- Sfântul Ignatie Teoforul, *Epistola către Smirneni*,
- Idem, *Epistola către Efeseni*, trad. de pr. Dumitru Fecioru, în vol. "Părinți apostolici", col. P.S.B., nr. 1, București, 1979
- Saint Jean Damascène, *Sur la Nativite*
- Sfântul Justin Martirul și Filosoful, *Dialogul cu iudeul Trifon*, trad. de pr. prof. Teodor Bodogae, pr. Olimp Căciulă și pr. prof. Dumitru Fecioru, în vol. "Apologeti de limbă greacă", col. P.S.B., nr. 2, București, 1980
- Sf. Nicolae Cabasila, *Trei omilii la Nașterea, la Bunavestirea și la Adormirea Preasfintei Maici a lui Dumnezeu*, trad. rom., Editura Icos, 1999
- Idem, *Omilie la Slăvita naștere a Preasfintei Maici a Lui Dumnezeu*, în vol. *Trei omilii la Naștere, la Buna Vestire și la Adormirea Preasfintei Maici a lui Dumnezeu*, Editura Icos, 1999
- Sfântul Simeon Noul Teolog, *Întâia Cuvântare Morală*, Folocalia, vol VI

- Tomas Spidlik, *Spiritualitatea Răsăritului creștin*, voi. I, Manual Sistematic, traducere și prezentare de diac. Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 1997

- Prof. Vasile Loichiță, *Doctrina Sfântului Ioan Damaschin despre Maica Preacurată*, Cernăuți, 1939

Articole

- † Antonie Plămădeală, *Maica Domnului în teologia și viața ortodoxă*, în revista "Biserica Ortodoxă Română", anul XCVI (1978), nr. 9-10,

- Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și catolici*, în revista "Ortodoxia", anul II (1950), nr. 4,

- Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare, studiu istorico-liturgic*, în revista "Ortodoxia", 1980, nr. 3,

- Prof. Ioan Gh. Savin, *Precizări și reconsiderări în jurul problemei "Frații Domnului"*, în revista "Studii Teologice", an XIII (1961), nr. 5-6,

- Pr. Dr. Gheorghe Tilea, *Maica Domnului după cărțile noastre de cult. Însemnări de mariologie ortodoxă*, în revista "Glasul Bisericii", 1971, nr. 1-2,

- Pr. Conf. Ilie Moldovan, *Învățătura Sfintei Scripturi despre Prea Curata Fecioara Maria și implicațiile ei religio-morale*, în revista "Ortodoxia", 1980, nr. 3,

- Idem, *Maica Domnului în prologul Evangheliei de la Luca*, în revista "Ortodoxia", 1980, nr. 3,

- Pr. Prof. Nicolae C. Buzescu, *Panaghia Theotokos în imnologia Mineelor*, în revista "Ortodoxia", 1980, nr. 3.

- Nicolae Necula, *Cultul Maicii Domnului în Biserica Coptă*, în revista "Ortodoxia", 1974, nr. 1,
- Pr. dr. Olimp N. Căciulă, *În legătură cu noua dogmă a papalității: Assumptio corporea Beatae Mariae Virginis in coelum*, în revista "Ortodoxia", anul II (1950)
- Pr. prof. Petru Rezuș, *Mariologia ortodoxă*, în revista "Ortodoxia", anul II (1950),
- Sfântul Irineu, *Adversus Haereses*, I, III, c. 22, cit. la Paul Evdokimov, în revista "Ortodoxia",
- A se vedea poziția Bisericii Ortodoxe Române și a teologilor ei în revista "Ortodoxia", anul II (1950), nr. 4

